

T.C.

**ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
SBKY-YL-2014-0002**

**TÜRKİYE'DE MERKEZ SAĞIN KURULUŞU:
DEMOKRAT PARTİ'NİN GÖZÜNDEN CUMHURİYET
HALK PARTİSİ**

HAZIRLAYAN

Şerife Gökçen NALBANT

TEZ DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. Atakan HATİPOĞLU

AYDIN-2014

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
SBKY-YL-2014-0002

TÜRKİYE’DE MERKEZ SAĞIN KURULUŞU:
DEMOKRAT PARTİ’NİN GÖZÜNDEN CUMHURİYET
HALK PARTİSİ

HAZIRLAYAN
Şerife Gökçen NALBANT

TEZ DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Atakan HATİPOĞLU

AYDIN-2014

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Programı öğrencisi Şerife Gökçen Nalbant tarafından hazırlanan Türkiye’de Merkez Sağın Kuruluşu: Demokrat Parti’nin Gözünden Cumhuriyet Halk Partisi başlıklı tez, 03.04.2014 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

Unvanı, Adı ve Soyadı :

Doç. Dr. Fatma Neval Genç

Yrd. Doç. Dr. Atakan Hatipoğlu

Yrd. Doç. Dr. Tuncay Ercan Sepetçioğlu

Kurumu :

Adnan Menderes Üniversitesi

Adnan Menderes Üniversitesi

Adnan Menderes Üniversitesi

İmzası

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu Yüksek Lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulununsayılı kararıyla(Tarih) tarihinde onaylanmıştır.

Doç. Dr. Fatma Neval GENÇ
Enstitü Müdürü

Bu tezde görsel, işitsel ve yazılı biçimde sunulan tüm bilgi ve sonuçların akademik ve etik kurallara uyularak tarafımdan elde edildiğini, tez içinde yer alan ancak bu çalışmaya özgü olmayan tüm sonuç ve bilgileri tezde kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

Adı Soyadı:

İmza:

Şerife Gökçen NALBANT

TÜRKİYE’DE MERKEZ SAĞIN KURULUŞU: DEMOKRAT PARTİ’NİN GÖZÜNDEN CUMHURİYET HALK PARTİSİ

ÖZET

Türkiye’de iki köklü siyasi hareket var olmuştur. Bu iki köklü siyasi hareketten biri Cumhuriyet Halk Partisi, diğeri de Demokrat Parti’de toplanmıştır. Tek Parti döneminden çok partili rejime geçişle beraber iktidar ve muhalefet partileri yeni sisteme uyum sağlamaya çalışmış ve demokrasi kavramı siyaset hayatında partiler arasında ayırt edici bir kavrama dönüşerek yerini almıştır.

Bu tezin konusu, 1945-1960 yılları arasında Demokrat Parti yönetici kadrolarının, kendilerini, içinden çıktıkları Cumhuriyet Halk Partisi’nden hangi söylemlerle farklılaştırdıklarıdır. Çalışmanın temel amacı, Demokrat Parti geleneğinin Cumhuriyet Halk Partisi’ne rağmen nasıl oluştuğunu, kuruluşundan kapatılmasına kadar Demokrat Parti üst yöneticileri ve DP ileri gelenlerinin söylem ve demeçlerinden hareketle, nasıl bir Cumhuriyet Halk Partisi algısı oluşturdıklarını ve Cumhuriyet Halk Partisi’ni hangi söylemlerle eleştirdiklerinin anlaşılmasıdır. Böylece Türkiye liberal muhafazakâr (merkez) sağının, kendi seçmen kitlesinin gözünde nasıl bir “sol” ve CHP imgesi inşa ettiği gösterilmeye çalışılmıştır. Bununla amaçlanan Türk siyasi kültüründeki söylemsel şiddetin kaynaklarının çözümlenmesidir. Bu amaç için çalışmada konuyla ilgili literatürde var olan birincil kaynaklar taranmış, Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi Mikrofilm arşivinde bulunan, Demokrat Parti’nin yarı resmi organı sayılabilecek Zafer Gazetesi arşivinin tamamından ve DP Meclis Grup Toplantı Tutanakları ile Adnan Menderes’in konuşma ve demeçlerinden oluşan belgelerden yararlanılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Merkez Sağ, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Demokrat Parti (DP), Tek Parti, Çok Partili Sistem, Zafer Gazetesi, Demokrasi.

Şerife Gökçen NALBANT

**ESTABLISHMENT OF THE CENTRE RIGHT IN TURKEY: POINT OF VIEW
OF DEMOCRATIC PARTY'S TO REPUBLICAN PEOPLE'S PARTY**

ABSTRACT

There have been two well-established political movement in Turkey. This one of the two well-established political movements was gathered in Republican People's Party (RPP) and the other was collected in the Democratic Party (DP). After passing from the single party system into the multi-party regime ,the ruling and opposition parties had tried to adopt the new system and the concept of democracy has been replaced in political life by turning into a defining meaning among the members of the parties.

The subject of this thesis is about the DP Managing staff who came from the CHP between 1945-1960 years to make themselves different from CHP. The main purpose of the study, is to be understood that how the tradition of DP was formed despite the CHP and how they formed the inception of CHP and how they criticised the CHP by the DP top managers and DP parliaments's speech from it was formed until it was closed. Thus, it had been tried to show how the Turkish Liberal Conservatists built a 'left' and CHP image at the sight of their own electors .The purpose of this was the sources of the speechable violence in Turkish Political Culture to be solved. For this purpose, the primary sources related to the subject which is available in Literature were scanned and "The Zafer" newspaper's archive which can be considered as the DP's semi-official organ in The Grand National Assembly of Library microfilm archives, and the DP's Parliamentary group meeting minutes and the documents which consisted of Adnan Menderes's speeches and statements were used.

Keywords: Centre Right, Republican People's Party (RPP), Democratic Party (DP), Single-Party, Multi-party System, Zafer Newspaper, Democracy.

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın oluşturulmasında ve bu konudaki yardımlarından dolayı öncelikle danışmanım Yrd. Doç. Dr. Atakan Hatipoğlu'na, bu süreçte maddi ve manevi hiçbir desteğini benden esirgemeyen çok değerli aileme ve TBMM Kütüphanesi Mikrofilm Arşivi çalışanlarına her türlü destekleri için çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
EKLER	vi
TABLolar	vii
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
KAVRAMSAL ÇERÇEVE: ÇOK PARTİLİ REJİM VE MERKEZ SAĞ	
1.1. MERKEZ SAĞ VE SOL KAVRAMLARININ DOĞUŞU VE GELİŞİMİ	4
1.2. TÜRKİYE’DE MERKEZ SAĞ SİYASETİN YAPISI.....	10
İKİNCİ BÖLÜM	
DEMOKRAT PARTİ (DP)’NİN SİYASAL VE ÖRGÜTSEL YAPISI	
2.1. DP’NİN KURULUŞU	18
2.2. DP’NİN SİYASAL ÇİZGİSİ	21
2.3. DP’NİN ÖRGÜTSEL YAPISI.....	25
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
MUHALEFET ALANININ MEŞRULAŞTIRILMASI ÇABALARI	
3.1. DP’nin İLK SEÇİMLERİ: Rüşdün İSPATLANMASI	33
3.2. İLİŞKİLERİN GERİLMESİ ve DP’NİN Resti	40
3.3. DP’DE İLK BÖLÜNME VE İNİŞİYATİF DÖNEMİ.....	51
3.4. DP’NİN “TASFİYE” KONGRESİ... ..	55
3.5. 1950 SEÇİMLERİNE DOĞRU	57

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İKTİDAR KOŞULLARINDA MERKEZ SAĞIN KONSOLİDASYONU

4.1. SEÇİM SONRASINDA ŞAŞKINLIK VE İHTİYAT	63
4.2. DP’NİN HESAP SORMA ATAKLARI	66
4.3. KISA SÜREN “BAHAR HAVASI”	72
4.4. CHP’Lİ SEÇMEN BLOĞUNU BÖLME HAMLESİ.....	74

BEŞİNCİ BÖLÜM

ÇOĞUNLUKÇU DEMOKRASİ İLE TIRMANAN REJİM KRİZİ

5.1. DP’NİN İKİNCİ KEZ BÖLÜNMESİ VE HIRÇINLAŞMASI	80
5.2. MUHALEFETİ KUŞATMA HAREKETİ.....	85
5.3. YÜKSELEN KRİZ VE ERKEN SEÇİM.....	90

ALTINCI BÖLÜM

“DEMOKRASİ” SAVAŞI: İKTİDAR MEVZİLERİNİN TAHKİMİ

6.1. DP’NİN MUHAFAZAKÂRLAŞAN DEMOKRASİ ANLAYIŞI... ..	93
6.2. CHP’NİN TAARRUZU VE DP’NİN TAHKİKATI... ..	100
SONUÇ	103
KAYNAKÇA	109
EKLER	113
ÖZGEÇMİŞ	121

KISALTMALAR

DP:	DEMOKRAT PARTİ
CHP:	CUMHURİYET HALK PARTİSİ
SCF:	SERBEST CUMHURİYET FIRKASI
TBMM:	TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
ZG:	ZAFER GAZETESİ
TUTANAK:	DEMOKRAT PARTİ MECLİS GRUP TOPLANTI TUTANAKLARI
TBMMTD:	TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ TUTANAK DERGİSİ
MP:	MİLLET PARTİSİ
CMP:	CUMHURİYETÇİ MİLLET PARTİSİ
HP:	HÜRRİYET PARTİSİ

TABLÖLAR

Tablo 1. 1946 GENEL SEÇİM SONUÇLARI.....	38
Tablo 2. 1950 GENEL SEÇİM SONUÇLARI.....	63
Tablo 3. 1954 GENEL SEÇİM SONUÇLARI.....	80
Tablo 4. 1957 GENEL SEÇİM SONUÇLARI.....	93

EKLER LİSTESİ

EK 1: ZAFER GAZETESİ.....	113
EK 2: ZAFER GAZETESİ.....	114
EK 3: ZAFER GAZETESİ.....	115
EK 4: ZAFER GAZETESİ.....	116
EK 5: ZAFER GAZETESİ.....	117
EK 6: ZAFER GAZETESİ.....	118
EK 7: ZAFER GAZETESİ.....	119
EK 8: ZAFER GAZETESİ.....	120

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan 1950 seçimlerine kadar geçen 27 yıl boyunca tek parti ile idare edilmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi'nin 23 yıllık iktidarının ardından, parti içinde var olmaya başlayan muhalif görüşlerle beraber çok partili düzene geçişin artık gerekli olduğu anlaşılmıştır. 1946 yılında Demokrat Parti'nin kurulması, Türk siyasi hayatının en önemli dönüm noktalarından birisidir. Cumhuriyet Halk Partisi'nin siyasi ağırlığı koşullarında, yine CHP içinden çıkan ve onun arkada kalan icraatlarının sorumluluğunda pay sahibi olan bir kadro Demokrat Parti'yi kurarak, siyasi hayatta var olmayı başarabilmiştir.

Demokrat Parti'nin kuruluş döneminden kapatılmasına kadar olan 1945–1960 yılları arasındaki süreçte, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu partisi olan ve bir devrime önderlik eden Cumhuriyet Halk Partisi'nin tek parti döneminin ardından serbest seçimlerle iktidar olan ve bu iktidarını on yıl boyunca sürdürebilen Demokrat Parti, Türkiye'nin merkez sağ siyasetinin kurucu partisidir. Çok partili dönem boyunca merkez sağ olarak adlandırılan siyasal kulvar, 1960'ların ortalarından itibaren merkez sola dönüşen partisi CHP ile birlikte, Türk siyaset hayatının en belirleyici konumunu oluşturmaktadır.

Bu tezde, Türk siyasi hayatının bugünkü temellerinin atıldığı dönemde yani 1946-1960 yılları arasında, Demokrat Parti çevrelerinin Cumhuriyet Halk Partisi algısı incelenmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi geleneğinden gelen Demokrat Parti yönetici kadrosunun, hangi söylemleri kullanarak CHP'yi eleştirdikleri ve kendilerini CHP'den nasıl farklılaştırarak bir siyasi kulvar yarattıkları soruları cevaplandırılmaya çalışılmıştır. DP'nin gözünden CHP'yi anlamak adına TBMM Kütüphanesi Mikrofilm Arşivinde bulunan, DP'nin adeta yarı resmi yayın organı sayılabilecek Zafer Gazetesi arşivinin tamamı taranmıştır. DP'nin gözünden CHP'nin incelenmesinin amacı Türk siyasal hayatında merkez sağın nasıl kurulduğunu açıklamaktır. Tek parti döneminden sonra ilk kez Cumhuriyet Halk Partisi'ne karşı uzun süre var olabilen Demokrat Parti, kurulduğu dönemde kendini sağ ya da sol olarak tanımlamaktan çekinmiştir. Ancak, 27 Mayıs ihtilali ile DP'nin tasfiyesinin ardından Türkiye'de kurulan sağ nitelikli partilerin DP geleneği sürdürdüğü görülmüştür. Günümüzde de var olan sağ nitelikli Adalet ve

Kalkınma Partisi gibi partilerin gözündeki “CHP zihniyeti” değişmemiştir. Bu sebeple DP’nin Türk siyasal hayatındaki yeri ve önemi büyüktür.

Bugüne dek literatürde var olan çalışmaların genel olarak solun sağ algısı üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Öte yandan Demokrat Parti de birçok açıdan incelenmiştir. Ancak merkez sağ geleneğin merkez sol gelenekle ilgili eleştirilerinin bir program gereği mi yoksa bir icraat eleştirisi mi olduğu sorusu cevapsız kalmıştır. İşte bu çalışma, bu konuda literatürdeki boşluğu ortadan kaldırmak amacına yönelmiştir.

Türkiye’de merkez sağın kuruluşu ve DP’nin gözünden CHP incelenirken, merkez sağın kurucusu olan DP’nin CHP’ye karşı kendi seçmen tabanını nasıl oluşturduğu sorusu cevaplandırılmaya çalışılmıştır. Ancak Türkiye’deki merkez sağın ve merkez solun ortaya çıkışının nedenleri ve sonuçları incelenirken, dünyada sağ ve sol kavramlarının nasıl ortaya çıktığı ve hangi konjonktüre göre bir değişim geçirdiğinin incelenmesi gerekmektedir. Bu çalışmada, öncelikle sağ ve sol kavramlarının dünya ve Türkiye tarihindeki gelişimini ele alınmış, ardından Türkiye’de merkez sağın nasıl kurulduğu açıklanmıştır. Bu nedenle tezin birinci bölümünde, kavramsal olarak merkez sağ ve merkez sol kavramlarının doğuşu ve tarihsel süreci anlatılmıştır.

Demokrat Parti’nin gözünden Cumhuriyet Halk Partisi’ni daha iyi anlayabilmek için ikinci bölümde Demokrat Parti’nin ideolojik ve siyasi yapısı incelenmiştir. Demokrat Parti’nin siyasi çizgisi ve örgütsel yapısı hakkında bilgi verilerek, Demokrat Parti’nin kendisini Cumhuriyet Halk Partisi’nden hangi söylemlerle ayırttığı ve kendini ayırtırken Cumhuriyet Halk Partisi’nden ayrılan yönleri tartışılmıştır. Üçüncü bölümde Demokrat Parti’nin kuruluşunun ardından muhalefet partisi olarak, Cumhuriyet Halk Partisi’nin karşısındaki varlığını kuvvetlendirerek sürdürmek amacıyla bir denge politikası güttüğü görülmüştür. Bu dönemde Demokrat Parti’nin iktidar partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi eleştirileri daha çok hükümetlerin icraatları ve politikaları üzerinde toplanmıştır. Bu sebeple bu dönem Demokrat Parti’nin Cumhuriyet Halk Partisi hükümetlerini hangi söylemlerle eleştirdiği incelenmiş ve Demokrat Parti’nin muhalefet yıllarındaki Cumhuriyet Halk Partisi görüşü, Cumhuriyet Halk Partisi Hükümetleri dönemleri temel alınarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Dördüncü bölümde Demokrat Parti'nin iktidar olmasından önceki bir yılı ve güçlenen muhalefet konumuyla Demokrat Parti'nin, Cumhuriyet Halk Partisi ile restleştiği görülmektedir. Demokrat Parti'nin 1950 genel seçimlerine hazırlık süreci ve kendi seçmen tabanını nasıl ve hangi propagandalarla oluşturduğu incelenmiştir.

Beşinci bölümde Demokrat Parti'nin iktidar olmasıyla başlayan süreçte yasal sınırlar içine çekilişi ile 1954 genel seçimlerine kadar olan süreç incelenmiştir. Altıncı ve yedinci bölümlerde ise, Demokrat Parti'nin meşruiyetini kaybetmemek için muhalefet partilerine, özellikle de Cumhuriyet Halk Partisi'ne ve muhalif basına karşı günden güne ağırlaştırılarak alınan “tedbirler” dönemi incelenmiştir. Demokrat Parti'li yöneticiler, Cumhuriyet Halk Partisi'nin seçimlerde aldığı yenilgiler nedeniyle bu dönemde daha sert bir muhalefet politikası güttüğü düşüncesindeydiler. Bu sert muhalefetin nedeni olarak da Cumhuriyet Halk Partisi'nin yeniden iktidar olmak halkı anarşiye ve iktidara karşı ayaklanmaya teşvik etmekle suçlamışlardır. Bu nedenle, Demokrat Parti iktidarı tarafından muhalefet üzerinde kurulan baskı nedenleri ile açıklanmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE: ÇOK PARTİLİ REJİM VE MERKEZ SAĞ

Türkiye’de merkez sağ ve merkez sol kavramlarının nasıl ortaya çıktığını anlayabilmek için öncelikle, dünyada bu kavramların doğuşu ve gelişiminin nasıl olduğu incelenmelidir. Bu bölümde sağ ve sol kavramlarının dünya üzerinde ilk kez nasıl ortaya çıktığı ve geçen yüzyıllar içinde nasıl değişime uğradığı açıklanmıştır.

Türkiye’de merkez sağın kuruluşu DP ile başlamış ve daha sonra DP’ye paralel kurulan diğer siyasi partilerle devam etmiştir. Türkiye’de merkez sağın hangi koşullarda ve hangi şekilde var olduğu bu bölümde açıklanmaya çalışılmıştır.

1.1. MERKEZ SAĞ VE SOL KAVRAMLARININ DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

Merkez sağ ve merkez sol kavramları, siyaset bilimi açısından ihtiyatla kullanılması gereken kavramlardır. Bunun başlıca nedeni, her toplumun siyasal gelişmeleri içinde ve tarihsel sürece bağlı olarak, sağ ve sol merkezin değişebilirlik göstermesidir. Bazı toplumlarda sağ, bir başka toplumun oldukça radikal olarak görebileceği bir noktaya kurulurken, bazı toplumlarda sağın veya solun algılanışı bir başka toplumun algısından tamamen farklı olabilmektedir.

Siyaset biliminde bütün toplumlar için ortak bir literatür ve kavram hazinesi kullanıldığı halde, söz konusu kavramların kazandıkları anlam tarihsel ve toplumsaldır. Bu nedenle bir kavramı bilimsel analiz amacıyla kullanıma sokarken yapılması gereken ilk işlem, kavramın tarihsel süreçteki evrimini ve çözümleme konusu olan toplumda kazandığı özgül anlamı titizlikle ortaya koymak olmalıdır.

Tüm dünyada partiler sağda veya solda olmalarına göre birbirlerinden ayrıldıklarını iddia ederler. Bu konuda dünyanın gelişmiş ülkeleriyle, azgelişmiş ülkelerinin içinde bulunduğu toplumsal, siyasal, kültürel koşulların bir sorucu olarak bazı anlam farklılaşmaları olduğu görülür. Sağ ve sol kavramları modern siyaset bilimi literatürüne Fransız Devrimi’nin armağanıdır. Fransız Devrimi Jakoben’lerin önderliğinde krallık rejiminin yıkıldığı ve Cumhuriyet rejiminin kurulduğu bir eylemdir.

Cumhuriyetin 1789’da ilan edilmesi Fransız toplumunun sorunlarını çözmedi. Çünkü devrimler yapıldıkları anda dahi bütün toplumun homojen bir biçimde benzer görüşlere sahip oldukları ya da devrimci akımın, iktidara gelen, ihtilal yapan devrimci partinin toplumun ezici bir çoğunluğunu temsil etme yeteneğine sahip olduğu anlarda gerçekleşmez. Bir devrim anında devrimci partinin toplumdaki taraftarları kadar, belki daha da çok bazı sebeplerden dolayı ona karşı olan kuvvetler vardır. Devrim, o eylemi yapan kuvvetin bir oldubittisi olarak gerçekleşir, bir emrivaki olayıdır. Şüphesiz ki devrimci partinin toplumsal bir kuvveti, kadrolarının önemli yetenekleri, yeterli örgütlenmesi ve bir devrime önderlik edecek hazırlığı vardır ama devrimi yaptığı anda bile toplumdaki en büyük kuvvet devrimci parti olmayabilir. Devrimden yana olmayanların, hatta devrime karşı olanların sayısı devrimin yapılmakta olduğu dönemlerde ve devrimi izleyen yıllarda, devrimcilerin sayısından daha fazla olabilir.

Fransız Devrimi’nde burjuvazi, ulusal mecliste daha önce kraliyet döneminde kendilerine sadece bir kamara ayrılmış (thiers etat) halde, kararlarını ve taleplerini krala iletmekteydiler. Devrimin öncesinde burjuvazinin siyasal temsilcisi olan Jakobenler giderek daha cesur talepler ileri sürmeye başlamışlardı. Kendilerine verilen temsil yetkisini emrivaki biçimde sürekli temsile çevirdiler. Kendilerine verilmiş temsil yetkisi emredici vekâlet idi. Devrimin başlangıcında ise bu yetkiyi tek taraflı olarak milli egemenlik temsiline çevirdiler. Bu kadarı kral için fazlaydı ve parlamentoyu kapattığını duyurdu. Ama Jakoben temsilciler parlamentoyu terk etmeyerek devrimi ilan ettiler. Devrimin başladığı günlerde Jakobenlerin Fransız toplumu içindeki toplumsal ve siyasal ağırlıkları görece zayıftı. Bu yüzden parlamentoda cumhuriyetten yana olanlar tek başlarına hâkim değillerdi. Parlametionun kraliyet karşıtı yeni rejimden yana olan vekilleri, sol taraftaki sandalyelere oturmuşlardı. Sağda oturanlar ise eski rejimin devamından yana olan vekillerdi. Kısa bir zaman içinde yeni rejimden yana olanlara solcu, eski rejimden (ancient regime) yana olanlara sağcı denilmeye başlandı. Siyasal bir bölünmeyi/ saflaşmayı anlatan bu kavramların toplumsal karşılıkları da vardı (Armaoğlu, 2003).

Yeni olandan, değişmeden yana olanlara solcu, eski olanın muhafaza edilmesinden yana olanlara sağcı denildi. Kraliyet yanlıları sağcıydı çünkü eski rejim, yüzlerce yıldır süregelmekte olan monarşi ve aristokrasi idi. Bu kurulu düzendi.

Muhafazakârlar bu düzenin muhafaza edilmesinden yana olduklarından sağcılığın içeriği oluşmuş oldu. Monarşinin yerini yeni ve değişik bir sistemin, cumhuriyetin almasından yana olanlar sol kavramının içeriğini oluşturmuş oldular.

Burjuvazi köylülük ile ittifak yapmış ve buradan aldığı güçle monarşiyi ve aristokrasiyi yenebilmişti. Burjuvazi sol bir rol oynamıştı, çünkü eski rejim burjuvazinin bir sınıf olarak iktisaden gelişmesini, zenginleşmesini, sermaye birikimini engelleyen hukuki düzenlemelere sahipti. Serbest piyasa ve özgürlük temelinde değil, geleneklerin sınırladığı sosyo-ekonomik ve siyasal bir çerçevede hareket edilen eski toplumda, egemen sınıflar karşısında burjuvazi sınıf olarak gelişemiyordu. Burjuvazinin başta gelen sınıfsal yararı, sistemin hukuken kökten biçimde değişmesi; serbest pazar ekonomisi ve piyasa temelinde işleyen kapitalist üretim biçiminin feodal tarım ekonomisinin yerini almasıydı. Bu gerçekleşirse, burjuvazi, yeni iktisadi düzenin egemen sınıfı haline gelecekti. Üretimi örgütleyen sınıf, siyasal hayatın da, kültür hayatının da en güçlü belirleyeni haline gelir. Burjuvazi için mesele her şeyi kazanmaktı, köylülük için ise başta gelen mesele özgürleşmektir. Çünkü feodal ekonomik düzen, geniş köylü kitlelerini toprağa bağlıyordu. Derebeylerine ait arazilerde üretim yapan serfler, ortaya çıkan ürünün büyük kısmını vergi olarak vermekte, toprağı terk etme hakları olmaksızın ve angaryalarla yüklü olarak yaşamak zorunda bırakılıyorlardı. Oysa burjuvazinin önderliğinde kurulacak yeni toplumda özgür ve kanunlar önünde eşitlenmiş yurttaşlara dönüşeceklerdi. Fransız Devrimi, eşitlik, özgürlük, kardeşlik sloganı ile burjuvazi ile köylülük ittifakına dayanarak yapıldı.

Devrimin öncüsü burjuvazi, devrimin dayandığı temel toplumsal güç ise köylülüktü. Bu ittifak toplumsal ve siyasal değişmeden yanaydı ve bu nedenle sol bir rol oynamaktaydı. Bir başka deyişle dönemin solu liberal ideoloji etrafında birleşmiş burjuvazi ve köylülük tarafından temsil ediliyordu.

Aristokrasi ve ruhban sınıfı sağ konumu işgal ediyordu. Bunun nedeni eski rejimin ayrıcalıklı sınıfları olmalarıydı. Muhafazakârlık, aristokrasi ve ruhbanın kendi taleplerini ve dünya görüşlerini dile getirdiği modern ideolojinin adı oldu. Modern bir siyasal ideoloji olarak muhafazakârlık, toplumsal değişmeyi kaçınılmaz bulan fakat bu değişmenin devrim biçiminde olmasına karşı çıkan bir anlayıştır.

19. yüzyıl ortalarında kapitalizmin ticaret kapitalizminden sanayi kapitalizmine doğru dönüştü. Şehirler, sayıca kalabalık yerleşim mekânları olmanın ötesinde, sanayinin kurulu olduğu büyük ekonomik merkezlere dönüştüler. Önceleri köylüken topraklarını terk edip şehirlere gelen insanlar, fabrikalarda çalışmaya başlayarak yeni ve modern bir sınıfı oluşturdular: işçi sınıfı. 19. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'nın sanayi merkezlerinde işçi sınıfının sayısı katlanarak arttı. Aynı zamanda sermaye birikiminin ilk aşamaları yaşandığından, işçilerin ve genel olarak kentli nüfusun büyük sefalet koşullarında hayatta kalmaya çalıştığı görülmekteydi. Bu durum, işçi sınıfının önce ekonomik haklar için ve ardından giderek siyasi haklar için örgütlü mücadele vermeye başlamasıyla sonuçlandı. Sosyal demokrasi adıyla tanınan işçi sınıfı hareketinin yükselişi sağ ve sol siyasi talepleri destekleyen toplumsal sınıf dengelerini değiştirdi.

İşçi sınıfının solda olma sebebi, kurulu düzene burjuvazinin egemen olması ve işçi sınıfının taleplerine kapıları olabildiğince kapatmış olmasıdır. Sağ ve solun toplumsal temeli ittifaklardan oluşmaktadır. İşçi sınıfı, iktidar olması halinde sömürsüz, sınıfsız bir düzen kuracağını söylediği için köylülük içinde kendisine müttelikler bulmaktadır. Benzer bir şekilde burjuvazi, aristokrasinin artık sanayi çağına uyum sağlamış olan kesimi, din adamları kesimi ve kapitalist tarım çiftlikleri kurmuş olan büyük toprak sahipleri ile ittifak içindedir.

Burjuvazi ve aristokrasi bir önceki dönemde düşman olmalarına rağmen, işçi sınıfının iktidar olması halinde ortak kayıplara uğrayacaklarından ittifak etmişlerdir. Sağın ortak noktası, üretim araçları mülkiyetine sahip olan sınıflardan oluşmalarıdır. Burjuvazi her ne kadar eski rejimi tasfiye etmiş olsa da, aristokrasinin mülkiyetine dokunmamış ve yine özel mülkiyet temeline dayanan bir yeni ekonomik düzen kurmuştur. İşçi sınıfı iktidara gelirse aristokrasi sadece eski rejimin toplumsal konumlarını kaybetmiş olmakla kalmayacak, mülkünü de kaybedecektir. Ruhban kesimi, bir zamanlar aristokrasinin sınıfsal iktidarını meşrulaştırmakta, bunun tanrının istediği en iyi düzen olduğunu vazetmekte ve bunun karşılığında düzen hiyerarşisinde üst basamaklardan pay almaktaydı. Modern kapitalizm, ruhbanı laik sistemler getirmek suretiyle önce düzenin dışına itti. Fakat iktidar olduktan sonra devrimci hedeflerin yerine muhafazakâr tutum alan burjuvazi, çok geçmeden ruhbanı kendi örgütlediği rejimi işçi sınıfı ve diğer mülksüz sınıflara karşı ideolojik açıdan desteklemesi için

yardıma çağırıldı. Ruhban, günümüzde grevi yasaklayan, çok çalışmayı öven, işverenlerle aynı dinin mensubu olmaktan dolayı dayanışma içinde olmaya çağıran, kurumsal sosyal adalet yerine sadaka kültürünü öneren tutumuyla, kapitalizmin çalışma ahlakını kutsama rolünü yerine getirmektedir. Muhafaza edilecek olan artık liberalizmin ve kapitalizmin sağladığı imkânlardır ve işçi sınıfına karşı korunmaları gerekir. Sağın ve solun toplumsal karşılıkları böylelikle değişmiş olur.

20. yy'ın ilk çeyreğinde bu süreç tümüyle değişmez fakat dünya ölçeğindeki saflaşmada bir farklılaşma gözlenir. Kapitalizm öyle bir sermaye yoğunluğuna ulaşmıştır ki, tekeli bir aşamaya erişmiştir. Yani serbest piyasa kapitalizmi ortadan kalkmış, tekeller ortaya çıkmıştır. Önceden banka sermayesi ile sanayi sermayesinin birbirinden ayrı olduğu koşullarda sanayiciler birbirleriyle rekabet edebiliyorlardı. Bankadan kredi alarak işlerini büyütmek ve birbirleriyle eşit koşullarda rekabet etmek mümkündü. Ancak banka sermayesi ile sanayi sermayesinin birleşmesi diğer sanayicileri açıkta bıraktı ve banka ile “evlenen” sanayici diğer sanayicileri tasfiye etmeye başladı. Böylece hızla küçük balıkları yutarak piyasanın yüzde doksanını kendi başına kontrol eden işletmeler ortaya çıktı. Tekeller, hem tüketici pazarını ve dolayısıyla satış fiyatlarını hem de tek alıcı olduğu için, hammadde fiyatlarını kontrol etme yeteneğine sahiptirler. Bu tekeli yoğunlaşma kısa bir süre sonra iç piyasanın tamamını denetim altına aldığı için dışarıya doğru taşmaya yani başka ülkelere yatırım yapmaya, dış ülkelerin hammaddelerine el koyup pazar haline getirme aşamasına ulaştı. Buna emperyalizm denilmektedir. Bir başka deyişle, emperyalizm, kapitalizmin tekeli aşamasına verilen addır. Emperyalist kapitalizm sağ ve solun anlamında gelişmiş ülkelerin kendi içinde değil, ancak dünyanın batı dışında kalan ülkelerinde önemli bir değişiklik yaratmıştır. Azgelişmiş ülkeler ekonomide sermaye birikiminin yetersiz olduğu ülkelerdir. Bu yüzden sanayileşme düzeyleri son derece düşüktür. Toplum ise burjuvazinin ya olmadığı ya da son derece zayıf olduğu, buna paralel olarak işçi sınıfının da son derece zayıf olduğu bir sınıfsal yapıdadır. Kültürel olarak geleneksel toplum ilişkilerinin ve feodal tarım kültürünün yaygın olduğu toplumlardır. Siyasi olarak, modern parlamenter sistemler, ulus devlet örgütlenmesinin ya olmadığı ya da adım adım kurulmaya çalışıldığı, dolayısıyla modern siyasi yapılar açısından “çocukluk evresinde” denilebilecek durumdadırlar (Yücekök,1983).

Batı ülkeleri emperyalizm aşamasına ulaştığında, sağ ve solun anlamlarında ve toplumsal karşılıklarında bir değişiklik olmadığı halde, azgelişmiş ülkelerde sağ ve solun kendine özgü toplumsal sorunlarla ilişkili bir içerik kazandığı görülür. Burjuvazinin yokluğu ya da aşırı güçsüzlüğü, azgelişmiş ülkelerde burjuvazinin kendi hâkimiyetinde milli bir ekonomi kurma isteğini sol bir iddia haline getirebilir. Bu toplumlarda temel ve öncelikli ihtiyaç, bağımsız bir milli ekonomi, üretici güçlerin geliştirilmesi, üretim kapasitesinin arttırılması, toplumu modern siyasal kurumlar çerçevesinde bir millet olarak yeniden örgütleme, kültürel planda laikleşme, siyasal planda bağımsızlık ve egemen bir devlet kurma, toplam olarak bakıldığında modernleşmedir. Toplumun önündeki öncelikli sorunlar bunlar olunca, batının emperyal karakteri karşısında bağımsızlığın, egemenliğin ortadan kalktığı ve bu ihtiyaçların karşılanması ihtimalinin ortadan kalktığı koşullarda, bağımsızlık ve modernleşme programını hayata geçiren toplumsal sınıf ve siyasi güçler, o toplumun değişme talebine cevap vermiş olurlar. Bir başka deyişle, azgelişmiş bir ülkede sağ rolü, azgelişmişliğin sürmesini sağlayan güçler oynarken, sol rolü feodal tarım toplumundan modern topluma geçişi zorlayan güçler oynarlar. Azgelişmişliğin sürmesini sağlayan toplumsal güçler, aristokrasi (büyük toprak sahipleri), ruhban kesimi, eşraf (köylülerle olan ilişkisinde tefecilik yapan küçük ve orta ölçekli şehirlerin ileri gelenleri) ve azınlıklara mensup tüccarlardır. Modernleşme programının sahibi olan ve sol rol oynayan toplumsal güçler ise milli tüccar ve esnaf, bürokrasinin alt katmanları, kent ve kırsal yoksullarıdır (Avcıoğlu,1998).

Eski rejim döneminde başlamış olan bazı modern eğitim hamleleri, asker ve sivil bürokraside yenileşme yanlısı bir insan kaynağının oluşmasını sağlamıştır. Değişime açık, dünyada olup bitenleri anlayabilecek kapasiteye sahip ve toplumsal değişmeye önderlik edebilecek yetenekleri olan asker ve sivil bürokratlar, solun örgütsel kadro kaynağını oluştururlar. Dolayısıyla öncü rol oynarlar. Onların öncü rolüne bakarak, toplumsal değişimin sınıfsal yönünü gözden kaçırmak ve modernleşme programı sınıflar üstü bir kaynaktan (bürokrasiden) geliyormuş gibi düşünmek olasıdır. Azgelişmiş ülkelerde emperyalizm çağında sağın toplumsal gücü ile solun toplumsal gücünün dengeli olduğu söylenemez. Solun toplumsal zemini çok geniştir. Çünkü yaygın bir işçi sınıfı, topraksız köylülük ve kent yoksulları kesimi vardır. Kapitalist ilişkilerin gelişmesi, solun sosyal adalet yanlısı siyasal etkisine açık toplumsal kesimleri

giderek genişletir. Ancak sağın gücü ekonomik ve ideolojik inisiyatifi elinde tutmasından gelir. Bu inisiyatif, özellikle soğuk savaş koşullarında solun laik duyarlılıklarının, merkez sağ tarafından dini ve geleneksel değerleri öne çıkarmak suretiyle siyasal çıkarlara tahvil edilmesinde net biçimde görülür.

1.2. TÜRKİYE’DE MERKEZ SAĞ SİYASETİN YAPISI

Siyaset yapmanın en genel düzeyde iki biçimi olduğu söylenebilir (Alkan,1993;141). Bunların ilki ‘idealin siyaseti’, ikincisi ise “var olanın siyaseti”dir. İdealin siyaseti, ilkeleri merkeze alan ve önceden belirlenmiş bir toplum projesini siyaset yoluyla inşa etmeyi hedefleyen bir anlayıştır. İdealin siyaseti anlayışını hayata geçiren siyasetçi tipi ‘misyoner’ tip olarak adlandırılmaktadır. Çünkü bu tip siyasetçi, topluma belirli değerleri aktarmaya, gerekirse toplumdan gelen direnişi göğüslemeye ve başarı ölçütünü toplumu ikna ederek uzun vadede kazanmaya dönük bir ‘öncü’ rolü benimser. Var olanın siyaseti anlayışının genel olarak fonksiyonel olduğu görülmektedir. Burada bir soruna getirilen çözümün soyut değeri ve rasyonel geçerliliği ile değil, toplumsal işleyebilirliği ve talep-imkân dengesi esas alınır. Bu anlayış ampirik, pragmatik ve popülisttir. Siyasette ani ve kısa vadeli tatminlerin sağlanmasını önemser. Bu tarz siyaseti hayata geçiren kadro tipi, siyaset komisyoncusu (political brokers) tipidir. Bu tip misyoner tipin aksine insanları belli ilkelerin doğruluğuna ikna etmeyi değil, siyasal güç toplamayı esas alır. Var olanın siyaseti, toplumun içinde bulunduğu verili koşullardaki sorunları siyaset aracılığıyla pratik olarak çözmeyi esas alan bir anlayıştır. Şüphesiz, her iki siyaset anlayışı da reel hayatın içinde birbirlerinden tümüyle ayrılmış, saf bir halde bulunmazlar. Toplumun güncel sorunlarını pratik yollardan çözmeye çalışmayan hiçbir idealin siyaseti yaklaşımı olamayacağı gibi, var olanın siyasetini yapanların da ilkesizliği saf haliyle temsil ettikleri söylenemez.

20. yy.’da, uluslar arası ilişkiler dengesinin değişmesi ve özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan dengeler, Türkiye’de sağ ve sol kavramlarına sınıfsal boyutun yanı sıra, kültürel bir boyutun eklenmesini de kolaylaştırdı. Türkiye’de sağ ve sol, sadece gelir adaleti, sosyal politika vs. gibi konulardaki bölünmeyi değil, kültürel bir bölünmeyi de anlatmaktadır.

Siyaset yapma anlayışları bakımından Türkiye’de çok partili rejime geçiş sonrası daha önce CHP’nin içinde toplanmak zorunda olan farklılaşmalar, kendi mecralarında billurlaşmaya başlamışlardır. Bu açıdan Türkiye’de sağ ve sol ayrımları, batıdakinden bir miktar farklı olarak salt sınıfsal temelleri değil, toplumdaki kültürel bölünmeleri ve görece siyaset yapma tarzlarının da farklılığını ifade etmektedir. Bu açıdan Demokrat Parti ve Adalet Partisi’nin siyaset anlayışlarının toplumu düzenleyici ilkeleri değil, toplumsal talep ve ihtiyaçların tatminini esas aldığı gözlenmektedir. Buna göre “siyaset, toplumsal dengenin bir muhassalasıdır, yoksa o dengeyi değiştirecek bir araç değil” (Baykal,1970;118). CHP’de somutlaşan idealin siyaseti anlayışı ise, Cumhuriyeti kurma ve koruma misyonu ile belirlenen ve 1960’larda sosyal demokrasi olarak tanımlanarak bir toplum projesi ile desteklenen yapıdadır.

Mustafa Kemal’in yayınladığı Hâkimiyet-i Milliye gazetesindeki başyazılara bakıldığında şöyle vurgular yapıldığı görülür: Dünya sola gitmektedir. Bolşevizm ile başlayan ama onunla sınırlı kalmayacak olan komünizm akımı insanlığın geleceğidir. Biz de komünistiz. Ancak biz Türk komünistiyiz. Bolşevik olmadık ve olmayacağız. Milli bağımsızlığımızı terk etmeksizin dünyanın içine girdiği bu sol akıma biz de dâhiliz (Bolluk,2003). Bazıları bu türden yazıların Sovyetlerden beklenen menfaatin karşılığında birer taktik eseri olarak iddia etmişlerdir. Ancak bu kimseler neden 1930’lu yıllar boyunca Türkiye’nin Sovyetler Birliği ile ilişkilerini stratejik ittifak düzeyine yükselttiğini cevaplamamışlardır. Mustafa Kemal farkındaydı ki, Türkiye Bolşevik rejimi benimsemese bile hayatta kalabilmek için Sovyetler Birliği’nin varlığına muhtaçtır. Benzer şekilde Sovyetler de Türkiye’nin batı emperyalizmine karşı direnmeye devam etmesinde büyük yararı olduğunu bilmekteydi. Bu nedenle iki ülke 1920’ler ve 30’lar boyunca birbirlerinin iç ilişkilerine karışmaksızın ciddi bir dayanışma içinde oldular. Bu nedenle Kemalistler, sol bir rol oynadıklarını gören ve ilan eden bir konumda bulundular.

20. yy’ın ortalarında az gelişmiş ülkeler açısından da sağ ve solun anlamlarında kayma yaratan yeni bir süreç başladığı görülmektedir. Bu süreçte sağ ve solun nesnel konumları ve dayandıkları toplumsal güçler esas olarak değişmemekle birlikte, öznel algılanışlarında önemli kaymalar gerçekleşti. Bu anlam kaymasına neden olan başlıca etki soğuk savaşı. Soğuk savaş, dünyanın ABD ve SSCB arasında nüfuz bölgelerine

ayrıldığı ve süper güçler arasında adı konulmamış bir etki mücadelesinin yürütüldüğü bir dönemdir. Zaman zaman sertleşen ve yumuşayan soğuk savaş, nüfuz bölgesindeki ülkelerde siyasal kültür üzerinde ciddi etkiler yarattı. ABD'nin nüfuz bölgesindeki Türkiye gibi ülkelerde sağ, hür dünyanın bir parçası olmak, özgürlüklerden, açık toplumdan yana olmak anlamlarına gelmeye başlarken, sol Sovyetler Birliği taraftarı hatta ajanı olmak, vatansızlık, dinsizlik ve ahlaki düşkünlük gibi çağrışımlarla iç içe geçirildi (Çağlar,2008). Mustafa Kemal'in Hâkimiyet-i Milliye gazetesindeki yazılarının neden İkinci Dünya Savaşı sonrasında bir daha hatırlanmadığını, hatta “komünizm Türk milletinin en büyük düşmanıdır nerede görülse ezilmelidir” türünden Atatürk'e izafe edilen sözler uydurulduğunu anlamayı sağlayacak olan soğuk savaşın ihtiyaçları ve bu savaşta Türkiye'nin tercih ettiği yeri görmektir. Topluma Atatürk'ün solcu olduğu ya da Kurtuluş Savaşı ve Türk Devrimi eyleminin siyasal olarak sol işler olduğu söylenirse, bu soğuk savaşın ABD-SSCB saflaşmasına ters düşecekti. Kaderini ABD ile birleştirmiş Türkiye'de Atatürk'ten bir sağcı çıkarmak gerekmekteydi. Bu unutturularak ve uydurularak yapılmaya çalışıldı.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra üçüncü dünya ülkeleri ABD ve SSCB'nin başını çektiği bloklar açısından bir rekabet alanı haline gelmişti. Bu politik, ideolojik ve ekonomik rekabet sürecinde Batı bloğu “son yetmiş yılın sömürgeci terminolojisini terk etmiş, ‘kalkınma teorileri’ üretmeye başlamıştı” (Timur,1996;361). 1950'lerden itibaren gündeme gelen kalkınma teorilerinin temel iddiası az gelişmiş ülkelerin sermaye birikimlerinin kendi başlarına kalkınmalarına izin vermeyecek kadar yetersiz olduğu, ileri ülkelere yardım ve kredi almak zorunda oldukları idi. Bu süreçte liberal iktisatçılar da az gelişmiş ülkelere devletin ekonomiye yönetici müdahalesini önermekteydiler (Timur,1996;362). Bunun sonucu olarak az gelişmiş ülkelerde devletçilik terk edilmemiş, tam tersine siyasi iktidarın yerel sermaye çevrelerini desteklemesinin bir aracı olarak kullanılmış ve devlet kaynak dağıtıcı, rant paylaştırıcı bir rol oynamıştır. Bu durum sadece Türkiye'ye özgü değildir. Refah toplumu dönemi boyunca Batı bloğunda yer alan tüm az gelişmiş ülkelere ileri Batı ülkelerinin teşvik ettiği bir uygulama olmuştur. Bu sürecin siyasal iktidarlara nasıl yozlaştırdığından günümüzde artık bahsetmeye dahi gerek yoktur.

II. Dünya Savaşı sonrası Türk siyasetini anlayabilmenin şartlarından biri de uluslar arası gelişmeleri ve Türkiye'nin bu açıdan konumunu analiz etmektir. Stratejik olarak kendisini Batı bloğunda tanımlayan Türkiye, uluslararası işbölümündeki yerini ve buna bağlı olarak iç politikada izlemek zorunda kalacağı yolu da belirlemiş olmaktaydı.

CHP içinden gelen DP kurucuları, kurdukları yeni partinin propagandası olarak “söz milletin” ifadesini kullanmışlardır. Bu ifade, CHP iktidarının milletin gerçek temsilcisi olmadığını ima etmektedir. DP dönemi Türk siyasal yaşamına bıraktığı miras ve daha özel olarak da yasama-yürütme ilişkileri açısından ele alındığında, bu dönemi karakterize eden özelliklerin ilki siyasi tarihimizde ilk defa bir partinin halkın oylarıyla iktidara gelmesidir. Bunun yarattığı etki, DP liderlerinin karizmaları ile birleşince hem bazı politik hataların işlenmesi kolaylaşmış, hem de parlamenterlerin parti liderlerini denetlemelerinin önüne engeller çıkmıştır. Ancak çoğunluğun oyunu almayı demokrasinin yegâne temsil aracı olarak gören DP, bu bağlamda Türkiye’de oluşan merkez sağ siyasetinin de demokrasi anlayışını belirlemiştir. 27 Mayıs’ta yapılan askeri darbenin ardından kurulan sağ partilerin demokrasi çizgisinin DP ile paralel olduğu görülmektedir. (Mert, 2007; 29)

Baykal’a göre (1970;50), Türkiye’de güçlenen burjuvazinin çok partili düzen içinde, tek partili devrenin bürokratik yönetimine karşı baş kaldırışı sırasında yanında bulduğu sosyal güç zaten kendisine bir siyasal ifade imkânı aramakta olan serbest meslek mensupları olmuştur. Bu değişme aynı zamanda siyasal iktidarın ulusal seviyedeki elitlerden yerel seviyedeki elitlere geçişinin de bir ifadesi olmuştur.

Gevgilili’ye göre (1987;151), DP tüm topluma umudun, özgürlük özleminin ve halka güvenin tohumlarını saçmıştı. Kentler yepyeni insan yığınlarıyla dolmuş, kırlar makineleşmiş; yurt yollar, köprüler, barajlar, fabrikalar, limanlarla donanmıştı. Jandarmanın dipçığı, polisin sultanı, devletin terörü ilk kez onlarla birlikte kaybolmuştu. Ama uluslararası sistem başlangıçta bağış olarak akıttığı büyük dış fonları kesip ekonomik büyüme giderek dış borç batağına saplandıktan sonra, özgürlük, Türkiye’nin kendi kendisine yeniden üretmediği erişilmez bir nesne olmuştu. Kendi kendisini yeniden ve genişleyerek üretebilme potansiyelleri sınırlı kalan, büyük çapta dış sistem katkılarıyla ayakta tutulabilen bir cılız kapitalist ekonomi, aynı zamanda siyasal

özgürleşmeyi de göze alabilecek olanaklara sahip çıkamıyordu (Gevgilili,1987;116). Eroğul (1998;271), DP'nin demokrasi anlayışının 'biçimsel' olduğunu, halkı bireylerin bir toplamından ibaret gören ve sadece seçimlerle geniş bir yetki devrinin gerçekleşmesi halinde milletin egemenliğinin tecelli etmiş olacağını varsayan bir anlayış olduğunu belirtmektedir. Bu anlayışta “egemenlik dört yılda bir sandığa oy atmaktan ibarettir” (Eroğul,1998;271). DP'nin basın sansürü ve tahkikat komisyonları gibi son dönem uygulamalarına bakıldığında temsil anlayışının çoğunlukçu olduğu açık bir biçimde görülmektedir.

DP'nin bir askeri darbeyle iktidardan düşürülmesinde onun dünya konjonktürünü kavrayamaması ile ilgili bir yönün olduğu belirtilmektedir. Gevgilili'ye göre (1987;105), DP'nin giriştiği yüksek ölçüde açık finansman yoluyla kalkınma ve kapitalistleşme çabasının getirdiği hızlı büyüme ve ekonomik genişleme, Batılı ülkelere göre bir yandan toplum içinde sınıf çelişkileri ve sınıf savaşımının gittikçe yükseltmekte bir yandan da hızlı bir enflasyonun ortaya çıkmasına yol açmakta idi. Oysa soğuk savaş koşullarında “kapitalistleşme, sınıf çelişkileri ve enflasyon” arasında oluşan bu sarmal, Türkiye'de Batı'nın onaylamayacağı politik sonuçlara yol açabileceği düşünülüyordu. Dışsatımlar yeterince büyümezken, dış ödeme gereksinimini dış borç ve bağışlarla karşılamanın da yine bir sınırı vardı. Bu sınır, Türkiye'nin Batı'nın tasarladığı uluslar arası işbölümü içindeki yeriyle belirlenmiştir.

DP ve Menderes, uluslararası komünizm'in Türkiye üstündeki bitip tükenmez kışkırtmalarından yakınıyordu. Oysa Batı, Kruşçev'in Stalin'i kınayarak barış içinde yan yana yaşama dönemini hızlı biçimde açma çabaları içinde bulunduğu bir çağda “hesapsız kitapsız” DP iktidarından gittikçe kaygılanmaya başlamıştı. Batı için Türkiye, bir stratejik yöre'ydi. Yitirilmemeliydi ve gereksiz iç bunalımlarla bir kaos'a sürüklenmemeliydi (Gevgilili,1987;116). Fakat yaşanan kriz DP yöneticileri tarafından iyi yönetilemedi ve 27 Mayıs 1960 darbesi, yaşanan bir dizi kitle gösterisinin ardından geldi.

Yücekök'e göre bütün Demokrat Parti dönemi boyunca parlamento yürütme karşısında 'tabi' ve 'teslimiyetçi' statüde olmuştur.¹ Ama CHP'nin yıllar süren baskıcı ve seçkinci niteliğine karşı DP'nin geniş kitlelerden seçimle onay almış, meşru görüntüsü parlamentonun sözkonusu niteliğinin bir sorun olarak algılanmamasına yol açmıştır (Yücekök,1983;146). Fakat bu tespitlere ihtiyatla yaklaşılmasının yerinde olacağı düşünülebilir. Bilindiği gibi 1950–1955 arasında DP enflasyonist politikalarla hızlı bir ekonomik büyüme sağlamıştı. Tek parti iktidarını yıkmış olmanın psikolojik etkisi ile birlikte bu durum DP liderliğine büyük bir karizma sağlıyordu. Fakat DP'nin basına ispat hakkı tanımaması gibi baskıcı iç politika uygulamaları, 1955'te yaşanan Kıbrıs bunalımı, 6–7 Eylül olayları, tarımsal üretimin kötü hava şartları nedeniyle düşmesinin getirdiği fiyat artışları ve dış ticaret açıklarının bir türlü kapatılamaması gibi faktörler DP Meclis Grubunda büyük bir krizin yaşanmasına neden oldu. 29 Kasım 1955'te Adnan Menderes'in de katıldığı bir Meclis Grubu toplantısında bizzat DP milletvekilleri hükümet hakkında gensoru verilmesini kararlaştırdılar. Milletvekilleri hükümeti sosyal adaleti gözetmemekle, sadece halktan fedakârlık isteyip zenginlerden yana bir politika izlemekle eleştiriyorlardı. Sonuçta Menderes dışındaki tüm bakanlar düşürüldü. Başbakan Menderes tarihi kişiliği nedeniyle sadece kendisi için güvenoyu alabildi (Eroğul,1998;182). Fakat bu tarihten sonra partiden milletvekillerinin istifası giderek sıradan bir olay haline gelecekti. Bu nedenle tüm DP dönemi boyunca parlamenterlerin yürütme karşısında tümüyle teslimiyetçi bir konumda olduklarını söylemenin fazla kestirmeci bir yaklaşım olduğu düşünülmektedir.

Çok parti rejimine geçişten 1980 öncesine gelinceye değin merkez sağ (AP) ile merkez sol (CHP) arasındaki siyaset yapma tarzı farklılığı şöyle açıklanabilir: CHP, belirli ilkelerle toplumu düzenlemeye yönelik, elitist bir siyasal anlayışa sahiptir. İlkelerin ileri ve doğru olmasına önem verilmektedir. Neyin ileri ve doğru olduğunun

¹ Güneş'e göre (1983;48), Meclis'teki tüm gücüne karşın DP'nin iktidar olmak açısından gerçekte ne kadar güçsüz olduğu 27 Mayıs 1960 darbesinde belli olmuştur. Güneş'in tespitinden şu sonuç çıkarılabilir: iktidar, siyasi olarak salt yasama ve yürütme ile sınırlı değil, devlet kurumları ve toplum içindeki örgütlülük ile ilgilidir. İktidar, toplumsal bir boyutu da içeren bir kavramdır. Bir siyasi parti devlet içinde örgütlü değilse, kendisine karşı yapılacak hareketleri önceden haber alamaz. Toplum içinde örgütlü değilse kendisine yönelik örgütlü tepkileri geri püskürtemez. Ama tüm bu alanlarda örgütlenmeyi hedefleyen bir anlayışın totaliter bir iktidar yönelimi olacağı da açıktır. Siyasi partilerin demokratik bir siyasal sistem içindeki güçleri hayatın her alanını denetleyebilmelerinden değil, o toplumdaki sivil yönetim geleneklerinin yerleşikliğinden, demokrasi kültürünün olgunluğundan ve partilerin güçlerini halk içindeki örgütlülüklerinden almalarından gelmelidir.

toplumsal değişme sürecinde sürekli değişmesi, CHP'yi elit gruplarına daha sıkı bağlanmaya itmektedir. Baykal'a göre (1970;117), ilkeler sürekli değişir. Bir zamanlar Kemalist ilkelerin gördüğü işlev, sonraları demokrasi ilkelerine yerini bırakmış, ardından da aynı görevi ortanın solu ilkeleri devralmıştır. CHP'nin iç bunalımları, genellikle yeni ilkelerin aranışı ve benimsenmesi süreci ile ilgili olmuştur. CHP'nin ilke belirlerken kullandığı ölçüt, bunların ileri, modern, doğru ya da adil olmalarıdır. Yoksa pratikte işleyebilmeleri değil. CHP'nin siyaset anlayışı, belirli soyut değerlere göre taşıdıkları önemden dolayı seçilmiş bazı ilkelere dayanarak toplumu düzenlemektir. Bu anlayış, rasyonel, sistematik, ütöpik ve elitisttir. Partinin kadro tipi misyoner tiptir. Toplumsal ihtiyaçlar karşısında, ihtiyaçların tatminini geriye bırakan ve uzun vadeli çözümleri ön plana alan bir anlayışı benimser (Baykal,1970;117–119).

Yukarıda da belirtildiğı üzere, her iki siyaset yapma tarzının hayatın içinde saf bir halde karşımıza çıkmasını beklemek gerçekçi değildir. Normal şartlar altında farklı siyaset yapma tarzlarının farklı parti modelleri ya da örgütlenme ve parti üyelerine bakış açısı düzleminde de farklılaşması gerekir. Oysa Türkiye örneğinde bu farklılık görülememektedir. Bektaş (1993;41), 1970'lerden sonra Türk siyasal partilerinin kitle partilerine benzemeye başlamakla birlikte esas olarak kadro partisi görünümünü koruduklarını belirtmektedir. Türk siyasal yaşamında idealin siyasetini yapan, misyoner tipi kadrolara sahip olan ve örgütsel düzlemde de bu konumlanışına uygun düzenlemeler yapan partilerin merkez değil, radikal sağ ve sol partiler olduğı görülmektedir. Gerek merkez sağ, gerekse merkez solda siyaset yapma anlayışlarının son tahlilde farklı görünmesine karşın, parti örgütlenmesi konusunda önemli bir benzeşme olduğı tespit edilmektedir. Bektaş'ın gerçekleştirdiğı bir araştırmaya göre 1960–1980 arasında CHP'de görev yapmış bazı parti ileri gelenleri, partinin aktif kadrolarının ilçe kongresine delege seçilebilmek amacıyla üye kayıtlarını güvenilir bir şekilde tutmadığı ve aktif olma şartı aranmaksızın akraba, arkadaş ve hatta bazen gerçekte var olmayan kişilerin üye kaydedilebildiğini belirtmişlerdir (Bektaş,1993;45).

Türkiye gibi ülkelerde sağcı denildiğı zaman var olan piyasa ekonomisi ve sınıfsal güç dengelerinin esas olarak değişmemesi gerektiğini savunan, mevcut kurulu sistem içinde rahatı yerinde olan, düzenin avantajlarından yararlanan toplumsal kesimlerin dünya görüşü ya da görüşlerinin en genel çatısı anlaşılmamaktadır. Bunun

yerine sağcılık denildiğinde, dinine bağlılık, gündelik hayat temposu içinde dininin gereklerini olabildiğince yerine getirmeye çalışma, ailesine ve geleneksel değerlerine düşkünlük anlaşılmaktadır. Solcu denildiği zaman ise, sınıfsal anlamda imtiyazsız, az kazanan, gelir dağılımının alt sınıflar ve tabakalar lehine değiştirilmesini talep eden, sosyal adalet taraftarı kimseler anlaşılmamaktadır. Bunun yerine, dini ve geleneksel değerlere mesafeli duran, liberal kimseler anlaşılmaktadır. Bu durumun sağın ve solun reel anlamıyla hiçbir ilgisi yoktur. Bu tümüyle kültürel bir ayrımdır ve önemli ölçüde soğuk savaş döneminin çarpılmasına uğramıştır. Toplum içindeki sınıfsal bölünme devam eder ancak sınıfların algısı kültürel bir hal alır. Sağ ve solu kültürel ayrımlar olarak görmeye yol açan mevcut durum, toplumun üst ve orta tabakalarına mensup olanların kendilerini solcu; alt tabakalarına mensup olanların ise sağcı görmeleri gibi gerçek sonuçlara yol açar. Üst toplumsal tabakalara çıkıldıkça kullanılan ekonomik güç ve eğitim düzeyi arttığı için, insanlar var olan toplumsal çelişmeyi ve bu çelişmede kendi yerlerini daha doğru biçimde analiz edebilecek hale gelirler. Bu yüzden üst tabakalara mensup insanlar arasında kendisini sağda görenlerin oranının arttığı görülür. Bir başka deyişle hem büyük mülk sahibi olup, yüksek gelir düzeyine sahip olup hem de sosyal adaletten yana olanların oranı görece daha azdır. Mevcut düzenin yararını görmekte olan insanlar, düzenin sürmesinden yana liberal ve muhafazakâr tavırlar alırlar. Buna karşılık, alt tabakalara inildikçe sınıfsal bilinç bulanıklaşmaya başlar. Sosyal adalet içgüdüsel olarak talep edilse bile, siyaseten bu talebin sola tahvil edilmesinden uzak durulur. Sosyal adalet de sağ partilerden beklenir. Bu noktada kültürel baraj etkili durumdadır.

İKİNCİ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ (DP)'NİN SİYASAL VE ÖRGÜTSEL YAPISI

Türkiye’de merkez sağ kavramının Türk siyasal hayatına girişi, DP’nin kuruluşu ile çok partili rejime geçilmesi sonucu oluşmuştur. Türk merkez sağının tarihsel köklerinin ve yapısal özelliklerinin daha iyi anlaşılabilmesi için bu bölümde, DP’nin siyasal ve örgütsel yapısı incelenmiştir. CHP içinden gelen kişilerin kurmuş olduğu DP’nin, CHP’ye karşı var olabilme mücadelesi anlatılmıştır. DP, CHP karşısında bir “muvazaa” partisi olmadığı iddiasını ileri sürerken, bunun en temel göstergesi partinin program ve tüzüğüdür.

2.1. DP’NİN KURULUŞU

Tüm dünyada köklü değişikliklerin yaşanmaya başladığı 1930’lu yılların sonlarında Türkiye, her taraftan gelen baskılara rağmen, İkinci Dünya Savaşı’na girmeyerek tarafsızlığını korumayı başardı. Ancak ne yazık ki, Türkiye de diğer ülkeler gibi, savaşın neden olduğu sosyal ve ekonomik olumsuzluklardan nasibini aldı.

Blokların şekillendiği, soğuk savaşın başladığı ve geri kalmış ülkelerin başkaldırdığı bu dönemi, bütün ülkeler gibi Türkiye de merak ve endişe içinde izlemekteydi. Milli Şef, İsmet İnönü’nün önderliğinde, ülkenin yönetici seçkinleri, bu yeni düzene uymaya çalışıyorlardı. Eroğul’a (2003:17) göre bulunan çare, bir yandan emperyalist güçlere yanaşmak, öte yandan memleket içinde biçimsel bir demokrasi düzeni kurmak şeklinde ikili bir çareydi. Savaşın sonunda İnönü, koşulların tek parti rejimine son verilmesini ve demokrasi olmasa da çok partili siyasete geçilmesini gerektirdiğini kabul edecek kadar ileriye görmüştü (Ahmad,1995:150).

Ülkede egemen olan tek parti idaresi, özellikle İkinci Dünya Savaşı yıllarında halkı baskı altında tutmakla beraber, egemen sınıfları tedirgin edecek tasarruflara girişmekten de çekinmemiştir (Eroğul,2003:18). Milli Korunma Kanunu ve Varlık Vergisi Kanunu bunlar arasında ilk akla gelenlerdir. Savaş yıllarında özel mülkiyet düzenine hükümetin kamu yararı adına müdahalesinin yarattığı tedirginlik, özellikle sermaye sahipleri kesiminde etkili olmuşa benzemektedir. Bu durum, CHP grubu içinde bazı muhalefet hareketlerinin ortaya çıkmasına neden olmuş görünmektedir. TBMM’

de, 1945 yılı ilk yedi aylık Bütçe Kanunu Tasarısı görüşülürken, tasarıya önemli eleştiriler yapılmış ve yasa tasarısı 29 Mayıs 1945'te oya sunulunca da, Recep Peker, Celal Bayar ve Hikmet Bayur başta olmak üzere; Adnan Menderes, Fuad Köprülü, Refik Koraltan ve Emin Sazak tasarıya ret oyu vermişlerdir.

Mecliste gündeme gelen bir diğer muhalif hareket ise, Ocak ayından beri meclise getirilmiş olan ve nihayet 14 Mayıs 1945'te görüşülmeye başlanan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu hakkında olmuştur. Yasa görüşülürken, Adnan Menderes ile Başbakan Şükrü Saraçoğlu bir hayli sert bir şekilde tartışmışlar, Emin Sazak ve Refik Koraltan da bu yasa'yı şiddetle eleştirmişlerdi (Albayrak,2004:42).

Muhalefetin bütçe konuşmalarındaki eleştirileri, Hükümetin ticarete daha liberal bir siyaset gütmeye başlamasına yol açtı. Bu amaçla Ticaret Bakanı Celal Sait Siren'in yerine Raif Karadeniz getirildi (Ahmad ve Ahmad,1976:13). 11 Haziran 1945'te Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu muhalif milletvekillerinin çabalarına rağmen Meclis'te kabul edildi. Yasanın kabul edilmesi sırasında daha önce bütçeye olumsuz oy veren yedi milletvekili oy kullanmayarak tepkilerini gösterdiler fakat bu kanun hiç uygulanmadı. Dolayısıyla, eleştirilere maruz kalan yasa, beklenen olumsuz sonuçları da doğurmadı. Buna karşın kanunun varlığı, CHP'nin içindeki muhalefetin kuvvetlenmesine yol açtı ve çok geçmeden bu muhalefet yeni bir siyasi oluşum yoluna girdi.

Tek parti iktidarı içinde cereyan eden bu muhalif hareketlerin hiçbiri rastlantı değildir. Nihayet, muhalif harekette yer alan dört milletvekili Adnan Menderes, Celal Bayar, Refik Koraltan ve Fuad Köprülü tarafından imzalanarak, CHP Meclis Grubuna sunulan “*Dörtlü Takrir*” çok partili yaşama geçilmesinde bir başlangıç oluşturması açısından önemlidir (Giritlioğlu,1965:169). 7 Haziran 1945 tarihinde Fuad Köprülü tarafından, TBMM Başkanı Kazım Özalp'e sunulan Dörtlü Takrir, CHP içinde ıslahat yapılmasını isteyen bir çeşit siyasi ultimatoma niteliğindeydi. Önergeyi verenlerin, bunun parti tarafından kabul edileceğine inandıklarını söylemek oldukça zordur. Bayar'a göre; bu takririn CHP Grubunda kabul edilmesi, “eşyanın tabiatına aykırı” idi (Albayrak,2004:44).

Dörtlü Takrir’de devletin ve CHP’nin en esaslı ilkesinin demokrasi olduğu vurgulanmakta, ülkenin refaha ve saadete ermesi demokrasinin tam olarak uygulanmasına bağlanmaktaydı. Önerenin gerekçesi de, bu demokrasi amacının gerçekleşmesi gerekli görülen tedbirlerin alınması için olduğu belirtilmekteydi (İnan, 2006:135). Dörtlü Takrir’de belirtilen istekler aslında, bir parti içi muhalefetten ibaretti. “Dörtler” olarak anılmaya başlanan muhalif kadroya mensup olan Celal Bayar ve Adnan Menderes, “Takrirlerinin bir ayrılık arzusuna dayanmadığını, parti içinde demokratik anlayışın sağlanması ve harp sonrası güçlükleri karşılayacak kudrette milli bir kabinenin kurulmasını temin” etmek düşüncesinde olduklarını her fırsatta dile getirmişlerdi (Doğan,1964:251-252). Ancak Dörtlü Takrir Meclis Grubunda tartışıldı ve reddedildi. Bu önerge reddedilmekle beraber, CHP içinde muhtemelen İnönü tarafından teşvik edilen bir görüş, partinin tutumunu kabul etmeyenlerin ayrılarak yeni bir parti kurmalarının doğru olacağını savunuyordu (Ahmad ve Ahmad,1976:14).

Karpat’a (1996:131) göre, Dörtlü Takrir’in reddedilmesinin iki nedeni olabilir. Birincisine göre, parti başkanının Mayıs’ta verdiği liberalleşme direktiflerine rağmen, Halk Partililer henüz otoriter parti alışkanlıklarını yitirmemişlerdi. İkincisi ise, CHP, kendi içinden bir muhalefet partisi çıkarabilmek için, kasten sert davranmış olmalıydı. Aslında her iki görüşün birden ret kararının alınmasına etki etmiş olması muhtemeldir.

Önergeleri reddedilen Dörtler’den ikisi, Adnan Menderes ve Fuad Köprülü, bir müddet sonra Vatan gazetesinde köşe yazıları yazmaya başlamak suretiyle açık muhalefete geçtiler. Bunun üzerine CHP yönetimi 11 Eylül’ de toplanarak, Köprülü’ye bir uyarı yazısı gönderdi. Yönetim, Köprülü’yü gerek Meclis içindeki konuşmalarında, gerekse Vatan’daki yazılarında parti ve hükümet karşıtı tutumundan dolayı uyardı. Uyarı yazısında “Parti Genel İdare Kurulu’nu üzen” bu gibi hareketlerin parti tüzüğüne de aykırı olduğu anımsatılarak, bu gibi davranışlarla neyi amaçladığı ve partinin hangi ocağında kayıtlı olduğu sorulmaktaydı (Albayrak,2004:56). Köprülü, parti yönetiminin bu savunma isteğine de Vatan gazetesi sütunlarından yanıt vermeyi seçti.

Aynı günlerde Adnan Menderes de Vatan Gazetesi’nde Başbakan’a hitaben yazdığı yazısı ile bu siyasi polemiğe katıldı. Bu yazısı nedeniyle CHP Parti İdare Meclisi, Menderes’e bir uyarı yazısı göndererek savunmasını istedi. CHP Parti Meclisi, 21 Eylül 1945 tarihinde, Köprülü’nün yanı sıra, Menderes’in de parti ile olan ilişkisini

kesti (Yalman,1997:1311). Bu gelişmelerden sonra, CHP'nin bütün okları Dörtler'e yöneltmişti. Köprülü ve Menderes' in içine düşürüldüğü eleştiri ve suçlama yazılarını dikkatle izleyen Celal Bayar da, Basın Yasası'ndaki haberleşme özgürlüğünü sınırlandıran 17. ve 50. maddelerin değiştirilmesi isteği ile hazırladığı yasa tasarısının, parti grubunda reddedilmesini bahane ederek, önce 26 Eylül 1945 tarihinde İzmir Milletvekilliğinden, 3 Aralık'ta da CHP'den istifa ettiğini açıkladı (Karpas,1996:131).

Dörtler'in CHP'de kalan son mensubu Refik Koraltan ise, Köprülü ve Menderes'in partiden çıkarılmalarından sonra, 1 Ekim' de yaptığı açıklamada, arkadaşlarını savunarak, parti yönetimini suçladı. Koraltan da bu davranışı nedeniyle 27 Kasım'da CHP'den çıkarıldı. Böylelikle Dörtlü Takrir'in sahipleri CHP'den tasfiye edilmiş oldular. Bu gelişme Dörtler'in tasarladıkları yeni bir siyasi oluşuma giden yolu açtı. CHP açısından bakıldığında ise, hem parti içi muhalefet bir ölçüde temizlenmiş, hem de demokratik dekoru tamamlayacak bir muhalif partinin kuruluşuna yol verilmiş olmaktaydı. Çok partili sistemin kurulmasını isteyen İsmet İnönü, amacına çok yaklaşmıştı (Albayrak,2004:58).

Muhalefet partisi için yapılan bütün çalışmalar 1946 yılı Ocak ayının ilk günlerinde tamamlandı ve Bayar 4 Ocak günü bir basın toplantısı düzenleyerek partinin kuruluşunu ilan etti. Buna göre yeni partinin adı Demokrat Parti (DP) olacaktı. 80 maddeden oluşan programı ve tüzüğü (nizamname) hazırlanmıştı. Özellikle parti tüzüğü demokratik bir ruhu yansıtmaktaydı (Erer,1966:228). Böylece Demokrat Parti 7 Ocak 1946 tarihinde, Dörtlü Takrir'i imzalayan Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından kurulmuş oldu ve Genel Başkanlığı'na Celal Bayar seçildi. Büyük Kongre kurul üyelerini seçene kadar kurucular, Genel İdare Kurulunu oluşturdular. Bu parti her iki yılda bir toplanıp ana kararları alan demokratik bir parti olacaktı (Ahmad ve Ahmad,1976:16).

2.2. DP'NİN SİYASAL ÇİZGİSİ

DP'nin kurulmasından sonra yüzleşmesi gereken bir sorun vardı. Kurulan bu yeni partinin CHP'den farklı bir parti olduğu ve SCF denemesi gibi bir muvazaa partisi yani danışıklı dövüş partisi olmadığını ispat etmek gerekiyordu.

DP kurucuları 7 Ocak 1946 günü, partinin programı ve amaçları hakkında kamuoyunu bilgilendirmek üzere, parti genel merkezinde bir basın toplantısı düzenlediler. Bu toplantıda Bayar, DP'nin bir muvazaa partisi olmadığını, muvazaalığın hafiflik olduğunu belirtmiş ve partiyi Türk Milleti'nin siyasi olgunluğuna dayanarak kendi kendilerine kurdukları dile getirmiştir (Sevgen,1951:101-102). Yine aynı basın toplantısında gazetecilerin DP'nin, CHP'nin sağında mı yoksa solunda mı yer aldığına ilişkin sorularına Bayar, partilerinin demokratik olduğunu ve yerlerinin de parti programları incelendiği zaman kolaylıkla anlaşılabilirliğini belirterek net bir cevap vermemiştir (Bayar,1969:48). Ancak Menderes, partilerinin siyasi yeri konusunda küçük de olsa bir ipucu vermekte sakınca görmemişti. Menderes DP'nin yeri konusunda bir saptamada bulunarak basının ve kamuoyunun meraklarını gidermeye çalıştı. Menderes, "belki de Halk Partisi'nden iki parmak soldayız, bazı hallerde iki parmak sağda" diyordu (Bayar,1999:5). Albayrak'a (2004:63) göre bu açıklaması ile Menderes, partilerinin daha özgürlükçü olduğunu belirtmek istemişti.

Genel görüşe göre DP, CHP'den farklı bir parti değildi. Dönemin CHP'li milletvekillerinden Necmettin Sadak, DP programı için, ilk okuyuşta CHP programından temelde ayrılan bir niteliğinin olmadığını görüldüğünü belirtmektedir. DP'de altı oku savunmakta, devletçilik konusunda en azından program düzeyinde bir fark gözükmemektedir. DP yeni bir devlet sistemi önermemektedir. Talepler daha çok reformlar düzeyinde kalmaktadır. (Sadak,1946).

Aydemir'e göre adına demokrasi denilen çok partili rejim, aynı kadro içerisinde doğmuştur. Çünkü bu rejimin her iki cephesinde yer alanlar, hem iktidar hem muhalefet liderleri, aynı partinin, yani tek şef, tek parti ve otoriter hükümet sistemini temsil eden CHP'nin elemanlarıdır. DP, CHP'den yalnız kadrosunu değil, programını da aktarmıştır (Aydemir,2000:148-149). Ahmad'a (1995:31) göre ise, DP'liler iktidara gelmek için kendi partilerini kurmuşlardı. Çünkü Türkiye'nin ilerlemesi açısından gerekliydi ve rakiplerinininkinden daha iyi bir program hazırlayıp uygulayabileceklerine inanıyorlardı. Türk siyaset yaşamının dar sosyo-ekonomik temeline göre, partiler arasında gerçek bir fark olamazdı.

DP halk tarafından başlangıçta bir denetim partisi, halktan gelen düşmanca duyguları giderecek ve bir halk ayaklanmasını önleyecek güç olarak görüldü. Zaman

içinde DP'liler bu işlevi yerine getirmenin aksine, halkın hükümete karşı duyduğu tepkiyi, öfkeyi kendi lehlerine kullanmışlardı (Ahmad,1995:150-151). CHP, DP'nin halkın kendilerine duyduğu öfkeyi kullanmalarına engel olmak amacıyla, hem partiyi hem de toplumu liberalleştirmek için bir dizi önlemler almaya koyuldu. Bunlardan ilki, Mayıs 1946'da, DP'nin kuruluşundan dört ay sonra, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, "Ulusal Önder" yani "Milli Şef" unvanlarından ve Parti'nin Sürekli Başkan'lığı yetkisinden vazgeçmesiydi. Parti başkanının her dört yılda bir seçimle iş başına gelmesi kuralını benimsedi (Ahmad,1995:151).

Ahmad'a (1995:152) göre partinin aldığı en ilginç karar, tüzüğün, sınıf ayrımı, sınıf çıkarı ve bölgecilik fikirlerini yaymak amacıyla dernekler kurmayı yasaklayan 22. Maddesinin kaldırılması oldu. Ancak tüzükte yapılan bu değişikliğe rağmen, parti merkezi durumunu korudu ve CHP sınıflar arasında bir denge kurarak sınıf mücadelesine karşı çıkmaya çalıştı.

DP'liler bir sınıf partisi olarak kategorize edilmek istemiyorlardı. Ancak DP'nin, savaş sırasında zenginleşen büyük ve geleceği parlak işadamlarının partisi olduğu düşüncesi, kısa süre içinde geniş bir geçerlilik kazandı. Özellikle batı kamuoyunda DP'liler Türk liberalleri olarak nitelendirildiler. Ancak Menderes, kendi partisinin işadamlarının ve tüccarların partisi olduğu iddiasını reddediyordu. Bu grupların her iki partideki oranının hemen hemen aynı olduğunu belirtiyordu. Menderes'e göre DP'nin farkı, kendi bencil çıkarları peşinde koşan grupların temsilcilerinden oluşmamasıydı (Esirci,1967:19-22).

DP'nin parti programı, genel hükümler ve hükümet işleri olmak üzere iki ana bölüme ayrılmıştı. Birinci bölümde partinin genel ilkeleri belirtilmişti. Programın birinci maddesinde, partinin kuruluş amacının, Türkiye Cumhuriyeti'nde demokrasinin geniş ve ileri bir anlayışla gerçekleşmesine ve umumi siyasetin demokratik bir görüşle yürütülmesine hizmet etmek olduğu belirtilmişti. Ayrıca bahsedilen demokrasinin uygulanması için de tek dereceli serbest seçimin gerekli olduğu belirtilmişti.

Parti programı incelendiğinde DP'nin; Cumhuriyetçi, demokrat, sosyal adaletçi, çalışma grupları arasında işbirliğini ve işçilere grev hakkının verilmesini savunan, insan haklarının garanti altına alınması gerektiğine inanan, üniversite

öğretim üyeleri dışındaki devlet memurları için siyaset yasağı öngören, totaliter ve bölücü dernek ve partilerin kurulmasını yasadışı kabul eden bir parti olduğu anlaşılmaktadır (Albayrak,2004:65). Toplumsal sınıflardan değil, çalışma gruplarından bahsedilmesi, parti programının “organizmacı” bir toplum görüşüne yakın olduğu izlenimini yaratmaktadır. Ayrıca programda sözü edilen ve DP’nin her fırsatta dile getirdiği işçilere grev hakkının verilmesi, DP’nin iktidar döneminde gerçekleştirilmedi.

Ayrıca DP programında da anayasa gereğince Kemalizmin altı ilkesi benimsenmiş ancak; bu ilkelerin zamanın gereklerine göre yorumlanacağı belirtilmişti. DP liderlerinin başlıca hedefi demokrasiyi geliştirmektir. Demokrasiyi geliştirmekten kastedilen, hükümet müdahalesini mümkün olduğu kadar azaltmak, bireylerin hak ve özgürlüklerini artırmaktır. Programda halkçılık ve halk egemenliğinin esas olduğu vurgulanıyordu. Ayrıca siyasal inisiyatifin yukarıdan, partiden değil, aşağıdan yani halktan gelmesi talep ediliyordu (Ahmad,1995:151).

Programın 27. maddesinde ikinci yargı kademesinin kurulması istenmekteydi. Programın ikinci yargı kademesi teminatı, toplumsal adaletin sağlanması açısından gerekliydi. 38. maddeye göre ise üniversitelerin bilimsel ve idari özerkliğe sahip olmaları gerektiğine değinilmekteydi

Partinin iktisadi görüşü hakkında özel teşebbüs ve sermayenin faaliyetinin esas olduğu 42. maddede belirtilmekte ve 47. maddede verimlilik gerekçesiyle devlet kuruluşlarının özel girişime devredilebilmeleri istenmekteydi. Piyasanın faaliyeti ile ilgili olarak tam bir liberal görüş benimsenmiş ve zorunluluk olmadıkça piyasaya müdahale edilmeyeceği belirtilmişti.

Albayrak’a (2004:71) göre DP’nin programı, liberal iktisadi görüş çerçevesinde, özel girişimi oluşturan ulusal burjuvazinin çiftçi, küçük zanaat erbabı ve işçilerden oluşan geniş bir halk topluluğunun yanı sıra, tek parti ortamından bunalarak daha çok siyasi ve ekonomik özgürlükten yana olan aydınları partinin çatısı altında toplamaya yönelik, kendi içinde tutarlı bir demokratik program niteliği göstermektedir. DP programı, CHP’nin programından temelde çok farklı olmamakla beraber daha liberal bir nitelik taşımaktadır. Özellikle DP, o yıllara kadar pek fazla

bahsedilmeyen sendikal hakları savunarak işçi kesiminin de sempatisini kazanmıştı. Bu yüzden yalnızca iktidar değil, aynı zamanda DP'liler de kamu yararını partilerinin ön planda tuttuğu gerekçesiyle, kendilerine CHP'nin solunda yer vermeyi uygun görmüşlerdi.

1946-1950 yılları arası dünyada ve Türkiye'de yaşanan, siyasi ve iktisadi gelişmeler nedeniyle geçiş yılları karakteri taşımaktadır. İkinci Dünya savaşı sonrası yaşanan olaylar Türkiye'yi de etkilemişti. Gerek iktisadi, gerekse siyasi açıdan ülkede bazı yeni oluşumlar yaşanmaya başladı. Batı'nın da isteği doğrultusunda Türkiye'de de çok partili siyasi hayata geçiş sürecindeydi. Bu dönemde iki parti seçmenleri kazanmak için mücadele ettiler. 1946 seçimlerine giderken, CHP seçim tarihini öne alarak duruma hâkim olmak istiyordu. Çünkü DP örgütlenmesini henüz tamamlamamıştı. Bu nedenle DP'liler erken seçime karşı çıktılar. Öncelikle antidemokratik yasaların değiştirilmesini, seçimlerin dürüst ve hilesiz bir ortamda yapılmasını istediler. Özellikle sıkıyönetime son verilmesini ve bürokrasinin tarafsızlığını güvence altına alacak önlemlerin alınmasını istiyorlardı (Ahmad,2007:33). DP, istediği demokratikleşme reformları yapılmazsa seçimlere girmeme restini ileri sürdü. DP'nin girmediği bir genel seçim, CHP açısından, seçimlerin meşruiyetini tartışmalı bir hale getirecekti.

Sonuç olarak hükümet bazı yasaları düzeltmek zorunda kaldı. Böylece seçim yasası, seçmen kurulları aracılığıyla iki basamaklı seçimler yerine doğrudan seçimlere izin verilecek şekilde değiştirildi. Üniversitelere idari özerklik verildi ve Basın Yasası serbestleştirildi. Aynı zamanda hükümet, yeni yasalar uyarınca seçimlere katılmayı reddetmesi halinde, muhalefet partisini kapatma tehdidinde bulundu (Ahmad,1995:153).

2.3. DP'NİN ÖRGÜTSEL YAPISI

DP kurulduğu gün, partinin tüzüğü ve programı ilan edildi. DP'nin tüzüğüne göre; partiye üye olabilmek için, ulusal bütünlüğü bozmayı hedef tutan veya demokratik ilkelere aykırı bulunan ideolojilere saplanmış olmamak, ağır hapis ya da haysiyet kırıcı bir suç yüzünden hapis cezasıyla mahkûm olmamak veya ağır hapisle mahkûm olup da hakları geri verilmiş olmak ve halkça kötü tanınmış olmamak; Türk kültürünü ve

partinin ilkelerini kabul etmek, daha önce bir partiden çıkarılmamış ve yasal siyasi derneklere girebilecek yaşta olmak gerekliydi. 3.maddede bu niteliklere sahip olan kadın ve erkek her Türk vatandaşının partiye üye olabileceği belirtilmişti.

DP, örgütsel yapısı itibariyle, Duverger'nin kadro-kitle partileri sınıflandırmasındaki kadro partileri özellikleri göstermektedir. Geniş üye kitlelerine açık olmakla birlikte, gerek genel başkanlığın rolü, gerek parlamento grubunun ağırlıklı konumu vb. özellikler açısından 19. Yüzyılda ortaya çıkmış sol kitle partilerinin özelliklerine uzak durumdadır. 27 Mayıs müdahalesinden sonra kurulması yasaklanan Ocak ve Bucak örgütlerine ilişkin düzenlemeler tüzüğün dikkat çeken bir niteliğiydi. Çünkü, bu tür yerel örgütler, aynı zamanda kitle partilerinin yaygın örgütlenme yönelimleriyle DP'nin örgütsel yapısı arasındaki kesişme noktalarından birini oluşturmaktaydı.

8.maddeye göre, DP'nin parti örgütü sekiz organdan meydana geliyordu. Bu organlar;

- Büyük Kongre,
- Genel İdare Kurulu (Merkezi İdare Kurul),
- Yüksek Haysiyet Divanı,
- Parti Meclis Grubu,
- Merkez Haysiyet Divanı ve İl Haysiyet Divanları,
- İl, İlçe, Bucak ve Ocak Kongreleri
- İl, İlçe ve Bucak İdare Kurulları'dır.

Tüzüğün 12. maddesinde, Büyük Kongre'nin iki yılda bir, Genel İdare Kurulu'nun belirleyeceği yer ve zamanda toplanması öngörülmüş; ancak bu kurulun Kongre tarihini zorunlu hallerde altı ay geciktirilebilmesi kabul edilmişti. Toplantı zamanı en az iki ay önceden teşkilata bildirilmeliydi. Gereken durumlarda İl İdare Kurulları başkan veya vekilleriyle İl İdare Kurulları tarafından seçilecek ikişer üyeden

oluşan bir kurulun, üçte iki çoğunlukla vereceği karar üzerine, Büyük Kongre'nin olağanüstü toplantıya çağrılabilmesi kabul edilmişti.

13. maddeye göre Büyük Kongre; Parti Başkanı, Genel İdare Kurulu ve Parti Meclis Grubu İdare Kurulu, İl Kongreleri'nden seçilecek üçer üye ve sayısı 5000'i geçen illerden her fazla beş bin üye ve 2500'ü geçen her fazlası için ayrıca yine kongrece seçilecek birer üyeden ve yedeklerden oluşacaktı. Delegeler de en az bir yıldan beri partiye üye olmaları koşulu aranacaktı.

Partinin en yüksek organı olan Büyük Kongre'nin görevlerine tüzüğün 17.maddesinde yer verilmiş olup görevleri şunlardı; partiyi ilgilendiren bütün sorunları incelemek, Genel İdare Kurulu'nun hesaplarına bakmak ve Genel İdare Kurulu'nun bütçesini tetkik ve kabul etmektir. Parti Genel Başkanı ve 14 üyesi olan Genel İdare Kurulu'nun seçilmesi, 11 üyesi bulunan Yüksek Haysiyet Divanı'nın belirlenmesi ile 7 üyenin yer aldığı Merkez Haysiyet Divanı üyelerinin gizli oylama yöntemiyle seçilmesi gibi önemli işler de Büyük Kongre'nin görevleri arasında yer almaktaydı.

Tüzüğün 18. maddesine göre Parti Başkanı partiyi temsil eder ve Genel İdare Kurulu'nun tabii başkanıdır. Parti adına söz söyleme yetkisi de parti başkanına aittir. Parti Genel Başkanı'nın Cumhurbaşkanı seçilmesi durumunda, parti başkanlığından çekilmiş sayılacağı kabul edilmişti. Bu madde CHP'ye karşı bir fiili eleştiriyi içeriyordu. Çünkü CHP'nin Genel Başkan'ı İsmet İnönü, aynı zamanda Cumhurbaşkanlığı görevini devam ettirdiği için DP kesimlerince tarafsız olması gerektiği konusunda eleştirilmişti.

20. maddeye göre Genel İdare Kurulu Büyük Kongre'den sonra partinin en yüksek organıydı. Görevleri; partinin bütün teşkilatını yönetmek, gerekli görülen yerlerde yeni teşkilat kurmak, İl kongrelerince idare kurullarına seçilen üyelerin seçimlerini incelemek ve gereken kararları vermek; parti örgütünü denetletirmek ve parti tüzüğüne aykırı çalışanlara görevden el çekertmek, cezai işlem gerektiren sorunları Merkez Haysiyet Divanı'na götürmek; her seçim çevresinde il ve ilçe idare kurullarına ocak ve bucak başkanlarının da katılımı ile o ilin milletvekilliği adaylarının beşte dördünün gizli oyla belirlenmesinden sonra, kendisine gelen milletvekili adaylarına beşte biri miktarında ek yapmak; çalışma yöntemlerinin ve kurullarının oluşturulmasını

sağlamak; bu konuda yönetmelikler yapmak; partinin propaganda çalışmalarını yönetmek, il bütçelerini incelemek ve gerektiğinde ek bütçe ile ödenek verilmesine ya da borç alınmasına karar vermektir.

Tüzüğün 22 maddesine göre, İl Haysiyet Divanı, il kongresince seçilen 5; Merkez Haysiyet Divanı, Büyük Kongrece seçilen 7 ve Yüksek Haysiyet Divanı da yine Büyük Kongrece seçilen 11 üyeden oluşuyordu. Divanlara üye seçileceklerin partinin en az iki yıllık üyesi olmaları zorunlu olup, bunların görev süreleri; illerde bir, merkezde ise iki yıl idi.

24. maddeye göre Merkez Haysiyet Divanı'nın görevi; parti programına, tüzük yorumlarına, yönetmelik hükümlerine ve buradaki esaslara uygun olarak, partinin yetkili organları tarafından alınan kararlara aykırı hareket edenlere, bu şekilde yayın yapan veya yayınları destekleyenlere; partinin izni olmadan bağımsız aday olanlara, başka partilere oy veren, onların propagandalarını yapanlara, parti adayları aleyhinde çalışanlara, partiyi kişisel çıkarlarına alet edenlere, parti birliğini ve bütünlüğünü bozucu hareket edenlere; bu davranışların soruşturulmasından sonra, gerekli cezaların verilmesi ve kararların alınmasıydı.

31. maddeye göre, Yüksek Haysiyet Divanı'nın görevi ise; Merkez Haysiyet Divanı tarafından birinci derecede verilen kararlara yapılan itirazları incelemek ve kesin bir sonucu bağlamaktır. Genel İdare Kurulu, Yüksek ve Merkez Haysiyet Divanları üyeleri hakkında, Büyük Kongre'de itiraz edilmek üzere, birinci derecede inzibat hükümleri vermek ve Genel İdare Kurulu'nun istemesi halinde, Parti Tüzüğü'nü yorumlamaktır. 34. Maddeye göre ise Haysiyet divanlarının yapılan itiraz üzerine verecekleri kararlar kesin idi. Ancak Yüksek Haysiyet Divanı'nın ve Merkez Haysiyet Divanı'nın onayı ile kesinleşen çıkarma kararlarının, bir defa geçerli olmak üzere, bir kere daha incelenmesini istemek, Genel İdare Kurulu'nun yetkisinde bulunuyordu.

35. ve 36. Maddelere göre İl, İlçe ve Bucak Kongreleri; Bu kongreler yılda bir defa toplanacak, ancak gerektiğinde olağanüstü toplantılar da yapabilecekti. 37.maddeye göre ise Üyeler, geçerli özürleri olmadıkça bu kongrelere katılmakla yükümlüydüler. Bucak kongresine köy-mahalle ocağına kayıtlı bulunan üyelerin 50'ye kadar olan bölümü için üç; bunun üstündeki her elli üye fazlası için birer; İlçe

Kongresi'ne bucak çevresindeki ocaklarda kayıtlı bulunan üyelerin 5000'e kadar olan bölümü için üç ve bundan yukarı sayıdaki üyenin her 200 ve fazlası için birer; İl Kongresi'ne ilçelerde kayıtlı bulunan üyelerin 1000'e kadar olan bölümü için üç ve bundan yukarı sayıda üyenin her bin ve fazlası için, birer delege seçilmesi öngörülüyordu. 38.maddeye göre Üst düzey yöneticileri, oylamaya katılmamak koşuluyla, kongrenin doğal üyeleri idi. Kongreler, üye tam sayısının üçte biri ile toplanabilecekti. Kongredeki seçimler 42. Maddede belirtildiği üzere gizli oy ile yapılacak ancak, kongre mevcudunun üçte ikisinin isteği ile açık oylamaya gidilebilecekti

Tüzüğün 46. Maddesine göre Ocak Kongreleri 5, bucak ve ilçe kongreleri 7 ve il kongrelerinin de 9'ar kişilik idare kurulları olması ve bunların kongrelerce seçilmesi öngörülmüştür. 53. ve 55. maddelerine göre İdare Kurullarının görevleri; partinin propagandasını yaparak, halkın sevgisini kazanmak, tüzük, yönetmelik ve parti yetkili kurullarının vereceği kararlara uygun hareket etmek ve kendine bağlı örgütü yönetmek, bütçe yapmak, partililer arasında geçimsizliği önlemek, arabuluculuk etmek, komisyonlar kurarak toplantılar yapmak, kendisi ile ilgili sorunları olabildiğince kendi içinde çözmek, her altı ayda bir üst yönetime rapor sunmak; seçim çevrelerindeki yapılması gereken işleri belirlemek ve bunları parti yönetimine bildirmek, üst yönetim ile ilişkileri düzenlemek. 57. maddeye göre kendisine bağlı her düzeydeki yönetim kurulların çalışmalarını, hesap ve defterlerini denetlemek hakkına sahipti.

DP'nin örgütsel yapısından anlaşılan; partinin CHP gibi bir kitle partisi olduğudur. DP de sınıf esasına göre örgütlenme yoktu. Onun yerine toplumun her kesimine yönelik bir örgütsel çizgi oluşturmaktaydı. Bu bağlamda örgütsel yapı açısından CHP ile aralarında belirgin bir fark yoktu.

DP'nin parti örgütünü örgütlenme biçimi, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin idari örgütlenme biçiminin bir yansımasıydı. Bir başka deyişle, devletin idari örgütlenmesine uygun ve onunla uyumlu bir örgütlenme öngörülmüştü. Bu durum, DP'nin mevcut idari statükonun değiştirilmesiyle ilgili bir yöneliminin olmamasının doğal bir sonucuydu.

66. ve 67. Maddelere göre Parti Meclis Grubu, partinin bütün milletvekillerinden meydana geliyor ve üyelerin mutlak çoğunluğu ile toplanır ve

tüzükte gösterilen haller dışında çalışma usullerini kendisi tespit ederdi. 68.ve 69. Maddeye göre ise Parti Başkanı milletvekili olduğu takdirde, bu kişi Grubun da tabii başkanı idi. Ancak Meclis Grubu'nun ayrıca bir başkanı, bir ikinci başkanı ve 7 üyeden oluşan idare kurulu vardı. Bu kişiler meclisin her toplanma devresi dışında gizli oyla seçilirler ve görevleri, gelecek toplanma devresine kadar sürerdi.

72. maddeye göre Grup üyeleri, ihtisas komisyonlarına ayrılmış olup, her komisyon kendi üyeleri arasından gizli oyla bir başkan ve bir kâtip seçmek zorunda idi. 73. ve 74. Maddeye göre ise Grup İdare Kurulu'nun, Meclis toplantıları devam ettiği sürece, haftada en az bir defa ve başka zamanlarda gerekli görüldükçe toplantı yapması zorunluydu. İdare Kurulu'nun, hesap durumu hakkında üç ayda bir gruba açıklaması yapması gerekiyordu.

75. maddeye göre Meclis'te her hangi bir sorun hakkında grup adına söz söylemek ve gerekiyorsa sözcü belirlemek idare kuruluna aittir. 76.maddede ise Herhangi bir mesele hakkında Büyük Millet Meclisi'ne gensoru vermek, Grup İdare Kurulu'nun görevi olup, sözlü sorular için de bu kurultan görüş alınması zorunluluğu vardı. 79. ve 80. maddelere göre Grup üyeleri, grup genel idare kurulu kararlarına aykırı hareket etmemeleri ve oy vermemeleri zorunluluğu kabul edilmişti. Her üyenin, Grup tarafından kararlaştırılan miktarda aidat vermesi gerekiyordu.

Tüzüğün 84. maddesine göre Meclis Grubu'nun Grup Genel İdare Kurulu tarafından gizli oyla seçilmiş beş kişilik bir Grup Haysiyet Divanı ve Divan'ın bir Başkan'ı vardı. Grup Haysiyet Divanı; parti grubunun şeref ve haysiyetine dokunan ve grubun uyması gereken kurallara aykırı hareket edenler hakkında yazılı uyarı ya da geçici olarak gruptan çıkarma cezası verebilirdi. Bu tür suçların Divan üyeleri tarafından işlenmesi durumunda, bu görevi Grup tarafından seçilen dokuz kişilik özel bir komisyonun yerine getirmesi uygun görülmüştü.

DP'nin tüzüğünde Meclis grubu ile ilgili hükümlerinin ayrıntılı bir şekilde düzenlemesi, onun örgütsel yapısı açısından parlamentarist bir karakter taşıması ile yakından ilişkilirdi. Kurucuları CHP'nin parlamento grubunda hatta Bayar'ın şahsında hükümetlerinde görev yapmış kadrolar olması, DP'nin parlamenterler tarafından kurulmuş bir parti olması gibi nitelikler dikkate alındığında, örgütsel olarak parlamenter

çalışmayı siyasetin merkezine koymuş olması anlaşılabilir bir özelliktir. Bu niteliğiyle DP, klasik bir sistem partisi olmaktadır. Birinci bölümde ele alınan merkez sıfatı taşıyan partilerin nitelikleri ile birlikte düşünüldüğünde, DP'nin doğuşu ile Türk siyasetinin merkezinde yer almak adına CHP ile yarışacak bir partinin kurulmuş olduğu anlaşılmaktadır.

Parti Tüzüğü'nün 60- 65. maddeleri arasında, partinin mali hükümleri yer almaktaydı. Parti Tüzüğü'ne göre partinin başlıca gelir kaynakları şunlardı: 60. ve 61.maddelerde Parti üyelerinden yılda, 120 kuruştan az olmamak ve 129 lirayı geçmemek üzere alınacak yardım paraları; partiye yapılacak bağışlar; piyango, temsil, konser, müsamere, balo, güreş, koşu, gezi ve buna benzer karşılaşma ve eğlencelerden elde edilecek paralar; takvim, rozet ve parti kimlik belgelerinden sağlanacak gelirler; bir defaya özgü olmak üzere, Ankara'da ve diğer uygun görülecek yerlerde yaptırılacak binalar için alınacak bağışlardan sağlanan gelirler olduğu belirtilmekteydi. Bunlar, CHP ile DP arasında mali kaynak yaratma yönelimi açısından bir farkın olmadığını gösteren maddelerdi.

62. ve 64. maddelere göre Ocak, bucak, ilçe ve il gelirlerinden ne orandaki paranın üst yönetime verileceği, her sene Genel İdare Kurulu tarafından belirlenerek açıklanacaktı. Piyango, temsil, konser vb. gibi sözü edilen çalışmaların düzenlenebilmesi için Genel İdare Kurulu'ndan izin alınması, ancak takvim, rozet, kimlik belgelerinin yaptırılması ve sattırılması hakkının yalnızca bu Kurul'a ait olması ve aksine hareket edenler hakkında disiplin soruşturması açılması öngörülmüştü. O dönemde siyasi partilere devlet hazinesinden mali yardım yoktu. DP'nin tüzüğünden anlaşıldığı üzere, DP içerisinde kaynak aktarımı aşağıdan yukarı bir şekilde sağlanmaktaydı.

Parti Tüzüğü'nün 63. ve 64.maddelerine göre; partinin paraları banka olan yerlerde bankada bulundurulacak, gerektiğinde İdare Kurulu Başkanı ve sayman üyelerin çift imzası ile bankadan çekilebilecek ve 25 liraya kadar olan harcamalar, daha sonra İdare Kurulu'nun onayı alınmak üzere, bu kişiler tarafından ödenecekti. Bu paranın üstündeki harcamaların, İdare Kurulu kararı ile ödenebilmesi öngörülmüştü.

Aşağıdan yukarıya doğru mali akış, en küçük yerleşim birimlerine yönelik (Ocak) örgütlenme anlayışı, demokratik ve halkı en geniş şekilde kararlara katma eğilimini yansıtıyordu. Parti paralarının bankalarda korunması ve an az iki imzayla paranın bankalardan çekilebilmesi, mevcut hukuki işleyişe duyulan güveni ve yasal sınırlara duyulan sadakati gösteriyordu. DP, ideolojik ve siyasi açıdan rejimin anayasada gösterilen niteliklerinin içinde hareket etmeyi benimsemişti. Bu anlamda bir “merkez” partisi olarak ortaya çıkmıştı ve siyasal meşruiyet algısı CHP’den farklı değildi. Bu nedenle yönetimi elinde bulunduran CHP’den, örgütsel varlığına yönelik önemli bir tehdit beklemiyordu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MUHALEFET ALANININ MEŞRULAŞTIRILMASI ÇABALARI

DP, kuruluşunun ardından bir muvazaa partisi olmadığı ispat etmiştir. Ancak DP'lilere göre çok partili yaşamın demokratik özellikleri için meşru bir siyasi alan bulunmamaktaydı. DP CHP iktidarına karşı, muhalefetin ilk yıllarında, muhalefet edebilmek için hukuki ve siyasi şartların meşrulaştırılması mücadelesini vermiştir. Bu bölümde, DP'nin CHP karşısında verdiği meşruiyet savaşı ve günden güne “restleşmeye” kadar giden ve sert bir üslup kazanan muhalefetin durumu ve CHP karşısında “güçlü” bir muhalefet olabilmek adına yaptıkları anlatılmıştır.

3.1. DP'NİN İLK SEÇİMLERİ: RÜŞTÜN İSPATLANMASI

DP'nin kuruluşu hakkında resmi başvuru 7 Ocak 1946 tarihinde, Refik Koraltan tarafından İçişleri Bakanlığı'na, partinin kuruluşuna dair dilekçenin ve tüzüğün verilmesiyle gerçekleşmişti. DP'nin kurulduğu gün, partinin merkez yönetimi de kamuoyuna duyurulmuştu. Tüzüğün 43.maddesine göre, Büyük Kongre toplanıncaya kadar kurucular, Genel İdare Kurulu'nu oluşturacaklardı. Adnan Menderes, Celal Bayar, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan toplanarak, Celal Bayar'ı parti başkanlığına seçtiler (Eroğul,2003:30).

DP'nin kuruluşunun ilk aylarında CHP'liler ile DP'liler arasında dostça bir ilişki vardı. DP'lilere göre bunun nedeni, CHP'nin DP için, doğu bölgelerinde, sınır vilayetlerinde ve köylerde şube açmayacağı, faaliyetleri kabul edebilecek kadar siyasi bakımdan gelişmiş birkaç vilayete etki edeceği düşüncesinde olmasıydı (Karpas,1996:136). Ülkenin birliğini bozabilecek ve rejimi zora sokabilecek tehdit beklentileri geçmişin de ayaklanmalar tecrübesinin etkisiyle, Doğu ve Güneydoğu bölgelerinden beklenmekteydi. DP'nin kuruluş aşamasında buralarda örgütlenemeyecek durumda olması, CHP açısından onun rejime tehdit oluşturma riskini de azaltıyordu. Ülkenin diğer bölgeleri açısından ise, CHP yirmi üç yıldır ülkede tek iktidar olarak hayatına devam ettiği için muhalefet partisinin pek de kolay tutunamayacağını düşünüyordu. Bu hesaptan hareketle, CHP'nin DP'ye bakışı başlangıçta son derece teşvik edici olmuştu.

DP zaman içinde kuruluşunun hemen ilk aylarında yayılmaya ve örgütlenmesini hızlandırmaya başladı. Çünkü başlangıçta DP'nin “muvaazaa” partisi olma tartışmalarına rağmen, halk kitleleri arasında yeni partinin gerçek bir muhalefet partisi olduğu inancı giderek yayılmaktaydı. 1946 yılının Nisan ayında Belediye seçimlerinin öne alınması gündeme gelmişti. CHP Hükümetinin hazırladığı 26 Nisan tarih ve 6/1119 sayılı Belediye Kanununun bazı maddelerini değiştirmeyi öneren kanun tasarısı Başbakanlık tarafından meclise sevk edilmişti. Bu tasarının gerekçesinde, “Belediye seçimlerinin lüzumundan fazla uzadığından ve seçimde oy kullanma işinin bütün medeni memleketlerde olduğu gibi bir gün içinde yapılması seçimin selametini sağlamaya daha elverişli görülmüş olduğundan bu esaslarla ilgili olarak Belediye Kanununun seçime ait bazı hükümlerinde değişiklikler yapılmasına zaruret hâsıl olmuştur” denilmekteydi (İnan,2006:183). Ayrıca, TBMM'nin Milletvekilleri hakkında verebileceği herhangi bir yeni seçim kararının yurt içinde yeni seçilecek belediye heyetleriyle uygulanabilmesi için 1946 yılının Eylül ayından itibaren yapılacak belediye seçimlerinde yalnız bir defaya ve bu seçime mahsus olarak Mayıs'ta yapılmasını sağlamak üzere bir geçici madde düzenlenmişti (TBMMTD, D.7,c.21/22, s:104).

Böylelikle belediye seçimlerinin erkene alınacağı belli olmuştu. DP'liler parti genel merkezinde yaptıkları toplantılar sonucunda, seçimlerin öne alınmasına karşı çıkmaya karar verdiler. 29 Nisan 1946 tarihinde Belediye Kanunu'nun bazı maddelerinde değişiklik yapılması hakkındaki kanun tasarısı görüşülmeye başlandı. Belediye seçimlerinin yaklaşık dört ay erkene alınması, muhalefet partisi olan DP tarafından hoş karşılanmadı ve eleştirildi. İnan'a göre Menderes'e göre, tasarıda dikkat çeken en önemli nokta, belediye seçimlerinin bir defaya mahsus olmak üzere Eylül ayı yerine Mayıs ayına alınmış olmasıydı. Menderes, belediye seçimlerinin öne alınmasını gerektirecek sebebi, 1947 yılının yaz ayları içinde yapılması CHP tarafından da kararlaştırılmış bulunan milletvekili seçimlerinin eski belediye heyetleriyle değil, yeniden seçilecek heyetlerle yapılması olarak gösterildiğini söylemişti. Menderes'e göre, gösterilen bu sebepten, milletvekili seçimlerinin de 1946 yaz ayları içinde yapılacağı sonucu çıkmaktaydı. Hâlbuki Milletvekili seçimlerinin kış aylarında yapılamayacağının ileri sürülmüş olması gerçekçi ve inandırıcı değildi. Çünkü tek dereceli seçimde oylamaya katılacak olan Türk köylüsü yaz aylarında tarlada, bahçede, yaylada çalışıyor olacaktı (İnan,2006:184). Menderes, seçimlerin erkene alınmasını,

millet iradesinin serbest tecellisini engelleyen bir karar olarak karşılamıştı. Tasarının demokratik şekiller muhafaza edilerek tek parti sisteminin devam ettirilmesi amacıyla hazırlanmış olduğuna inanmış ve bu yüzden tasarının kabul edilmesini istememişti (TBMMTD, D.7, B.45, O2, c.21/22, s:217).

DP'li yöneticilere göre tasarının asıl amacı, belediye seçimlerinden çok genel seçimlerin öne alınması ve tek partili anlayışın devam ettirilmesiydi. Menderes'in, belediye seçimlerinin öne alınmasına karşı tepkisini dayandırdığı olay, İnönü'nün 1 Kasım 1945 tarihli Meclis açılış konuşmasıydı. İnönü bu konuşmasında milletvekili seçimlerinin 1947'de yapılacağını söylemişti.

DP adına bu görüşmelere Adnan Menderes, Emin Sazak ve Refik Koraltan katılmıştır. Celal Bayar, milletvekilliğinden istifa ettiği için meclisteki toplantılara katılamıyordu. Tartışmalar üzerine yapılan oylamada Belediye Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkındaki kanun tasarısı büyük çoğunlukla kabul edilmişti. Kanunun kabulü üzerine DP üst yönetimi seçimlere katılmama konusunda aldığı karara sadık kaldı.

Belediye Kanunu'nun kabulü üzerine CHP 10 Mayıs'ta Olağanüstü Parti Kurultayı'nı topladı ve kendi içinde demokratikleşme yoluna girdi. Tek partili dönemde muhalefet görevini üstlenen Müstakil Grup feshedildi. Kurultaydaki en önemli kararlardan biri de sınıf farkı, sınıf çıkarları ve bölgecilik düşüncelerinin propagandasını yapmak amacıyla birlikler kurmayı yasaklayan maddenin CHP Tüzüğü'nden çıkarılmasıydı. Bu değişiklikle CHP, sınıflar üstü bir parti olduğunu vurgulamıştı (Ahmad,2007:33). İnönü bu kurultayda yaptığı konuşmasında, seçimlerin erkene alınmasının iç ve dış politika gereği olduğunu söyledi. İnönü seçimleri normal zamanı olan 1947'de değil, 1946'da yapılacağını söylemişti. İnönü'nün bu sözlerine karşı DP, 13 Mayıs 1946 tarihinde bir beyanname yayınlamıştı. Bu beyannamede, İnönü'yü seçimlerin normal zamanında yani 1947'de yapılacağına dair verdiği sözü tutmamakla suçlamış ve eğer seçimlerin erken alınması gibi bir karar alınacaksa, bu konu hakkında muhalefet partilerinin de düşüncelerinin alınması gerektiğini belirtilmişti (Vatan,14 Mayıs 1946).

Ayrıca DP'liler, İnönü'nün CHP'nin Olağanüstü Kurultayı'nda yaptığı konuşmasının bir uyarı mahiyetinde olduğunu düşünmüşlerdi. Celal Bayar'a (1969:54-55) göre, İnönü'nün muhalefet partilerinin herhangi bir nedenle seçimlere girmemelerinin vatan hainliği ile suçlanabileceğini ortaya koymuştu. Bayar bu sözlerin, eğer DP seçimlere girmezse kapatılabileceğinin ilan edilmesi demek olduğunu belirtmişti.

Bütün bu tartışmalar sonucunda Belediye seçimleri 26 Mayıs 1946 günü yapılmıştı. DP resmi bir açıklama yaparak kendi seçmenlerini sandığa gidip gitmemek konusunda serbest bırakmıştı. Ancak DP, seçimleri denetlemek için sandık başlarına gözlemciler göndermiş ve onlardan rapor almıştı. Ayrıca, vatandaşlardan da seçimle ilgili şikâyetlerini DP merkezlerine şikâyetlerini bildirmeleri istenmişti (İnan,2006:199). Belediye seçimleri aynı gün içinde sonuçlandı. Sonuçlar CHP'nin beklentilerine uygundu.

Belediye seçimlerinin ardından yaklaşan genel seçimler gündeme gelmişti. 29 Nisan'da, DP'liler Meclis'te erken yapılacak bir genel seçime karşı olduklarını belirttiler. DP'lilere göre erken yapılacak genel seçimin nedeni, DP'nin güç kazanmasına engel olmaktır. DP'liler yapılacak genel seçim için öncelikle, antidemokratik yasaların değiştirilmesini, sıkıyönetime artık bir son verilmesini ve seçimlerin dürüst bir ortamda gerçekleştirilmesi gerektiğini söylüyorlardı (Ahmad, 2007:32-33).

Milletvekili seçimi hakkında kanun tasarısı, 14 Mayıs 1946'da 6/1241 sayı ile Başbakanlıkça TBMM Başkanlığına sevk edilmişti. Tasarının gerekçesinde; denilmekteydi. Tasarının gerekçesinden anlaşılan, tek dereceli seçim sisteminin Cumhuriyetin demokratik ruhuna dayandırılan bir gereklilik olduğudur (TBMMTD, D.7, s: 146). Tasarı iki dereceli seçim sisteminin kaldırılması dışında esaslı değişiklikler getirmemişti. Seçim merkezleri hakkında, bucakların seçim şubesi olmaktan çıkarılması, yapılan küçük değişikliklere bir örnektir (İnan,2006:201).

Tasarı 31 Mayıs 1946 tarihinde, TBMM'de görüşülmüştü ancak görüşmeler sırasında yapılan konuşmalar daha çok 26 Mayıs'taki belediye seçimleri üzerine olmuştu. Tasarı hakkında konuşmak için ilk olarak İçişleri Bakanı Hilmi Uran söz almış

ve konuşmasında, tasarının milletvekili seçimlerini iki ana hedef için, yani, tek dereceli ve bir gün içerisinde yapmak amacıyla hazırlandığını ifade etmişti. Ayrıca tasarıda, seçim güvenliğini sağlayacak olan bazı yeniliklerin ve vatandaş haklarının genişletilmesinin yer aldığına değinmişti (TBMMTD, D.7, B57, O.1, c.23, s246).

DP adına Adnan Menderes konuşma yapmıştı. Menderes, tek parti dönemindeki seçim kanunlarının günün ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kaldığını belirtmiş ve tasarının olumlu ve olumsuz yönleri üzerinde durmuştu. Menderes'e göre, eğer tasarı kanunlaşırsa getirilecek olumlu değişiklikler, tek dereceli seçim esasına geçilmesi veya ikinci seçmenlere ait hükümlerin kaldırılması, oyların kullanılmasında muhalif parti temsilcilerinin gözlemci olarak bulunması, oyların gizliliğine önem verilmesi ve bucakların seçim bölgesi olmaktan çıkarılması idi. Olumsuz değişiklikler ise yargı denetiminin olmaması ve nisbi temsil seçim sisteminin düşünülmemesiydi (İnan,2006:202).

Menderes'e göre tek dereceli seçim sistemine geçiş demokrasi adına önemli bir adımdı. Bu adım devletin halka olan güveninin bir göstergesi olacaktı. Ancak, muhalif partilerden bir tek temsilcinin gözlemci olarak bulunması pratikte hiçbir şeyi değiştirmeyecekti. CHP zaten bütün seçimlere hâkimdi. Bütün seçim komisyonlarında CHP elemanlarının ve seçimde görevli olmayan idari ve mahalli yöneticilerin de iktidar partisini destekleyecekleri biliniyordu. Bu yüzden, muhalefet partisi gözlemcilerinin üye sıfatıyla oyların kullanılmasında ve tasnifinde hazır bulunması, onlara itiraz ve zabıt hakları verilmesi gerekliydi (İnan,2006:203).

31 Mayıs görüşmelerinde, Meclis'ten geçen milletvekili seçim tasarısı, 5 Haziran 1946'da yapılan Meclis oturumunda kanunlaştı. Ancak tasarı, 5 Haziran 1946'da gerçekleşen meclis oturumunda kanunlaşmıştı. Tasarının kanunlaşmasının ardından milletvekili seçimleri 21 Temmuz 1946 tarihinde gerçekleşmişti. Bu seçim, ilk doğrudan ve aracısız yapılan seçim olduğundan tarihi bir önem taşıyordu. DP'liler, İnönü'nün daha önce yaptığı konuşmalarda seçimlere katılmama durumunda olabileceklerle ilgili tehditleri sonucu seçimlere katılmaya karar verdiler. Seçimin resmi sonuçları 24 Temmuz'da açıklandı. TBMM'de sandalye çoğunluğu CHP'nin elinde toplanmıştı.

Tablo 1. 1946 Yılı Genel Seçim Sonuçları

Parti	Aldığı Oy Oranı (%)	Milletvekili Sayısı
Cumhuriyet Halk Partisi	85	397
Demokrat Parti	13	62
Bağımsız	2	7
Toplam	100	465

Kaynak: <http://www.tbmm.gov.tr/> (28.12.2013)

Adnan Menderes, 21 Temmuz seçimlerinde Kütahya Milletvekili seçilmişti. Menderes, aslında Aydın'dan aday olmuştu; fakat seçilememişti. O dönemde parti il örgütü, genel merkez kararı olmadan valiliğe doğrudan aday listelerini verebiliyordu. Kütahya ili de Menderes'i haberi olmadan kendi listesine almıştı. Ayrıca Seçim Kanunu, bir adayın birden fazla seçim bölgesinden aday olmasına müsaade ediyordu ve önemli siyasi kişilerin en azından bir yerde seçilmeyi garantilemesi bu şekilde sağlanabiliyordu (Cumhuriyet, 16 Haziran 1946).

DP, seçimlerden sonra yeni meclis dönemi açılır açılmaz, seçimlerde yolsuzluk yapıldığı iddiasını gündeme getirdi. Bu sebeple, seçim sonuçlarına yapılan itirazları incelemek üzere Tutanakları İnceleme Komisyonu kuruldu (İnan,2006:218).

21 Temmuz Genel Seçimleri, tek dereceli seçim sistemine geçilmesinin yanı sıra, sonuçları itibarı ile de büyük önem taşımaktadır. Bu seçimle beraber vatandaşlar, demokratik bir seçimi olaysız bir şekilde yapabilecek olgunluğa sahip olduklarını göstermişlerdir. Aynı zamanda halk, iktidarı eleştirebilir bir hale gelmiştir. DP'nin parti program ve tüzüğünü bilmeseler dahi, sırf iktidar partisine muhalefet olduğu için DP'yi desteklemişlerdi. DP, kuruluşunun ardından kısa bir süre içinde, % 13 gibi dikkate değer bir oy oranıyla meclise girmeyi başarmıştı. Yeni kurulan bir parti için bu durum büyük bir başarıydı. DP meclise girerek kendini halka daha iyi tanıtmaya ve iktidara karşı daha kuvvetli bir muhalefet yapma fırsatını yakalamıştı. Seçim sonuçlarına göre CHP iktidarı elde tutmayı başarmıştı ancak halk tarafından eskisi kadar tutulmadığı da anlaşılmıştı (Karpas,1996:146). Nitekim CHP'liler bu seçim sonucundan bir ders çıkarmışlar ve gelecekteki konumlarını tehlikeye atmamak için bazı yenilikler yapmayı gerekli görmüşlerdi. CHP'nin içinde çok partili düzene karşı bakış açılarına göre mutediller (ılımlılar) ve müfritler (aşırılar) mevcuttu. İnönü, parti içindeki aşırılara fırsat

vermemek için bazı yeniliklerin yapılması gerektiğini ve artık yeni bir dönem başlaması gerektiğini düşünüyordu. Yapılan yeniliklerle iktidar ve muhalefet partileri arasında bir denge sağlanmaya çalışıldı (Ahmad,2007:38–39).

Genel seçimlerin hemen ardından CHP'nin olağanüstü kurultayında aldığı kararlar doğrultusunda bazı kanunlarda değişiklik gündeme gelmişti. Cemiyetler Kanunu'nun 1, 4, 7, 9, 27, 33, 34. maddelerinde değişiklik yapılması hakkında kanun tasarı 5 Haziran 1946 tarihinde TBMM'de görüşülmeye başlanmıştı. Bu görüşmeler sırasında DP adına Adnan Menderes bir konuşma yaptı ve kanun tasarısını şöyle eleştirdi: “i) cemiyetlerin gerek kuruluşlarında, gerek kendilerini feshetmelerinde izne tabii tutulmamış olması, ii) dernekleri faaliyetten yasaklama yetkisinin idare amirlerinin elinden alınarak, sadece mahkemelere verilmiş olması, iii) kurulması yasak olan cemiyetler listesinin biraz daha kısaltılması olmak üzere üç önemli değişiklik vardır” (İnan,2006:223). Mecliste yapılan oylama sonucu Cemiyetler Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkındaki kanun kabul edildi.

İktidar partisine göre, basın özgürlüğünü kısıtlayan Basın Kanunu'nun 50. maddesinin değiştirilmesinin zamanı gelmişti. Basın Kanunu'nun 50. maddesinde, “memleketin genel politikasına dokunacak yayından dolayı Bakanlar Kurulu kararıyla gazete ve dergilerin geçici olarak kapatılabileceği” belirtiliyordu (İnan,2006:229). Bu maddenin değiştirilmesi hakkındaki kanun tasarısının gerekçesi ise “fiilen kullanılmakta olmasa bile, hükümetin elinde böyle bir yetki bulunması, ülkenin siyasi olgunluğu bakımından bir zaruret olmaktan çıkmış ve geçici olduğu tabii bulunan yetkinin adli yargı mercilerine bırakılması kafi bir güvence olacağı kanaatine varılmıştır” cümlesiyle ifade edilmişti (İnan,2006:230). Bu kanun tasarısı hakkında DP'nin görüşlerini belirtmek üzere Adnan Menderes söz almış ve böyle bir kanun varlığına gerek olmadığını belirtmiş ve Basın Kanunu'nun sadece 50. maddesinin değiştirilmesiyle önemli bir sonuca varılamayacağını belirtmişti (İnan,2006:231-232). Ancak görüşmeler sonucunda Basın Kanunu'nun 50.maddesi hakkında değişiklik tasarısındaki haliyle gerçekleşmişti. DP'liler için CHP'nin gündeme getirdiği bu değişiklikler yenilikçi değişiklikler değildi.

Genel seçimlerden sonra, 5 Ağustos 1946'da TBMM'nin sekizinci dönemi toplandı. CHP, Cumhurbaşkanlığı adaylığı için İsmet İnönü'yü, TBMM Başkanlığı için

ise Kazım Karabekir'i aday gösterdi. DP ise Cumhurbaşkanlığı için Mareşal Fevzi Çakmak'ı, TBMM Başkanlığı için de Yusuf Kemal Tengirşek'i aday gösterdi. Meclis'te yapılan oylama sonucunda, İsmet İnönü Cumhurbaşkanlığı'na; Kazım Karabekir ise TBMM Başkanlığı'na seçildiler (Albayrak,2004:93).

3.2. İLİŞKİLERİN GERİLMESİ VE DP'NİN RESTİ

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, TBMM'nin sekizinci döneminin kabinesini kurmak üzere Recep Peker'i görevlendirdi. Ancak Recep Peker'in tek partili sistem ve şef yönetimi taraftarı olduğu, hem iktidar hem de muhalefet cepheleri tarafından biliniyordu. Böyle bir kişinin Başbakan olması meclisin muhalefet kanadında bir şüphe yarattı (Karpata,1996:148). Yeni kabine 6 Ağustos 1946'da, Cumhurbaşkanı tarafından onaylandı. 14 Ağustos'ta Başbakan Peker, hükümet programını Meclis'e sunmuş ve programın aynı gün içerisinde görüşülüp kabul edilmesi için ısrar etmişti. Ancak DP'liler hükümet programının görüşülmesinin aceleye getirilmek istendiğini ve muhalefet açısından eleştirilip görüşülmeye fırsat verilmediğini belirttiler. Adnan Menderes, DP adına Meclis'te konuşma yapmak üzere söz almış ve programın içeriğinden ziyade programın oldu-bittiye getirilme şeklini eleştirmişti (İnan,2006:241). Görüşmeler sonucunda Recep Peker'in Hükümet Programı oylandı ve güvenoyu aldı.²

Recep Peker Hükümeti'nin ilk hamleleri savaş sonrası durumun neden olduğu ekonomik krize yönelikti. Ekonomik alanda bir yenilik gerekliydi. Çünkü halk için en büyük sorun ekonomiydi ve bu yüzden iktidar yani CHP eleştiriliyordu. Peker Hükümeti'nin aldığı önlemlerden ilki, 7 Eylül Kararları idi, yani Türk Lirasının devalüasyona (değer düşürmeye) uğramasıydı. 7 Eylül kararlarıyla ekonomideki sınırlamaların kalkması ve istikrarın sağlanması umulmaktaydı. Ancak beklentiler gerçekleşmedi. Aksine bu önlemler hayat pahalılığının artmasına ve ithal malların fiyatlarının yükselmesine neden oldu. Sonucun böyle olması çok da şaşırtıcı değildi çünkü “bu önlemlerden çıkarı olanlar sadece spekülasyoncular ve işadamlarıydı” (Ahmad,2007:39).

² Oylama sonucu; Üye sayısı: 465, Oy verenler:431, Kabul edenler: 378, Oya katılmayanlar:30, Reddedenler:53, Çekimsizler:-, Açık Milletvekilleri:4 (TBMM TD, D.8, B.3, O.2, c.1, s.70- 71 (14.08.1946)' dan akt. İnan,2006:248).

Eroğul'a (2003:40-41) göre, 7 Eylül Kararları uygulamadaki duruma resmiyet kazandırmaktan ibaretti çünkü savaş zamanında toptan eşya fiyatları dört misli artmış; ancak resmi kur değişmemişti. Ayrıca hükümet, Bretton Woods antlaşmasını imzalamayı düşünüyordu ve bunun için de dolar kurunu gerçeğe daha yakın bir hale getirmek gerekliydi.

Ahmad'a (2007:40) göre, bu önlemler aslında DP iktidara geldiği zaman DP Hükümeti'nin yapması beklenen bir hareketti. Fakat CHP DP'ye karşı konumunu güçlendirmek adına liberal tarzda girişimlerde bulunmakta çekinmemiştir. CHP'nin amacı DP'nin bazı desteklerini keserek iş dünyasını kendi lehlerine olacak şekilde etkilemektir. Ancak beklenen olmadı ve bu kararlar daha ziyade muhalefetin yani DP'nin işine yaradı. Böylece DP için, seçimlerin ardından, yeni kurulan Peker Hükümeti'ne ve CHP'ye karşı eleştirilebilecek yeni bir konu gündeme gelmişti. DP, 7 Eylül Kararları'nı zamansız bulmakla beraber o zaman için pek de ses çıkarmamayı tercih etmişti ve fiyat artışını eleştirmekle yetinmişti. Ancak DP'nin 7 Eylül Kararları ve dolayısıyla ekonomiye ilişkin asıl eleştirileri, bütçe görüşmeleri esnasında gündeme geldi.

1947 yılının bütçesi 14 Aralık 1946'dan itibaren Meclis'te görüşülmeye başlandı. Çoğu zaman olduğu gibi DP adına yine Adnan Menderes söz almış ve Başbakan Recep Peker'in bütçeye dair yaptığı konuşmaya bir karşılık vermek istemişti (İnan,2006:248). Menderes öncelikle bütçeden ne anladığını ve bütçenin adeta bir hükümet programı gibi olduğunu belirtmiş ve bu yüzden Meclis açısından ne kadar önemli olduğundan bahsetmişti. Aynı zaman da Menderes Bütçeyi usul bakımından da eleştirmiş ve "bütçenin genelliği" ilkesine ters düşecek şekilde bazı gelirlerin bütçe dışında tutulduğunu belirtmişti. Ayrıca bütçede tasarruf fikrini yer verilmediğinden, denk bütçe ve ödemeler dengesinin sözde kaldığından bahsetmişti (İnan,2006:258). Menderes'in bütçeye ilişkin görüşlerini belirttiği konuşması, dönemin bazı milletvekillerinin de hatıralarında bahsettikleri üzere, Meclis iç tüzüğüne aykırı bir şekilde uzun sürmüştü ancak iktidar partisi milletvekilleri Menderes'in konuşmasına devam etmesine müsaade etmişlerdi (Us,1966:698).

Menderes'in bütçe hakkındaki uzun süren konuşmasının ardından sözü Başbakan Recep Peker almıştı. Ancak Peker'in, Menderes'in bütçe hakkındaki yaptığı eleştirilere bir cevap vermesi beklenirken, O, Menderes'in şahsına yönelik bir konuşma

yapmıştı (İnan,2006:259). Peker, Menderes'in konuşmasına ölçsüz bir şekilde, konuyu şahsileştirerek cevap verdi. Menderes'in konuşmalarını, “psikopat bir ruhun ifadesi” olarak değerlendirmişti. DP'liler psikopat sözüne çok sinirlenmişler ve itiraz etmişlerdi. Ancak Peker, CHP'liler tarafından alkış görmüş ve konuşmasına devam etmişti. Ayrıca Peker, DP'lilerin halkı kışkırttığını ve isyana teşvik etmekte olduğunu söyledi. Bunun üzerine Fuat Köprülü, eğer Başbakan Recep Peker'in, söylediklerinin haklılığına inanıyorsa DP'yi kapatması gerektiğini; ancak Peker aksini düşünüyorsa, Peker'in DP'lilerden özür dilemesi gerektiğini söyledi (Karpaz,1996:152). Bu konuşmanın üzerine DP'liler salonu terk ettiler. Bu olayın ardından, DP'liler Meclisi sekiz gün boyunca boykot ettiler ve bütçe görüşmelerine katılmadılar. Görüşmelerin sadece iktidar partisi tarafından görülmesi elbette çok partili hayata henüz geçmeye çabalayan Meclis için istenir bir durum değildi. Her ne olursa olsun muhalefet, süreç boyunca eleştirilerini dile getirmeliydi. Ancak bu şekilde sağlıklı bir müzakere ortamı sağlanabilirdi. Ne yazık ki böyle olmadı.

DP milletvekilleri sekiz boyunca Meclise gelmemekte diretmişlerdi. Eski Başbakan Şükrü Saraçoğlu, Adnan Menderes ve Celal Bayar'ı ziyaret etmiş ancak Bayar, Peker'in izlediği politikalarla aynı fikirde olmadıklarını ve anlaşmalarının mümkün olmadığını belirtmişti (Bayar,1969:65). Bunun üzerine 22 Aralık'ta Cumhurbaşkanı İsmet İnönü durumu el koymak istedi ve taraflarla görüşme yaptı. Ancak bu görüşme, ertesi gününde de DP'liler Meclisteki yerlerini almaları için yeterli olmamıştı. Bunun üzerine İnönü, 24 Aralık günü tekrar Bayar ve Koraltan ile görüşme yapmış ve konu hakkında bir tebliğ yayınlacağını belirtmişti. Gerçekten de bu bildiri 26 Aralık günü Anadolu Ajansı tarafından yayımlandı. Tebliğde İnönü, taraf tutmadan yaşanan olaylardan hem milletvekillerinin hem kendisinin de üzgün olduğunu belirterek Meclisteki normal çalışma düzenine geri dönülmesini parti genel başkanlarından rica etmişti (İnan,2006:270).

Menderes, yaklaşan birinci büyük DP Kongresi nedeniyle, şahsına yapılan bu davranış geçiştirmek istemişti. Çünkü Büyük Kongre'den önce DP Mecliste olmalıydı. Menderes, Bütçenin görüşüldüğü son gün olan 30 Aralık'ta Recep Peker'in kendisine karşı söylediği sözlere kısaca cevap vermişti. Menderes, kendisine yönelik saldırıya aynı şekilde cevap vermenin mümkün olduğunu belirtiyordu. Ancak bu hakkını

kullanmayacaktı. Çünkü bu konudaki sessizlik, hakaretin sahibine verilecek en iyi cevap olacaktı. Menderes, Recep Peker'i siyasi olgunluğa sahip olmamakla eleştiriyor ve Meclis kürsüsünün ciddiyeti adına cevap hakkını kullanmıyordu (İnan,2006:271-272). Ancak bu cevap genel bir cevaptı. Yani Menderes sükûnetini korumak istemiş ve böylece ciddiyetsiz bir diyaloga girmek istememiş olacaktı. 1947 yılı bütçe görüşmelerinin ardından yapılan oylamada Bütçe büyük çoğunlukla kabul edilmişti ve Menderes ret oyu kullanmıştı.³

DP kuruluşundan itibaren ilk bir yıl içinde, örgütsel ve siyasi hattını oluşturmak, meşrulaştırmak ve yaşatmak için mücadele vermiş ve bu mücadelenin sonucunda da başarılı olmuştur. CHP ve halk günden güne çok partili hayata uyum sağlıyordu. Başlangıçta imkânsız gibi görünen şeyler zamanla bir bir gerçekleşiyordu. DP, artık CHP'nin karşısında durabilecek gücü olduğuna inanmaya başlamıştı. En önemlisi artık, CHP'nin DP'yi kapatmak gibi bir teşebbüsü olmayacağı da açıkça anlaşılmıştı. Tüm bu gelişmelerden sonra DP'nin kuruluşunun birinci yıl dönümü gelmişti ve 7 Ocak 1947'de Ankara'da DP'nin Birinci Büyük Kongresi gerçekleşecekti.

DP Kurultayına katılacak olan delegeler bir ay öncesinden seçilmişlerdi. DP'nin Birinci Büyük Kongresi 7 Ocak 1947'de Ankara'da, Yeni Sinema salonunda, 906 delegenin katılımıyla gerçekleşti. Kongre Başkanlığına İstanbul İl Başkanı Prof. Dr. Kenan Öner oy birliğiyle seçildi ve kongrenin açılış konuşmasını Celal Bayar yaptı (Albayrak, 2004:100). Celal Bayar konuşmasında, Kongrenin tarihi önemi belirtmiş ve Anayasa'nın demokratik ruhunun varlığının Atatürk'e borçlu olduğunu dile getirmiştir. DP'nin kuruluşundan itibaren geçen bir yıllık süreyi anlatan Bayar, CHP'nin kuruluş sürecinde kendilerine gösterdiği hüsnükabulü övdü. Bayar'a göre, başlangıçta iki partinin birbirine yönelik tutumları, adeta uzun zamandır birbirlerinin hasretini çekiyormuş gibi görünmelerini sağladı. Özellikle iktidar partisinin içinde bulunduğu ruh haleti, halk arasında bir "muvazaa" karşısında bulunulduğu kanaatine yer yer yol açtı. Ancak Demokrat Parti ne emirle ne müsamaha ile kurulmuştu. Bayar ve arkadaşlarının kanunların verdiği hak ve milletin olgunluğundan başka bir güvenceleri yoktu (Ulus 08.01.1947).

³ Oylama Sonuçları şöyleydi: *Üye sayısı: 465; Oy verenler: 402; Kabul edenler: 354; Reddedenler:48; Oya katılmayanlar:55; Çekimserler:- ; Açık milletvekili:8.* (TBMMTD, D.8, B.27, O.2, c.3, s.860'dan akt. Süleyman İnan, 2006:272).

Bayar'ın bu sözleri, DP'nin kuruluş günlerinde maruz kaldığı bir muvazaa yani “danışıklı dövüş” partisi olma ithamlarına bir cevaptı ve partinin bir muvazaa partisi olmadığını gösteren en güzel kanıt, tarihimizde ilk defa muhalefet partisi olarak varlığını sürdürebilen DP'nin Büyük Kurultay'ının gerçekleşmiş olmasıydı.

Bayar'ın konuşmasında ve kurultay görüşmelerinin tamamında genel olarak değinilen konular; kişilerin hürriyetini sınırlayan antidemokratik kanunların kaldırılması, oy güvenliğini sağlayacak yeni bir seçim kanunun getirilmesi ve cumhurbaşkanlığının parti başkanlığından ayrılması, yani cumhurbaşkanının partiler üstü bir temsil gücüne haiz olması gerektiği doğrultusundaydı (Karpat,1996:156).

Bayar'ın konuşmasının ardından, parti çalışmalarının incelenmesi için 7 komisyon kuruldu. Ancak kurultayda, partinin temel programının veya parti hakkındaki fikirlerin tartışılmasından ziyade hükümete karşı eleştiriler dile getiriliyordu. Bayar'dan sonra söz alan çoğu konuşmacı da kendilerine ilk defa böyle bir fırsat sunulduğu iddiasıyla gönüllerince konuştular ve hiçbir partili konuşmacıların sözlerinin kesilmesine izin vermedi. Bu haliyle Kongre son derece demokratik bir görünüm arz etmekteydi. Samet Ağaoğlu kongrede yaptığı konuşmada, “bizi buraya hürriyet hasreti topladı. Şahıs idaresine, zümre hâkimiyetine son vermek kararı topladı” diyerek kongrenin demokratik ve özgürlükçü ruhunu dile getirmişti (Eroğul, 2003:47).

DP'nin kurucuları tarafından hazırlanan tüzüğün birkaç maddesi kongrede değiştirildi. Genel idare kurulunun üye sayısı 15'e çıkarıldı. Kongrede tüzük ile ilgili görüşmeler esnasında 13. maddeyle ilgili yaşanan anlaşmazlık sorun yarattı. Yürürlükte olan tüzüğün 13. maddesinde, milletvekili adaylarının partinin genel idare kurulu tarafından seçileceği belirtiliyordu. En belirgin özellik demokratikliği olan bu kongrede, böyle bir maddeye partililer tepki göstererek, milletvekili adaylarının parti örgütü tarafından belirlenmesi gerektiği konusunda baskı yaptılar. Bu anlaşmazlığı çözmek üzere Bayar, söz alarak bir teklif sundu. Bu teklife göre, örgüt, yerel meseleleri iyi bilen adaylar çıkaracak; genel merkez ise ufku geniş, dünya ve memleket meselelerini iyi bilen adayların meclise girmesini sağlayacaktı (Mete,1974:37). Madde yeniden görüşülmek üzere komisyona gönderildi. Bayar'ın teklifine uygun, orta yolu bulan bir karara bağlandı. Böylelikle, DP içinde de partililerin, demokrasi özlemi bir kez daha

dışa vurulmuştu. Partililer arasında kimsenin tepeden inmeciliğe razı gelmeyeceği, partinin üst yönetimi tarafından görülmüş oldu.

Kongrede parti çalışmalarının incelenmesi için 7 komisyon oluşturuldu. Bu komisyonlar arasında en önemli olanı, yasalarda değişiklik yapılması konusunu inceleyecek olan “Ana Davalar Komisyonu” idi. Kongrenin son günü gece yarısı, Menderes’in başkanlığını yaptığı Ana Davalar Komisyonu, Bayar’ın kongrenin açılışında bahsettiği üç maddelik öneriyi kabul etmişti. Bu maddeler şöyleydi:

1. Vatandaş hak ve hürriyetlerini haleldar eder mahiyette olan ve Anayasamızın ruhuna ve metnine uymayan kanun hükümlerinin kaldırılması,
2. Vatandaş reynin emniyet ve masuniyetini sağlamak ve milli hâkimiyet prensibini teminat altına almak maksatlarıyla seçim kanununda değişiklikler yapılması,
3. Devlet reisliği ile fiili parti reisliğinin bir zat uhdesinde birleşmemesi esasının kabulü (Ulus 8 Ocak 1947).

Bu öneriler bildiri haline getirilmiş ve adına “Hürriyet Misakı” denmiştir. Parti merkezi bu önerileri Millet Meclisi’ne sunma kararı aldı ve bu önerilerin Meclis tarafından reddedilmesi halinde meclisi boykot etme yetkisinin kullanılabileceği kararlaştırıldı. DP’lilerin meclisten çekilme tehditleri Karpaz’a (1996:157) göre akıllıca düşünülmüş bir taktikti. Çünkü DP’lilerin meclisten çekilmeleri durumunda CHP yine tek parti olarak kalacaktı ve bu durum, CHP’lileri çok partili demokratik rejim karşıtı bir konuma düşürecekti. Hürriyet Misakı, DP’nin Birinci Büyük Kongresi’nin en önemli gelişmesi ve tarihi olayı olmuştur. Kongrede Ana Davalar Komisyonu görüşmeleri esnasında, Samet Ağaoğlu, Kenan Öner, Mükerrer Sarol ve Osman Kapani gibi bazı DP delegeleri, daha aşırı bir tutum sergileyerek, iktidar partisine karşı daha sert bir duruş sergilenmesi ve halk ile iktidarın karşı karşıya getirilmesi gerektiğini belirtmişlerdi (Bayar,1969:70). Ancak komisyon görüşmeleri esnasında kongreyi adeta bir ihtilal havasına sokma çabası içerisine giren aşırılara karşı ılımlı taraf, özellikle de Menderes, karşı çıkmış ve gerekirse aşırıların partiden ayrılarak başka bir parti kurabileceklerini hatırlatmıştı (Ağaoğlu,2004:49). Menderes’in bu ve buna benzer

çıkışları kongre süresince yerinde ve zamanında olmuştu. Böylelikle kongrenin gidişatı ılımlı bir hal almış ve akabinde basında ve kamuoyunda olumlu eleştiriler almıştı.

DP'nin Birinci Büyük Kongresi'nin hemen ardından 16 Ocak'ta CHP Büyük Divanı topladı. Parti programı ve parti tüzüğü hakkında ve birçok alanda değişiklikler yapmaya karar verdi. Ayrıca Büyük Divan, okullarda din eğitimi verilmesinin önünü açan bir karar da aldı (Ahmad,2007:42). CHP, din konusunda ve diğer meselelerde liberalliği DP'ye bırakmaya niyeti olmadığını, bu kararı ile göstermiş oldu. Muhalefet partiyi etkisiz kılabilmek, onların eline liberallik kozunu vermemek adına CHP, bunca yıllık laik ve devrimci çizgisinden ekonomik ve sosyal alanda ilk kez çıkmış oldu. Her ne kadar CHP grubu içerisinde bu görüşü benimsemeyen delegeler mevcut olsa da İnönü bu tavrında kararlıydı. Bu konu ile ilgili İnönü, Faik Ahmet Barutçu'ya bir açıklama yapmış ve okullarda ders dışı saatlerde seçmeli olarak din dersleri verilmesinin zaruri bir düzenleme olduğunu dile getirmişti (Barutçu,1977:326). CHP'nin bu hamlesi, DP'nin ne derece etkili ve güçlü bir şekilde büyüdüğünün ve iktidar tarafından adeta tehdit olarak algılandığının bir göstergesi sayılabilir.

DP, zamanın ayakta kalabilen ve iktidara deyim yerindeyse kafa tutabilen ilk ve tek muhalefet partisiydi. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra, 1945 yılına kadar iki başarısız denemeden sonra tek parti sistemine geçilmişti. DP ile CHP arasındaki tartışmalar gündeme geldiği zamanlarda da şartların çok partili siyasi hayat için uygun olmadığını düşünenler olmuştu. Tek partili dönemde başlangıçta sadece CHP içinde ve devlet yönetiminde demokratik adımlar atılmasını isteyen zamanın “dörtlü takrirçiler”i sonranın DP kurucuları, sahiden de demokrasi arzusuyla çıktıkları yolda, sadece CHP içinde bir muhalefet sürdürmekteydiler. DP'lilerin kurucuları ve diğer DP'lilerin çoğu eski CHP'liydi. Örneğin Celal Bayar, Atatürk dönemin başbakanlarından biriydi. İş Bankası'nın kurucularındandı ve CHP içindeki liberal kanadın siyasi lideri olarak tanınıyordu. Adnan Menderes ise CHP'nin parti müfettişlerinden biriydi. Tek parti döneminin doğal sonucu olarak ülke içinde sağ ve sol parti ayrımını temsil eden farklı partiler yoktu. Bütün siyasi eğilimler ancak CHP çatısı altında kanatlar olarak temsil edilebilmekteydi. CHP kendisini, kurucusu ve ilk genel başkanı olan Mustafa Kemal Atatürk tarafından başlangıçta sol bir parti olarak tanımlamıştı (Bolluk,2003).

1930’larda ise CHP, izlediği siyasi çizgiyi Kemalizm adıyla adlandırıp formüle etmeye yönelmişti.

DP kurucuları, içinden geldikleri “sol” ve “Kemalist” partiden kendilerini hangi ideolojik ve siyasi vurgularla ayıracaklarına ilişkin olarak zaman zaman görüş ayrılıkları yaşamaya başladılar. Genel Kongre sürecinde DP içinde aşırı solcu olarak bilinen “müfrit grup” ile diğer DP’liler arasında görüş ayrılıkları gündeme gelmeye başlamıştı. Müfrit grup, Mareşal Fevzi Çakmak’ın DP liderliğine gelmesini istiyorlardı. DP’nin Birinci Büyük Kongresi’nin ardından, parti içi muhalefetin önderliği “müfrit grup”tan Kenan Öner tarafından yürütüldü (Ahmad ve Ahmad, 1976:30).

DP’nin kendi içinde yaşadığı sorunlar esnasında 16 Şubat 1947’de, DP’nin de katıldığı muhtarlık seçimleri yapıldı. DP’liler önceki seçimlerde olduğu gibi muhtarlık seçimlerinde de hile, yolsuzluk yapıldığı ve seçimlerin iktidar partisinin baskısı altında gerçekleştirildiğini savundular. Muhtar seçimlerinde en çok tepki toplayan olay “Arslanköy olayı” oldu. Bu köyde yapılan seçim sonucunda DP’nin oy sayısı CHP’nin oy sayısından fazla çıkmıştı. Bunun üzerine vali emri ile jandarma komutanı ve bucak müdürü seçim sandığının kendilerine verilmesini istediler. Köylü kadınlar eski CHP’li muhtarın “kendilerinin ırzına tasallut ettiğini” iddia etmişler ve seçimlerin yenilenmesine karşı çıkmışlardı (Albayrak, 2004:113). Bu olay ve benzeri yolsuzluklar karşısında DP’liler büyük tepki gösterdiler. Menderes ve Bayar yaptıkları konuşmalarda muhtar seçimlerindeki yolsuzluk iddiaları belirttiler. Menderes 26 Mart’ta, Kütahya’da yaptığı konuşmada, “Kütahya ili dâhilinde muhtar seçimleri köylerin % 70’inde tamamen kanunsuz yapılmıştır. Hatta bu köylerin hemen hepsinde seçime benzer bir muamele dahi cereyan etmemiştir” demiştir (Esirci,1967:70). Bayar konuyla ilgili olarak Vatan Gazetesine verdiği mülakatta; köyün yüzde doksan beşinin Demokratlardan oluşmasına rağmen CHP’nin kazanmış gözükmesinin seçimlerin niteliğini ortaya koyduğunu belirtti. Bayar’a göre seçimler bütünüyle yasalara uygun bir biçimde yapılmamıştı. Seçimlere yasal olmayan müdahaleler ve baskılar vardı. Bunlar olmasaydı Demokrat Parti’nin büyük çoğunlukla seçimleri kazanacağı kesindi (Vatan 05.03.1947).

Muhtar seçimlerinde yapılan usulsüzlükler halkın ve DP’nin çok büyük tepkisiyle karşılandı. Bu durumun ortaya çıkmasında Başbakan Recep Peker’in, tek

parti geleneğine bağlı, otoriter bir kişi olmasının ve çok partili demokratik yaşama geçişin yavaş bir şekilde gerçekleşmesinden yana olmasının belli bir rolü olduğu düşünülebilir. Ülkede hâkim olan, iktidar ile muhalefet partisi arasında yaşanan siyasi gerginlik günden güne artıyordu. DP yöneticileri, gerçekleştirdikleri Birinci Büyük Kongre'nin ardından yurt gezilerine çıkmış ve halkla bir araya gelmişlerdi (İnan, 2006:298). 6 Nisan 1947'de 4 ilde ara (kısmi) seçimler yapılacaktı. Seçim kanunu yetersiz bulan ve yapılan son muhtarlık seçimlerinde yaşanan usulsüzlüklere tepki gösteren DP'liler, ara seçimlere girip girmeme konusundaki kararlarını vermek üzere İzmir'de toplanacaklardı. Ancak başbakan Peker, DP'lilerden önce davranıp 31 Mart'ta vapurla İzmir'e geldi. Peker'i karşılamak üzere kalabalık bir CHP'liler kitlesi oluşturulmaya çalışıldı. Bu amaçla öğrenciler okullarından toplanmış, fabrika işçileri bir günlük fazladan ücret verilerek tören için getirilmişti. Peker, DP gibi halkla direkt temasa geçmemiş; onun yerine halkevlerini ziyarette bulunmuştu. Halkevi'nde yaptığı konuşmada DP'nin ara seçimlere girmesi gerektiğinin altını çizmiş ve aksi takdirde İstiklal Mahkemesinin henüz kalkmadığını hatırlatan bir konuşma yapmıştı (Karpat, 1996:159-160).

Peker'in bu tehditkâr tavrı DP'nin ara seçimlere girmeme kararı almasını adeta teşvik etmişti. DP'liler hükümetin serbest seçim konusunda yeterli ve gerekli düzenlemeleri yapmadıklarını ileri sürerek, seçimlere girmemeyi yerinde buluyorlardı. Ancak yine de DP'liler yurdun çeşitli yerlerinde mitingler düzenliyordu. Bu mitinglerde DP'liler bir yandan halka Birinci Büyük Kongre'de kabul edilen Hürriyet Misak'ını anlatırken, diğer yandan da iktidar partisi olan CHP'nin seçim kanunun antidemokratik oluşunu ve seçim esnasında yapılan baskıları şikâyet ediyorlardı (Karpat, 1996:159–160). Bu gezilerden birinde, 18 Nisan 1947 günü yaptığı konuşmada Menderes, genel seçimlerde yaşanan durumun halkı iktidara küstürdüğünü belirtiyordu. Halk, hükümet partisini tanımazlıktan gelmektedir. Sandık, ülkenin gerçeğini yansıtmamıştır. İçinde yaşanan idare tarzı polis idaresidir. Hükümet Partisi, seçimleri kazanabilmek için devlet gücünü seferber etmişti. Menderes, “memlekette demokrasi devrini açıyoruz, iddiasını ileri sürenler bu devri hile fesat ve zor kullanma temeli üzerine kuracaklarını farz ediyorlar” diyordu (İnan, 2006:304).

Hükümet, Menderes'e cevabını hükümeti eleştiren bu konuşmasını yayınlayan Tasvir ve Demokrasi gazetelerini kapatarak verdi. Ardından Menderes'in yaptığı bu konuşmadan dolayı dokunulmazlığının kaldırılması istendi. Ancak Menderes'in dokunulmazlığının kaldırılması kararı dönem sonuna bırakıldı. Karma Komisyonun 11 Şubat 1948 tarihli raporunda, anayasanın 17. maddesine göre Menderes'in dokunulmazlığının kaldırılmasına gerek görülmediği belirtilmişti (Ahmad,2007:99).

Sıkıyönetim 6 ay daha uzatılması karşısında DP'li birçok milletvekili sıkıyönetim ve izlenen baskı politikasına karşı eleştirilerde bulundular. Ancak Peker bu politikadan vazgeçmedi (Eroğul,2003:54). DP'liler 30 Mayıs'ta yapılacak olan muhtarlık seçimlerine de katılmayacaklarını ilan ettiler. DP sadece Çorum'daki seçime katılmıştı ancak, burada da oyların çoğunluğunun CHP'ye baskı yolu ile verildiği iddiasıyla, seçimden çekildiler (Ulus, 31.05.1947).

Ülkede hâkim olan siyasi gerginlik, yaşanan gelişmeler sonucunda iyice artmıştı. İktidar ile muhalefet arasındaki gerilim kötü bir hal almış ve adeta bir rejim çıkmazına doğru gidiyordu. Peker Hükümeti geri adım atmıyor; DP'liler de antidemokratik kanunlar ve baskıcı yaptırımlara direnme politikasından vazgeçmiyordu. Bu yaşanan anlaşmazlıklar topluma da yansımış, haliyle toplumda bir güvensizlik ve belirsizlik durumu yaratmıştı.

1947 yılının Şubat ayından itibaren iktidar ile muhalefet arasındaki anlaşmazlıkların artmasıyla beraber iki partiyi uzlaştırma çabaları başladı. Bu çabaların ilki, eski Mebusan Meclisi başkanlarından Halil Mentешеoğlu'nun Cumhurbaşkanı'na yazdığı açık mektup idi. Bu mektupta İnönü'nün bulunduğu konum gereği demokrasinin gerçek anlamda kurulabilmesi için iki parti arasındaki anlaşmazlığa müdahale etmesi gerektiği belirtilmişti (Cumhuriyet, 24–25.02.1947).

Bu sırada Türk Milletvekillerinden bir heyet İngiliz Parlamentosu Avam Kamarası tarafından davet edilmişti. Bu seyahatte CHP'li Nihat Erim ile DP'nin kurucularından Fuat Köprülü iki parti arasındaki anlaşmazlıkları konuşma fırsatı bulmuş ve karşılıklı anlamışlardı (Karpas, 1996:161).

Bütün bu gelişmelerden sonra Haziran ayında İnönü, Bayar ve Peker ile görüşmelere başladı. Bu görüşmeler esnasında Bayar, iktidarın muhalefet üzerindeki baskısını şikâyet etmiş ve iktidar ile muhalefet partileri için eşit muamele istemişti. Ayrıca, CHP çevrelerinden yöneltilen DP'nin ihtilal usulleri takip ettiği iddiasını da reddetmiştir. Bayar, “örfî idarenin kaldırılması, Halkevleriyle radyonun tarafsız olması; seçim emniyeti ve hükümet memurlarının partilere tarafsız muamele etmesine dair bir bildiri yayınlamasını ayrıca istedi” (Karpat,1996:163). Peker, bu istekleri reddetmiş ve muhalefete baskı yapılmadığını dile getirmişti. Ancak İnönü, Bayar'ın istediği bildiriyi yayınlamaya niyetliydi ve Bayar'a Türkiye'de demokrasinin yerleşmesi için elinden geleni yapacağına sair söz vermişti.

Yaklaşık bir ay süren görüşmelerin nihayetinde İnönü, 12 Temmuz Beyannamesi olarak bilinen, resmi bir bildiri yayınladı. İnönü, Ulus Gazetesi'nde yayınlanan beyanatında başlıca amacının iki parti arasındaki hukuki emniyetin sağlanması olduğunu belirtmiş, iki parti arasındaki emniyetin sağlanmasının memleketin emniyetinin sağlanması anlamına geldiğini söyleyerek 12 Temmuz Beyannamesi'nin önemini vurgulamıştır (Ulus 12.07.1947).

İnönü bu beyanatında, iktidar ve muhalefet liderleriyle yapmış olduğu görüşmeleri açık bir şekilde vatandaşlara izah etmişti. Muhalefetin teminat içinde yaşayacağını ve iktidarın kendisini ezmek niyetinde olmadığından emin olacağını sözünü vererek, muhalefetin hukuki durumunu güvence altına almıştı. Aynı zamanda iktidarın da, muhalefet partisinin kanuni hakları dışında bir şey düşünmeyeceğinden emin olması gerektiğini belirtmişti. Ayrıca İnönü, devlet reisi olarak hangi parti iktidara gelirse gelsin, iktidar ve muhalefet partilerine karşı kendini eşit derecede sorumlu gördüğünü belirtmişti. Buna ek olarak iktidarın da kimin elinde olacağına halkın kendisinin karar vereceğini söylemişti (Ulus 12.07.1947). Bu durum, iktidar ile muhalefet partisinin eşit haklara sahip olacağını da bir göstergesi sayılabilirdi. Son olarak iki partiden de siyasi hayatın refaha kavuşabilmesi için yardım istemişti.

İnönü'nün partiler üstü tavrı netti fakat tarafsız olmadığı da bir gerçektir. İnönü bu beyanname ile adeta DP'yi savunmuş ve onların haklarını korumuştur. Bu açıdan bu beyanname de tarafsız sayılamazdı. Ancak yaşanan siyasi gerginliğin son bulması açısından İnönü'nün attığı bu adım önemlidir. Beyannamenin ardından DP Küçük

Kongresi toplanmış ve DP bu kongrenin ardından bir bildiri yayınlayarak, 12 Temmuz beyannamesinde yer alan niyetlerin hükümet tarafından gerçekleştirilmek üzere henüz bir adım atılmamış olmasını eleştirmişlerdi. 12 Temmuz Beyannamesi ile Peker Hükümeti'nin de sonu gelmişti. Çünkü Peker ya bu beyannameyi kabul edip çok partili hayatı bir an önce benimsemeliydi ya da istifa etmeliydi. Peker'in siyasi tutumu gereği bu beyannameyi kabul etmeyeceği belliydi ve İnönü ile araları bu sebepten kötüleşiyordu. Ancak Peker, beklendiği gibi hemen istifa etmedi ve Meclisten güvenoyu istedi. Çoğunluğa rağmen 35 kişi güvensizlik oyu verdi (Eroğul, 2003:60). Bunun üzerine sağlık nedenlerini bahane ederek Peker, 9 Eylül 1947'de istifa etti. İstifanın ardından CHP'nin yeni kabinesi Hasan Saka tarafından kuruldu.

3.3. DP'DE İLK BÖLÜNME VE İNİSİYATİF DÖNEMİ

Hasan Saka, yeni oluşturduğu hükümet programını öncelikle muhalefet partisi olan DP'ye gönderdi. Bu hareket muhalefet ile iktidar partisi arasındaki anlaşmayı sürdürme niyetinin bir göstergesi sayılabilirdi. Ardından Hasan Saka hükümeti için Mecliste güvenoyuna başvurdu ve kabine oy çokluğu ile güvenoyunu aldı (Ahmad ve Ahmad, 1976:37). Aynı gün DP adına Menderes bir konuşma yaptı ve hazırlanan yeni hükümet programını eleştirdi. Menderes, eleştirisinde Peker Hükümeti'nin aksine Hasan Saka'nın yeterli bir süre olmasa da en azından birkaç gün öncesinden hükümet programını muhalefet partisine gönderilmesini iyi karşıladığını belirtti. Sonrasında da programın antidemokratik kanunların değiştirilmesi, sıkıyönetimin kaldırılıp kaldırılmayacağına dair herhangi bir açıklamanın olmadığı ve DP'nin partinin sık sık dile getirdiği hatta 12 Temmuz Beyannamesi'ne de konu alan idari baskının giderileceğine dair bir ifade olmadığından dolayı programı eleştirmişti. Tüm DP'liler ve bu eleştiriler üzerine Menderes de güven oylamasında ret oyu kullandı (İnan,2006:337).

1948 yılı Bütçe görüşmeleri 26 Aralık 1947 günü başlamıştır. İlk defa bütçe komisyon görüşmelerine iktidar partisi milletvekilleriyle beraber muhalefet partisi olan DP milletvekilleri de katıldı. Yaklaşık bir hafta süren görüşmeler üzerine 31 Aralık günü TBMM'de 1948 yılı Bütçe Kanunu tasarısı oy çokluğu ile kabul edildi.

18 Ocak 1948'de CHP meclis grubu, DP partinin ısrarla üzerinde durduğu seçim kanunu ve diğer bazı anti demokratik değişiklik yapmaya karar verdi. Ancak

Temmuz ayında meclisten geçen yeni seçim kanunu DP kesimleri tarafından yeterli bulunmadı. Çünkü bu yeni kanun da DP'nin istediği, seçim kontrolü için adli teminatı sağlamıyordu (Ahmad ve Ahmad, 1976:43–44).

İktidar ile muhalefet arasında yaşanan gerginliklerin 12 Temmuz Beyannamesi ve Cumhurbaşkanı İnönü tutumu sayesinde minimum düzeye indirilmesinin ardından, 1948 yılının ilk aylarında DP içerisinde farklı sesler çıkmaya başlamıştı. Parti içinde yaşanan anlaşmazlıklar DP'nin İkinci Büyük Kongresine kadar devam etti. DP içinde “müfrit grup” olarak bilinen aşırıların yani DP kurucularından farklı olarak iktidar partisiyle ilişkilerin yumuşatılmasına karşı olan grubun öncülüğünü yapan Kenan Öner, DP İstanbul İl Başkanlığı'ndan 14 Ocak 1948'de istifa etti. Bu istifa ile DP içerisinde yaşanan gerginlikler artık gün yüzüne çıkmaya başlamıştı. DP içinde günlerce tartışılan anlaşmazlıklar arasında milletvekilleri maaşlarına zam yapılması konusunda Köprülü'ye karşı bir cephe alınmış ve Menderes bu süreç boyunca Köprülü'nün yanında yer almıştı. Bu konu DP Meclis Kurulu ile Genel Kurul arasında gerginliğe yol açmıştı. 7 Şubat 1948'de DP Meclis Grubu toplandı ve Fuat Köprülü yerine Fuat Hulusi Demirelli'yi Grup Başkan Vekili olarak seçti. Bu seçim haliyle DP içinde kaynayan anlaşmazlıkları körükledi. Bu seçim üzerine Bayar, parti kurallarına aykırı hareket edildiği gerekçesiyle, Meclis Grubu Başkanlığı'ndan istifa etti. Ancak bu sorun üzerine uzlaşma sağlanmış ve DP içindeki muhaliflere karşı Bayar grubu baskın gelmişti. 10 Mart 1948'de parti disiplinine aykırı hareket ettikleri iddiasıyla General Sadık Aldoğan, Osman Nuri Köni ve diğer birkaç kişi DP'den çıkarıldı. Bu gelişmeler üzerine Mayıs ayında ilk olarak Müstakil Demokratlar Grubu; ardından da 20 Temmuz 1948'de Millet partisi kurulmuştu (Ahmad ve Ahmad, 1976:39–41). DP, kendi içinde yaşadığı sorunları genel seçimlere kadar çözmek zorundaydı ve bu sorunlarını dahi CHP aleyhine çevirmeye çalıştılar. Basında kendi iç anlaşmazlıklarından rant sağlamaya çalışan iktidar partisini eleştirdiler ve ülkede yaşanan iktisadi güçlüğü sürekli millete anlatarak, hükümete yoğun bir şekilde ekonomik bunalım üzerinden saldırıyorlardı.

Hasan Saka Kabinesi, kabine üyelerinin yenilenmesi amacıyla 8 Haziran 1948'de istifa etti. Cumhurbaşkanı İnönü kabinenin istifasıyla ilgili muhalefet liderlerinin de görüşlerini aldı. Ertesi gün Hasan Saka'nın ikinci kabinesi kuruldu. Ancak DP'liler yeni kabinenin eskisinden farklı olmadığı kanaatindeydiler. Yeni

kabineyle ilgili Bayar, yeni kabinenin, ülkenin günden güne kötüye giden ekonomik durumunu düzeltmeyeceğini iddia etti. Bayar'a göre, gelen gideni aratıyordu (Ahmad ve Ahmad,1976:41). DP liderleri CHP hükümetlerini eleştirmekten vazgeçmiyordu. Sürekli tekrar ettikleri isteklerin yerine getirilmediğinden yakınan DP, kurulan yeni hükümetle eski hükümetin pek de farklı olmayacağını düşünüyordu.

Temmuz ayında Meclisten geçen yeni seçim kanununu adli teminatı sağlamadığı gerekçesiyle yeterli bulmayan DP'liler, Ekim ayında yapılacak olan ara seçimlere girmeme kararı aldılar. Fakat buna rağmen ülkenin hemen her yerinde yapılan mitinglerde CHP'ye saldırma politikalarına devam ettiler. 17 Ekim 1948'de ara seçimler 13 ilde gerçekleştirildi. Bu seçimlere CHP'liler ile Bağımsız adaylar katıldı. DP ve Millet Partisi katılmadı (Ahmad ve Ahmad,1976:46-47). Ancak bu seçimlerin ardından DP'liler iktidar partisinin yönetimine karşı halkta bir güvensizlik oluşturarak, serbest genel seçimler için halkı uyandırmışlardı. 21 Ekim'de Bayar Isparta'da yaptığı konuşmada da genel seçimlere gidilmesi gerektiğini vurgulamıştı. Bu söylem, o günlerde DP'lilerin temel propaganda aracı olmuştu.

1948 yılının son günlerinde DP Afyon Milletvekili Kemal Özçoban, hükümete hakaret etmekle suçlanmış ve Meclisten çıkarılmıştı. Bu konuya ilişkin Özçoban, bir azınlığı temsil etmelerine rağmen Hasan Saka hükümetinin de tıpkı Saraçoğlu ve Peker hükümetleri gibi iktidarı elinde tutmak istediğini ve zihniyet açısından benzer olduklarını belirtiyordu. Hükümet partisi, hırsızlıkla iktidarda kalmak için millet iradesiyle oynamaktaydı. CHP hükümetlerine karşı tutumunu dile getirmiş ve Saka Hükümeti'nin diğer önceki hükümetlerden farklı olmadığını söyleyerek CHP seçimlerde yaptığı yolsuzluk ve adli baskıları ima etmiştir (Ahmad ve Ahmad, 1976:49). Bu olayların ardından 1949 yılının başında İkinci Hasan Saka Hükümeti düştü. Zaten DP'liler de Saka Hükümeti'ni çok partili demokratik düzen için uygun bulmuyorlardı.

Hasan Saka'nın başbakanlığı döneminde DP, 12 Temmuz'da İnönü'den aldıkları garantinin de etkisiyle CHP'ye karşı muhalefetlerinde inisiyatifi almış göründü. Saka'nın kurduğu iki hükümete de güvenoyu vermedi ve CHP'yi milli irade hırsızlığıyla suçlamaya devam etti. Partinin, kendi içinde bölünmeyi göze alması, CHP'ye karşı yürüteceği muhalefette, aşırıların istedikleri noktaya varmayacağını

göstermişti fakat DP, hükümeti denetleyen bir tür “müstakil grup” olmayacağını da ortaya koymuştu.

12 Temmuz bildirisi ile İnönü’nün tarafsız kalacağı yönünde DP’ye garanti vermesi, muhalefet inisiyatifinin DP’ye geçmesine imkân verdi. Tam anlamıyla güvenceye kavuşmuş olmasa da, DP yöneticileri İnönü’nün garantisinin CHP hükümetleri üzerinde bağlayıcı olduğunu biliyorlardı. Bu nedenle, İnönü’yü hariç tutarak, CHP kimliğine ve hükümetlerine karşı muhalefetin dozunu arttırmaya başladılar.

Saka Hükümeti’nin düşmesinin ardından 16 Ocak 1949’da yeni kabineyi Şemsettin Günaltay kurdu ve 24 Ocak’ta yeni kabinesi için hükümet programını okumuş ve güvenoyu almıştı. Aynı gün DP adına Menderes söz aldı. Menderes Günaltay’ın hükümet programını eleştirmiş ve diğer hükümetlerin düştüğü hatalara düştüğünü dile getirmişti. Hatayı, yanlış hükümet politikalarında aramak gerektiğinin altını çizmişti (İnan,2006:387). Buna göre, CHP hükümetlerini birbirinden ayırt etme imkânı yoktu. Günaltay kabinesinin CHP’nin dar parti zihniyetinden kurtulduğunu gösteren kesin kanıtlar ortaya çıkmadığı müddetçe bir önceki hükümetten farkı olmayacaktır. Bu hükümetler ağır hatalarından dolayı halkın güvenini kaybetmişlerdir (İnan, 2006:338). Ancak öte yandan Menderes Günaltay hükümetinden umutluydu ve yeni bir dönemin başladığını düşünmüştü (Ağaoğlu,1993:305). Çünkü hükümet programının ruhu siyasal bakımdan ılımlı, ekonomik yönden ise liberaldi. Hükümetin çalışmalarını kolaylaştırmak için muhalefetin desteğini kazanmak amacıyla olduğu görülmüyordu (Ahmad ve Ahmad,1976:51).

Bu süre içinde DP’li yöneticiler yurt gezilerine devam ediyordu. Celal Bayar Mayıs ayında Kayseri’de yaptığı konuşmada genel seçimin bir zorunluluk olduğunu belirtiyordu. Bayar, Günaltay Hükümeti’nin başlangıçtaki vaatlerini yerine getirmek için olumlu bir adım atmamasını eleştirdi. Hükümetin asıl niyetinin seçim kanununu yenilemek yerine 1950 öncesi bir kısmi temsil yapmak olduğunu iddia etti (ZG, 15.05.1949). Köprülü, 3 Haziran günü Zafer’deki yazısında da Günaltay Hükümeti’nin demokrasi yolunda adım atacağı yolundaki vaatlerini yerine getirmediğini yinelemişti. Ayrıca hükümetin iktidar partisi olan CHP ile ahenk içinde hareket ettiğini ve

demokratik olmayan kanunları dahi Meclis tatile girmeden, önceki CHP hükümetleri gibi hızlı bir şekilde çıkarma yoluna gittiğini belirtmişti (ZG, 3.06.1949).

İkinci Büyük Kongresi yaklaştıkça DP, propaganda stratejilerini değiştirmeye başladı. Kuruluşundan itibaren CHP hükümetlerinin seçimlerde DP üzerinde uyguladığı baskı politikalarını eleştirmişti. DP'nin amacı, kendisine muhalefet partisi olarak güven içinde hareket edebileceği bir siyasal alan yaratmaktır. Bu amaçla, CHP'nin devlet gücüyle siyasi kimliğini birbirine karıştırmasına şiddetle itiraz etmişti. Bu süreçte, eleştirinin odağında CHP'nin siyasi kimliğinden çok partilerini devletle özdeşleştiren CHP hükümetleri hedef alınmıştı. Günaltay döneminde zamanla bu politikanın değişmeye başladığı görüldü. DP, argüman değiştirmeye başlayarak suçlamalarının merkezine CHP'yi oturtmaya başlamıştı. Yeni başbakan Günaltay, muhalefetle ilişkilerini ılımlı tutuyordu. Daha liberal, daha ılımlı ve muhalefetin isteklerine kulak asan bir başbakandı. DP, hükümetten ılımlı yaklaşımlar gördükçe hükümetler yerine CHP'nin kendisine yönelik eleştirilerin dozunu arttırmaya başladı. Bu anlamda DP'nin kendi özgün siyasi kulvarını inşa etmeye Günaltay döneminde başladığı söylenebilir.

3.4. DP'NİN “TASFİYE” KONGRESİ

20 Haziran 1949'da DP İkinci Büyük Kongresi toplandı. Genel İdare Kurulu raporunu Celal Bayar okudu. Bayar konuşmasında, “memlekette hürriyeti kaldıran, vatandaş tebaa haline indiren, parti mücadelelerini ve hatta parti hayatını tehlikeli bir macera haline sokan kanunlara itaat edeceksiniz demek, istibdadın ta kendisi olur” dedi (ZG, 21.06.1949).⁴ Bayar, Kongrenin açılışında CHP'yi eleştirmiş ve antidemokratik kanunların varlığından şikâyet etmiştir. Birinci Kongreden bu yana DP Meclisteki milletvekillerinin neredeyse yarısını yitirmişti ve idari bünyesinin üçte biri görevlerinden atılmıştı. Bu durumda DP için en makul çare kongrenin havasını iktidar partisinin aleyhine çevirmekti (Ahmad ve Ahmad, 1976:55). Kongrede Yüksek Haysiyet Divanı kurulmasına ve milletvekili adaylarının % 20'sinin Genel İdare Kurulu tarafından, geri kalanının da mahalli parti kolları tarafından seçilmesi yolunda karar alındı. Parti Başkanlığı'na olağanüstü kongreyi toplama hakkı verildi. Ayrıca kongrede, işçilere grev hakkı tanınacağı kararlaştırıldı ve Tekel fabrikalarıyla bazı devlet

⁴ DP İkinci Büyük Kongresinin tam metni için bkz. Zafer, 21.06.1949 ve Zafer 22.06.1949

işletmelerinin elverişli şartlarla özel teşebbüslere devri kabul edildi (ZG, 27.06.1949). Bayar'ın Büyük Kongre Genel İdare Kurulu Raporu tenkitleri konuşmasında, DP'nin isyan etmeden bir mucize göstereceğini ayrıca partinin amacını akıl ve mantık yoluyla halka ve iktidara kabul ettirmek yolunda olduğunu dile getirmiştir. Bu sözler bir süre önce partideki aşırı uçların ayrılmasına yönelik bir mesajdı. Bayar, kongrede ayrıca dinin siyasete alet edilmesinin ve irticanın aleyhinde olduklarını söylemiş; eğer bu unsurlar zamanında önlenmezse memleketin felaketini kendimiz hazırlarız diyerek bu konudaki tutumunu dile getirmiştir (ZG, 24.06.1949).

DP'nin İkinci Büyük Kongresi'nde de partinin genel politikasını belirlemek üzere Ana Davalar Komisyonu mevcuttu. Komisyon, "antidemokratik kanunlar değiştirilmez, seçim kanunu emniyet verecek ve adli teminatı ihtiva edecek bir şekle konmaz; nihayet az veya çok farklarla önümüzdeki genel seçimlerde de 21 Temmuz metotlarının tatbikine kalkışılacak olursa vaziyet ne olacaktır?" sorusuna yanıt aramıştı (İnan,2006:400). 25 Haziran günü Ana Davalar Komisyonu hazırladığı raporu kongrenin onayına sundu. Raporda, Hürriyet Misakı'na bağlılığın devam ettiği belirtilmiş ve alınan kararlar iki konu hakkındaydı. Bunlardan ilki seçimler millet iradesinin serbest bir şekilde gerçekleymesini sağlayacaktı, oylara müdahale edilmesi durumunda millet "meşru müdafaa" halinde kalacaktı. Diğer konu ise bu müdafaanın kanuni yollarla gerçekleştirileceğinden söz edilmektedir. Ayrıca dürüst bir seçim gerçekleşmezse hükümetin milli husumet ile karşı karşıya kalacağı belirtilmektedir. Kongre'nin bu raporu "Milli Teminat Andı" olarak yayınladı.

DP içindeki gerilim ilk sinyallerini 1946 seçimlerinin ardından vermişti. Parti içindeki aşırıları, CHP'nin seçimlerde uyguladığı baskı ve hileler nedeniyle seçim sonuçlarının meşru olmadığı iddiasıyla Meclisin milli iradeyi temsil etmediği düşüncesindeydiler. Bu yüzden DP milletvekillerinin bu gerekçeyle "sine-i millet"e dönmesi gerektiği düşüncesindeydiler (Ağaoğlu,2004:92-93). Ancak DP'li yöneticiler bu düşüncenin karşısında durdular ve buna izin vermediler. Memleketi ihtilal havasına sokmaya niyetleri yoktu ve DP içindeki ilk gerilim daha bu aşamada ortaya çıkmıştı.

DP, 12 Temmuz Beyannamesi ile muhalefet partisi olarak siyasi güvenliğini sağlamıştı. Ancak bu beyanname parti içinde bazı sıkıntılara yol açmıştı. Parti içindeki aşırıları DP liderlerinin İnönü ile anlaşıp milleti aldattığı düşüncesine kapıldılar. Parti

içinde yaşanan bu gelişmelerinin ardından, DP meclis grubunun neredeyse yarısını kaybetmiş ve ilk kongrenin seçmiş olduğu genel idare kurulunun üçte birinden fazlasını partiden ihraç etmişti. DP örgütü genel anlamda yöneticilerin bu tutumunu desteklerken, İkinci Büyük Kongre’de bu durumla ilgili tutumun ne olacağı merak konusuydu (Eroğul,2003:75).

Parti içindeki temizliğin Parti Kongresi’ndeki etkisi hakkında Tasvir Gazetesi’nde Cihat Baban yazdığı yazıda: “DP bu kongrede zan ve tahmin edildiğinden daha kuvvetli olarak çıkacak ve içinde düğümlenip kalmış olan pürüzleri de temizlemiş olacaktır. Bu itibarla bu ikinci kongreye Tasfiye Kongresi adını vermek çok daha yerinde olur” dedi (Ahmad ve Ahmad, 1976:55).

Kongrenin ardından 9 Ağustos 1949’da Bayar İzmir’de bir konuşma yaptı. Bayar’a göre, CHP’nin bu dönemde DP’ye saldırmasının temel nedeni DP kongresinin sorunsuz bir şekilde sona ermesi ve CHP’lilerin umdukları gibi parti içinde bir kaos ortamı oluşmamasıydı (ZG, 10.08.1949).

3.5. 1950 SEÇİMLERİNE DOĞRU

1950 seçimleri Türkiye Cumhuriyeti’nde iktidar partisinin ilk kez el değiştirdiği seçim olması nedeniyle Türk siyasi tarihinde büyük bir önem arz etmektedir. Ancak DP’nin hangi söylemlerle CHP’yi eleştirdiği ve halkın gözünde iktidar mücadelesinde nasıl başarı olduğunu anlamak gerekir. 12 Temmuz Beyannamesiyle DP’nin elde ettiği teminat ile DP iktidar yolunda hızlı adımlar atmaya başlamıştı. İkinci Büyük Kongre’nin ardından DP yöneticileri, tüm yurttan 1950 seçimleri için mitingler düzenlemiş ve mümkün olduğunca çok şehri ziyaret etmişti. Partilerin seçim beyannameleri yayınlanana kadar ülkenin pek çok yerinde verilen söylev ve demeçler DP’nin seçim hazırlıkları hakkında bilgi vermektedir.

DP’lilerin seçim kanunun değişmesi için son yıllarda verdiği mücadele nihayet gündeme gelmiş ve bu kanunun düzenlenmesi için bir İlmi Heyet oluşturulmuştu. Ancak DP’liler bu ilmi heyeti yetersiz buldu. Ayrıca heyet içinde DP’nin görüşlerini savunacak kimsenin olmadığından şikâyet etmişlerdi. Heyet 19 Eylül’de çalışmaya başladı (ZG, 23 Eylül 1949). Seçim Tasarısı için oluşturulan ilmi heyet nispi temsil

yerine çoğunluk usulünün kabul edilmesine karar verdi. DP Genel Başkanı Bayar, Demokrat Kütahya Gazetesi'ne verdiği demeçte: “Umumi seçimler zamanında şartlar ne olursa olsun, seçime iştirak edip kazanmaya çalışmak başlıca vazifemizdir” demişti (ZG, 3 Aralık 1949). Seçim kanunun değişmesi DP'nin uzun yıllar mücadele verdiği bir konu dahi olsa, DP'nin 1950 seçimlerine girmekteki kararlılığı Bayar'ın bu sözlerinden rahatlıkla anlaşılmaktadır.

16 Ekim 1949'da kısmi seçimler yapıldı ancak DP bu seçime katılmadı. DP'lilere göre halk ara seçimlere alaka göstermemişti. CHP'nin seçimleri kazanmasına rağmen tam bir hezimete uğradığı düşüncesindeydiler. Kısmi seçimlerin ardından Zafer Gazetesi'nin 17 Ekim 1949 tarihle baskısının manşetinde “C.H.P tam bir fiyasko verdi” denilmekteydi. Seçimlere katılımın düşük olmasını CHP'nin halkın gözünde artık bir “huzur vasıtası” olmaktan uzaklaştığının göstergesi olduğunu ve bu kısmi seçimlerin 21 Temmuz seçimleri metotlarıyla yapıldığını iddia ettiler (ZG, 17.10.1949; Zafer, 21.10.1949).

DP'nin kısmi seçimlere girmemesinin en önemli nedeni adli teminatın sağlanmamış olmasıydı. 6 Aralık 1949'da CHP Grubu adli teminatı kabul etti. Bunun ardından yeni Seçim Kanunu Tasarısı 16 Şubat 1950'de Meclis'te kabul edildi. Tasarıda gizli oy, açık sayım ve yargı denetimi ilkeleri kabul edilmişti. Seçim kurulları başkanlığına yargıçlar getirilmiş ve ayrıca Yargıtay ve Danıştay üyelerinden oluşan Yüksek Seçim Kurulu'nun oluşturulması öngörülmüştü. Tasarının kanunlaşmasında DP ve CHP milletvekilleri lehte oy kullanmışlar ve uyum içinde davranmışlardı. Menderes, Yeni Seçim Kanunu ile ilgili Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmada, seçim kanununun önemini belirtirken, kanunların varlığı kadar uygulanma aşamasında da hassas davranılmasının altını çizmişti (ZG, 17.02.1950). DP'nin kuruluşundan itibaren CHP'ye karşı kullandığı en önemli eleştiri konularından biri böylelikle ortadan kalkmıştı. Ancak Seçim Kanunu'ndaki değişikliğe rağmen DP'nin Genel Seçim öncesi parti propagandası, büyük ölçüde CHP üzerinde toplanmıştı.

DP'nin seçim öncesi söylemlerinden ilki, CHP'nin demokrasi kavramının ve demokratik rejimin ne olduğunu hala anlayamadıkları gerekçesiyle İnönü ve parti olarak CHP'nin demokrasi anlayışı eleştirilmesidir. 1949 yılının Ağustos ayında İnönü İzmir'de söylediği bir nutukta, eğer DP iktidara gelir de CHP muhalefet olursa, DP'den

CHP muhalefетinin emniyeti için kanuni bir teminat istemişti. Zafer Gazetesi sütunlarında bu söz eğer CHP böyle bir emniyet görmezse Seçim Kanununu tam olarak uygulamaktan kaçınabileceği şeklinde yorumlanmış ve bu durumda CHP iktidarının zihniyetinin değişmemiş olduğu hatta hala 1946'da kaldığı sonucuna varılmıştı. Asıl iktidar partisinin DP'ye bir teminat vermesi gerektiği belirtilmiş ve CHP'nin demokratik rejimin ne demek olduğunu hala anlamamış olduğu belirtilmişti (ZG, 16.08.1949).

Ekim ayında İnönü Dolmabahçe Sarayı'nda bir basın toplantısı düzenledi. İnönü'nün basın toplantısındaki sözlerinde 12 Temmuz Beyannamesi'nden ülkede demokrasinin başlangıcı olarak bahsetmesi DP'lileri kızdırmıştı. DP'lilere göre bu demokrasiye aykırıydı. Çünkü bu şekilde bir düşüncenin, demokraside bir direktif olduğu gerekçesiyle rejimin esas ruhuna aykırı olduğu düşüncesindeydiler. DP'ye göre demokrasiyi İnönü gibi bir tek kişi değil kanunlar temin edecekti (ZG, 03.10.1949).

DP'nin seçim öncesi CHP'ye karşı söylemlerinden biri de İnönü'nün partiler üstü olması gereken Cumhurbaşkanlığı görevini, seçim öncesi CHP çıkarları adına kullanmasıydı. DP'lilere göre seçim öncesi CHP'li devlet adamları ve CHP hükümeti DP'nin peşine düşmüştü. DP'yi bitirmek mücadelesindeydiler. DP'lilere göre İnönü, devlet başkanlığı tarafsızlığını yitirmiş ve seçim öncesi devlet başkanlığı makamının verdiği bütün nimetlerden faydalanarak parti genel başkanı sıfatını ön plana çıkarmıştı (ZG, 04.09.1949). Bununla ilgili olarak Bayar Ödemiş'te söylediği nutukta: “Devlet başkanlığı tarafsızlığını zahiren olsun muhafaza için sarf edilen gayretler, tamamıyla boşa gitmiştir.(...) Hükümet kendini kadere terk etmiş ve bütün kadrosu ile DP'nin peşine düşmüştür” demiş ve devlet adamlarının nasıl CHP propagandası yaptığını vurgulamıştı (ZG, 04.09.1949). Gerçekten de 1 Kasım 1949'da Meclis'in yeni dönemi açıldığında İnönü, CHP Genel Başkanı sıfatıyla hiç de tarafsız olmayan bir açılış konuşması yaptı. Bu konuşma üzerine DP'liler Cumhurbaşkanlığı ile parti genel başkanlığının birbirinden ayrılması gerektiğinin bir kez daha altını çizdiler. İnönü'nün yaptığı açıklamada, üstü kapalı bir şekilde, şiddet içeren davranışların sorumluluğunu muhalefete yüklemesi, DP ileri gelenlerince hayretle karşılandı. DP'liler iktidar partisinin sadece kanuna ve demokratik prensiplere uygun davranması gerektiği düşüncesindeydiler (ZG, 03.11.1949). İnönü'nün Meclis açılış konuşmasında söylediği

sözlere Bayar, Akhisar’da söylediği nutukla cevap vermiş ve “Demokrasi şahıs davası değildir.”diyerek İnönü’nün partiler arasındaki mesafeyi açmaya çalıştığını ve DP’yi millet nazarında kötülemek için çareler aradığını belirtmişti (ZG, 5 Kasım 1949).

DP’liler, muhalefetleri için yasal bir güvence alanı sözü almış, şimdi onu daha ileri bir düzeye taşımak için mücadele etmeye karar vermiş durumdaydılar. Cumhurbaşkanı İnönü’nün son nutku ile ilgili olarak Kutahya Milletvekili Ahmet Tahtakılıç, Eskişehir Milletvekili Ahmet Oğuz ve Afyon Milletvekili Hasan Dinçer tarafından bir gensoru açılması hakkında TBMM Başkanlığı’na bir önerge verildi. Önergede, İnönü’nün Genel Başkanı bulunduğu CHP adına propaganda yaptığı ve bu propagandayı yaparken de Cumhurbaşkanlığı makamından faydalanmakta olduğu belirtilmişti. Ayrıca DP’lilere göre İnönü’nün Meclis’teki nutkundan, demokrasiyi güdümlü bir hale sokarak Meclisi kendi buyruğu altına sokmak istediği anlaşıyordu(ZG, 06.11.1949). Ancak DP’li milletvekillerinin gensoru önergesi 14 Kasım’da reddedildi.

Bir yandan İnönü’nün tarafsız olamaması DP tarafından yoğun bir şekilde eleştirilirken diğer yandan CHP Hükümeti Başbakanı Günaltay’ın da çıktığı yurt gezilerinde yaptığı konuşmalar eleştiriliyordu. Günaltay’ın CHP’yi adeta devletin ta kendisi addetmesi ve halkı, oy verirken dikkatli olmaları gerektiği konusunda gittiği her yerde uyarması DP kesimlerini rahatsız etti. DP’liler Hükümetin, demokratik esaslara aykırı bir şekilde “parti hükümeti” olduğu ve güdümlü bir demokrasi idaresinin mevcut olduğu düşüncesindeydiler.

1950 yılının başlarında DP’nin CHP’ye karşı söylemlerinden biri de CHP içinde dinin siyasete alet edildiği iddiasıydı. Örneğin CHP Ordu İl Kongresinde bir kitapçık dağıtılmıştı. DP yöneticileri bu kitapçıkta CHP’nin adeta bir “din” gibi takdim edildiğini belirtiyorlardı. CHP’nin dini kisveye bürünerek kendine ilahi bir vaziyet verdiğini ve bu şekilde aşırı sağcı tutumlarıyla şeriatçılığı hatırlatmaya çalıştığını, böylelikle irticayı hortlatanın kendileri değil de CHP olduğu iddiasını savundular (ZG, 9 Ocak 1950).

Seçimler yaklaşırken Meclis’in 24 Mart 1950’de feshedileceği ve Genel Seçimlerin 14 Mayıs’ta yapılacağı ilan edildi. DP bu seçimlerin demokratik ve

kanunlara uygun bir şekilde yapılması konusunda çok istekliydi. Çünkü eğer seçimler kanuni sınırlar içinde ve demokratik sistemin gereklerine göre yapılırsa sonucun kendi lehlerine olacağına inanıyorlardı. Bu nedenle Bayar, söylediği ilk seçim nutkunda seçim öncesi bir koalisyon hükümetinin kurulmasını teklif etti. Böylece dürüst, tarafsız bir seçimin gerçekleşebileceği inancındaydı (ZG, 27 Mart 1950). Ancak CHP'liler bu teklife hiç yanaşmadılar ve DP'lileri 12 Temmuz Beyannamesi öncesindeki var olan usullere dönmekle suçladılar (Karpat,1996:199).

Seçime kısa bir süre kala partiler seçim beyannamelerini yayınladılar. Basında geniş bir şekilde yer alan beyannameler incelendiğinde ideoloji ve ilkeler yönünden temelde hiçbir değişiklik olmadığı görülmekteydi. “DP'liler liberalizmi daha açık sözlerle ortaya koyarken, Halk Partililer 1945–1950 arası politikalarının doğrultusundaki bir liberalizmi uyguluyorlardı” (Ahmad ve Ahmad,1976:66). CHP beyannamesinde “devletçiliğin daha da sınırlanacağını, yabancı sermayeye müsait şartlar tanınacağını, vergi sisteminin ıslahını ve Türk parasının değerinin korunacağını vaat ediyordu” (Karpat,1996:200). Ayrıca CHP bir “ayan meclisi” kurulacağı ve altı okun Anayasa'dan çıkarılacağı sözünü veriyordu. DP'lilere göre ise CHP'nin seçim beyannamesi hayali işler etrafında yine ölçsüz iddialara yer veriyordu. DP'nin seçim beyannamesi, CHP'den sonra yayınlanmış ve burada CHP'nin seçim beyannamesi enine boyuna eleştirilmişti.⁵ CHP'nin seçim beyannamesi samimiyetten uzak bulunmuştu. CHP, beyannamede bahsedilen iktisadi alandaki vaatlerle ilgili 1950 bütçesinde herhangi bir değişiklik yapılmamıştı. DP'lilere göre, CHP'nin beyannamesi rasyonel değildi ve memleket meseleleriyle ilgili realist bir görüşe dayanmıyordu. DP Seçim beyannamesinde, “30 sene devam eden iktidar, Rusya hariç bugünün dünyasında misli olmayan bir hadisedir. Partimiz iktidara gelirse, C.H.P beyannamesinde mevcut hayali vaidlere başvurmada ve teşebbüslere girişmeden tevessül etmeyi kendisine ilk iş sayacaktır” deniliyordu (ZG, 09.05.1950). DP kendi beyannamesinde yapacağı işleri anlatırken bile CHP'yi eleştiriyordu. DP seçim beyannamesinde demokrasinin altı sık sık çizilerek halka olan güvenleri belirtilmişti. DP'nin kurulduğu günden beri halkla kurduğu temas, taşrada dahi hızla bir şekilde örgütlenmesi nedeniyle de çok kuvvetliydi. Muhalefeti boyunca da DP, CHP'yi halktan kopmakla suçlamış ve seçim öncesi

⁵ DP'nin Seçim Beyannamesinin tam metni için bkz. Zafer, 9 Mayıs 1950

söylemlerinde de CHP'nin halk yerine devlet işletmelerine ve idarelerine itimat ettiği söylenmişti. DP'nin beyannamesinde de bu söylem gündeme gelmiş; DP eğer seçimler dürüst bir şekilde gerçekleşir de iktidara gelirse, CHP gibi bir zümre partisi olmayacağını ve parti programına bağlı bulunacağını belirtmişti.

DP'ye göre CHP iktidarı başarısız olmuştur. CHP'nin iktidardaki başarısızlığının temel sebebi, CHP'nin halkla ilişkisini keserek devlet işletmelerine ve devlet idarelerine güvenmiş olmasıdır (Fenik,10.05.1950). Ancak bunun aksine DP kurulduğu günden beri halkla yakın bir ilişki kurmuş ve bolca miting düzenleyerek kendini halka tanıtmıştır. Bu süre içinde CHP'nin halktan kopuşu zaman içinde kendi içinde de fark edilmiş ve muhalefete pozisyonuna düşmesiyle ancak bu soruna değinilmişti.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İKTİDAR KOŞULLARINDA MERKEZ SAĞIN KONSOLİDASYONU

Bu bölümde DP'nin iktidara gelmesiyle Türkiye'de merkez sağın konsolide edilme çabaları incelenmiştir. 1950 Genel seçimlerinin ardından CHP, ilk defa muhalefet konumuna düşmüştür. DP hükümetinin ilk icraatları ve CHP'den hesap soran tutumu merkez sağın konsolide edilmesi açısından önemlidir. DP, kendi seçmen tabanını oluşturmuş ancak iktidara geldikten sonra CHP içinde de bir bölünme olduğu iddiasını savunmuştur. DP'ye göre CHP içindeki yönetici kadro ile diğer CHP'liler bir değildir. DP'nin CHP'ye karşı eleştirileri özellikle CHP yönetimi ve İnönü üzerinde toplanmıştır.

4.1. SEÇİM SONRASINDA ŞAŞKINLIK VE İHTİYAT

DP, 14 Mayıs 1950 seçimlerini kazandı. Seçimlerde kullanılabilecek geçerli oy sayısı 8.953.055, Geçersiz oy sayısı 901.405 idi. DP geçerli oyların 4.241.393'ünü alırken, CHP 3.176.561'ini almıştı. Böylece CHP'nin yirmi yedi yıllık iktidar dönemi sona eriyordu. CHP, tarihinde ilk kez muhalefet partisi konumuna düşmüştü. Seçimler sırasında uygulanan çoğunlukçu sistem, bu kez DP'nin lehine işlemiş ve Meclis'de son derece adaletsiz bir temsil durumu ortaya çıkmıştı. Seçim sonuçları iki tarafta da farklı ruh hallerinin ortaya çıkmasına neden olmuş görünüyordu. CHP, beklediği yenilgiden dolayı şaşkınlıktaydı. Hiç alışık olmadığı bir konuma, muhalefete alışması gerekiyordu. DP ise Meclis aritmetiği açısından neredeyse tek parti haline gelmişti. İktidar olmanın neye benzediğini bilen kadrolara sahiptiler ancak ülkenin alışık olmadığı bu durumun CHP tarafından nasıl karşılanacağı konusunda ihtiyatı elden bırakmak istemiyorlardı.

Tablo 2. 14 Mayıs 1950 Genel Seçim Sonuçları

Parti	Aldığı Oy Oranı (%)	Milletvekili Sayısı
Demokrat Parti	52,68	415
Cumhuriyet Halk Partisi	39,45	69
Bağımsız	4,76	2
Millet Partisi	3,11	1
Toplam	100	487

Kaynak: <http://www.tbmm.gov.tr/> (27.12.2013)

Kesin sonuçların ortaya çıkmasının ardından, 19 Mayıs 1950’de DP Genel Kurulu toplandı ve bir beyanname yayınlandı. Bu beyannamede, seçim öncesinde CHP’nin, özellikle de İnönü’nün defalarca söz ettiği teminat isteği yer alıyordu. Beyannamede, muhalefetin kendini kanunların teminatı altında hissedeceği belirtilmekteydi. DP, 20 Mayıs’ta ilk Meclis Grup toplantısını yaptı ve Celal Bayar Cumhurbaşkanlığına seçildi (ZG, 21 Mayıs 1950).

Meclis açılış konuşmasında, Başbakan Menderes’in ardından son sözü söylemek üzere konuşma isteğinde bulunan İnönü’nün bu isteği, Meclis Başkanı tarafından İç Tüzük gereğince reddedildi. Bunun üzerine CHP Meclis Grubu Meclis’i terk etti. DP’lilere göre, CHP’liler Meclisi terk etmekle işi sabote etmek istemişlerdi. Bu şekilde DP’lilerde, CHP’nin Meclise tahakküm etmek isteyebileceği yolunda şüphe oluştu (Fenik,4.6.1950). Menderes de bu konuyla ilgili olarak muhalefetin memleketteki siyasi istikrarı bozacak polemige ve hücumu geçtiğini söyledi (ZG, 14 Haziran, 1950).

Genel seçimlerin ardından DP çevrelerinde ve özellikle Zafer Gazetesi’nde, CHP’nin seçimlerde neden başarısız olduğu ve DP’nin iktidar oluşunun sebepleri incelenmişti. Seçim sonucunda, TBMM’de muhalefeti temsil etmek için gerekli sayıda milletvekili bulunmadığı ve DP’nin Meclis’teki durumunun adeta “tek parti” vaziyetinde olduğu iddiaları mevcuttu. Bu iddialara Zafer Gazetesi sütunlarından, artık DP Ankara milletvekili olan, Mümtaz Faik Fenik cevap verdi. Fenik’e göre, DP’nin muhalefet döneminde Meclis’e CHP’nin 1950 seçimlerinde aldığı oy kadar bir sayıyla girdiğini hatta sonradan parti içi ihraçlar nedeniyle bu sayının azalmış olmasına rağmen, DP’nin muhalefet görevini başarıyla yaptığını belirtmişti. DP, yapıcı ve sistemli bir muhalefet ile başarı sağlamış ve 14 Mayıs Genel Seçimlerinde CHP’yi devirebilmişti. Eğer, CHP, DP gibi yapıcı bir muhalefet yapar ve memleket lehine çalışırsa başarılı olabilirdi. Ancak CHP yapıcı bir siyaset uygulayacak çoğunluk elde edememekle birlikte halkın gözünde iktidarı tenkit görevine bile layık görülmemişti (Fenik,14.05.1950). Ayrıca Fenik, CHP’nin memlekette genel bir sevgisizlik yarattığı için millet tarafından iş başından uzaklaştırıldığını ve parti programından ziyade halkı artık kendisine manevi bir güven duygusu besleyemez olduğu için iktidardan düştüğünü belirtmiştir (Fenik,25.06.1950).

CHP seçim öncesinde iktidarı kaybedeceği ihtimalini çok fazla hesaba katmamıştı. Bu yüzden seçim sonucunda aldığı yenilginin sorumluluğunu üstlenmek yerine, hatayı başka yerlerde aradı. DP'lilere göre, bazı kimselerin aklında, halkın CHP'yi devirmek için DP yerinde kim olsaydı oyunu ona verecekti şeklinde düşünce vardı ve CHP de bu propagandayı yapıyordu. CHP'liler, "halk bizden memnundur ancak, yenilik istemektedir, bu yüzden bir de DP'yi deneyelim" düşüncesiyle halkın DP'ye oy verdiğini ve halkın er geç CHP'ye döneceğini belirtiyorlardı (Fenik,19.10.1951). Ancak DP bu düşüncüyü kabul etmiyordu ve halkın DP'yi kendi iradesiyle iktidara getirdiğini düşünüyordu.

DP iktidara gelmişti ancak devraldıkları devlet idaresinde bulunan görevliler hala CHP döneminde var olan görevlilerdi. DP'ye göre CHP bu durumu propaganda malzemesi yapıyor ve iktidar değişti ama idare değişmedi diyorlardı. Ayrıca CHP çevrelerinde, DP'nin muhalefet döneminde dahi Meclis grubunda 60 milletvekilini elinde tutamamışken; iktidardayken 400 milletvekilini idare edemeyeceği düşüncesi mevcuttu (Tutanak, 13.06.1950:66). Bu nedenle DP, idarede yenilik yoluna gitti.

DP'nin iktidarının ilk günlerinde darbe tehdidiyle karşı karşıya kaldı. Ordunun İnönü'ye olan yakınlığı DP yöneticileri tarafından biliniyordu. 5 Haziran'da bir Albay Menderes'i ziyaret etmiş ve kendisine karşı bir darbe yapılacağını bildirmişti. Bunun üzerine Menderes darbe girişimine karşı gerekli tedbirleri aldı (Eroğul,2003:99). Menderes Hükümeti ordunun yüksek kademelerinde ani bir tasfiyeye girişti ve yüksek rütbeli birçok subayın yerine yenileri atandı. Böylelikle hükümet olası bir darbe girişimini engellemiş oldu. Orduda yapılan değişikliklerin ardından Menderes, 13 Haziran 1950 tarihinde Meclis'te yaptığı konuşmada, CHP'ye bu konuda yüklendi. Menderes, CHP'nin DP'den istediği teminat üzerine asıl DP'nin CHP'den teminat istemesi gerektiğini belirtti. Çünkü Menderes'e göre CHP orduya el atarak, orduyu kışkırtarak politikaya alet etmek istemiştir. Menderes'in doğu ile batı arasındaki kalkınma farkının ortadan kaldırılması ve doğu batı olarak değil tüm ülke olarak kalkınmanın ele alınacağına dair yaptığı konuşmanın bahane edilerek DP'yi irticacı olmakla suçlayan CHP'liler tarafından, ordunun tahrik edildiği düşünülmektedir (Tutanak, 13 Haziran 1950:65).

Menderes bu konuşmasında, CHP'nin orduyu darbe yapmak konusunda tahrik ettiğini ima etmiş ve CHP'nin bir şark meselesi yaratmaya çalıştığını belirtmişti.

4.2. DP'NİN HESAP SORMA ATAKLARI

DP'nin muhalefette olduğu dönemde CHP iktidarını ve İnönü'yü eleştirdiği, ayrıca seçim propagandasında da çok defa tekrarladığı konuların başında, Cumhurbaşkanı ile parti genel başkanı görevlerinin tek bir kişide toplanması sorunu geliyordu. DP iktidar olur olmaz bu konuda icraata geçti. Bayar'ın cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından 9 Haziran 1950'de DP Genel İdare Kurulu toplandı ve Menderes genel başkanlığa seçildi (Eroğul,2003:100). DP, CHP'nin bu konuyu kendilerine karşı muhalefet malzemesi yapabilme ihtimaline karşılık, yıllardır muhalefet ettiği konulardan birini böylece iktidara geldiği gibi gerçekleştirmişe benzetmektedir.

DP, iktidarının gerçekleştirdiği ilk icraatlardan biri de Arapça ezan yasağını kaldırmasıdır. Başbakan Menderes'in 5 Haziran 1950'li tarihli Zafer Gazetesi'ne bu konuda verdiği beyanatta dinin siyasete karıştırılmamak şartıyla herkesin dini ibadetlerini yerine getirebilmesinin vicdan hürriyeti gereği olduğunu belirtmişti (ZG, 5 Haziran 1950). 16 Haziran 1950'de toplanan Meclis, Arapça ezan yasağını kaldırdı. CHP bu konuyla ilgili muhalefet etmekten çekinmiş ve kanun oy birliği ile yasalaşmıştı.

DP hükümeti 25 Haziran' da Türk askerlerini savaşmak için Kore'ye gönderme kararını aldı. Ancak karar alınırken Meclis oylaması yapılmadı. CHP'liler hükümetin bu kararını esastan ve ilkesel olarak değil, usul yönünden eksik olduğu gerekçesiyle eleştirdiler (Hatipoğlu,2012:224). Ancak DP hükümeti Kore'ye asker gönderme kararını uygulamakta tereddüt etmedi. Menderes konuyla alakalı 28 Temmuz tarihinde Başbakanlıkta bir basın toplantısı yapmış ve muhalefetin eleştirilerine cevap vermişti. Menderes'e göre Kore'ye asker gönderme kararı bir savaş kararı değil, aksine bir barışı koruma girişimiydi. Menderes hükümeti açısından, Birleşmiş Milletler'e girebilmek için bu kararın alınması şarttı. Menderes ayrıca sırf iktidara muhalefet etmek için CHP'nin böyle bir tavır takındığını ancak, bu tavrın yersiz olduğunu söyledi. Çünkü bu karar CHP'nin iktidar döneminde takip ettiği dış politikanın doğal bir sonucuydu (ZG, 29 Temmuz 1950). Ayrıca CHP'nin kararın usulsüzlüğü konusundaki eleştirilerine DP adına Zafer Gazetesi sütunlarında cevap veren Anayasa profesörü Ali Fuat Başgil,

Menderes Hükümetinin aldığı kararın Anayasa aykırı olmadığını belirtmiş ve Fransız hükümetini örnek göstererek Menderes Hükümeti'nin usulsüz bir iş yapmadığının altını çizmişti (Başgil,01.08.1950).

3 Temmuz'da CHP'nin 8. Kurultayı toplandı. İnönü'nün kurultayda yaptığı açılış konuşması DP çevrelerini rahatsız etti. İnönü, nutkunda memlekette demokrasiyi yerleştirenlerin kendileri olduğunu söylüyordu. DP'lilere göre demokrasinin yerleşmesinin başarısı millete aitti, ancak CHP bunun farkında bile değildi (Fenik,03.07.1950).

DP iktidarının ilk yıllarında CHP, seçim mağlubiyetini sindirememişti ve DP iktidarının gelip geçici olduğu düşüncesiyle kendini avutuyordu. 27 yıllık iktidarının ardından CHP, henüz kendi içinde seçim yenilgisinin nasıl göğüsleyeceğini bilemezken, DP, CHP'yi geçmişteki ve bugünkü “başarısızlıklarından” dolayı eleştirmeye başlamıştı. DP, CHP'den devralınan iktidarın mevcut durumundan şikâyet ederken, CHP de DP'ye icraatları konusunda yükleniyordu. Menderes konuşmalarında CHP'yi kanuni sınırlar içinde muhalefet etmeye çağırıyor, CHP'nin muhalefetinin bir vatan vazifesi olduğunu hatırlatıyordu. Aydın'da yaptığı konuşmada Menderes, CHP'yi muhalefet görevini yerine getirmemekle suçladı ve CHP'nin kendisini toparlaması gerektiğini ileri sürdü (Ahmad ve Ahmad,1976:77).

DP, iktidara geldikten sonra CHP'den, geçmişte yaptığı icraatlarıyla ilgili hesap sorma fırsatı yakalamış ve bu fırsatı değerlendirmekten çekinmemiştir. DP çevrelerinde özellikle Mümtaz Faik Fenik'in ele aldığı CHP'nin bir parti olmadığı iddiası DP iktidarının ilk yılında yeni yeni ele alınan bir konuydu. Fenik, CHP'nin bir parti olarak kabul edilemeyeceğini ve 10–15 kişilik bir zümrenin elinde tahakküm vasıtası olduğunu belirtiyordu (Fenik,26.08.1950). Daha sonra CHP'nin sert muhalefetine karşılık parti değildir dediği CHP için “tröst”^{*} ifadesini kullanmıştır (Fenik,14.12.1950). Bu ifadeyle CHP'nin bir siyasi parti olmak yerine adeta ticari bir şirket gibi görüldüğü ve bu ticari şirketin piyasada tekel durumunda olduğu ima edilmiştir.

^{*} Tröst, tekelleşme anlamına gelir. Birden çok firmayı elinde bulunduran tekelleşen firmaya denir.

1951 yılının ilk günlerinde DP çevrelerinde, CHP'nin program ve tüzüğünde yapacağı değişiklik hakkında bazı söylentiler çıktı. CHP içinde gruplaşmaların olduğu ve “aşırı devletçiliği” savunanların yeni bir program hazırladığı iddia ediliyordu. Bu söylentiler üzerine DP, CHP'yi sosyalist nizama doğru gitmekle itham ediyordu (ZG, 21 Ocak 1951). DP, solculuğa ve komünizme karşı cephe almıştı. Aslında CHP de komünizmle mücadelede DP ile aynı görüşteydi. Ancak CHP içinde var olan bazı isimlerin bu aşırı devletçilik düşüncesine inandıkların DP çevrelerince biliniyordu ancak, İnönü ve İnönü'ye yakın kimseler bu düşünceye katılmıyordu.

DP, iktidarının ilk yıllarında CHP ile uğraşmaya devam ediyor, bu uğraş da CHP'lileri DP'ye karşı daha sert bir muhalefet yapmaya sevk ediyordu. DP, kurulduğu günden beri her fırsatta CHP'nin kendilerini bitirmek için uğraştığını belirtirken, şimdi kendisi CHP'yi halkın gözünde resmen bitirme çabasına içine giriyordu. DP, CHP'nin mal varlığının hesabını sormaya başladı. İlk olarak CHP'den halk evleri için hazineye alıp kendi zimmetine geçirmiş olduğunu iddia ettikleri para soruldu (Eroğul,2003:125). Bunun ardından iktidar, Birinci Büyük Millet Meclisi binasının tapusunun hazineye intikal etmesiyle Başbakanlık hesabından CHP Genel Başkanlığı hesabına muhtelif tarihlerde 10,5 milyon TL para aktarıldığını iddia etti (ZG, 13 Aralık 1950). Menderes Hükümeti bakanları CHP'nin malları üzerine araştırma yaptıkça gün gün basında bunları ilan etti. 3 Şubat tarihli Zafer Gazetesi'nde Maliye Bakanı'nın, CHP'nin vergi ödememek için kanun çıkarmış olduğuna dair bir açıklaması yayınlandı. Bakan, Atatürk'ten intikal eden para için CHP'nin intikal vergisi vermediğini söylüyordu. CHP'nin servetinin gayri meşru olduğu ve milli serveti haksız bir şekilde zimmetine geçirmiş olduğu iddia ediliyordu (ZG, 27 Temmuz 1951; ZG, 28 Temmuz 1951). DP iktidarı CHP'ye malvarlığı konusunda yolsuzluk yaptığını iddia ederken halkın gözünde CHP'lileri “hırsız” gibi göstermekten çekinmiyordu. Menderes de CHP'nin elimdeki malları, kanunları hiçe sayarak bir müsadere şeklinde devlet hazinesinden iktisap etmiş olduğunu söyledi (ZG, 06.08.1951).

CHP'nin iktisap ettiği malların hazineye iadesi hakkındaki teklif 27 Temmuz 1951'de Anayasa ve İç İşleri Komisyonu tarafından kabul edildi. Meclis'te kanun tasarısı görüşülürken İç İşleri Bakanı Özyürek: “Halk Partisinin durumu suçüstü yakalanmış bir adamın acıklı vaziyetine benzemektedir” demişti (ZG, 08.08.1951).

CHP'nin malvarlığı konusu 2 yıl kadar gündemde kalmış ve DP tarafından her fırsatta CHP'ye karşı bir hücum vasıtası olarak kullanılmıştır. CHP'nin “haksız” iktisap ettiği mallarına ait kanun 1953 yılı Aralık ayında kanunlaştı. DP'liler kanunların bir “zulüm devrine” böylelikle son verdiği ve CHP'nin ancak bu şekilde temiz bir muhalefet yapabileceği görüşünü benimsediler (ZG, 13.12.1953).

İktidar ile muhalefet ilişkileri gittikçe daha çok geriliyordu. CHP muhalefetine ilk yıllarında DP'ye karşı sert eleştiriler yapmaktan çekinmedi. DP'liler de CHP'nin Tıcani tarikatıyla kurduğu varsayılan ilişkiyi gündeme taşıdılar. Cumhuriyet rejimine suikast düşüncesinde olan bir tarikat ile CHP'nin ilişki kurduğu iddia ediliyor ve böylece CHP'liler irticacı olmakla itham ediliyordu (ZG, 21 Ocak 1951). Zafer Gazetesinde Tıcani tarikatı lideri Şeyh Kemal Pilavoğlu ve müritlerinin CHP binasına girerken çekilmiş olan fotoğrafları yayınlandı. CHP'liler oy için “kınalı sakalları tutmakla” suçlanmıştı (ZG, 01.07.1951). Çok geçmeden laiklik karşıtı gerici faaliyetlerinden dolayı Şeyh Kemal Pilavoğlu ve 10 müridi tutuklandı (Ahmad ve Ahmad,1976:86).

16 Eylül'de ara seçimler yapılacaktı. DP ile CHP arasındaki gittikçe gerilen ilişkiler ara seçimler öncesinde iyice arttı. Menderes kabinesinin istifa edeceğine dair söylentiler çıkınca DP, muhalefeti suçladı. DP'ye göre CHP'liler hükümeti zayıf gösterebilmek için iktidarın keşmekeş içinde olduğunu yaymak istiyordu (ZG, 12.08.1951). CHP'nin seçim propagandası yapmak bahanesiyle halkı hükümete karşı kışkırtarak ayaklanmaya teşvik ettiğini iddia ettiler. Yine Ağustos ayında Bilecik CHP teşkilatında, DP'lilerce vatandaş hükümete karşı “tahrik edici” mahiyette olduğu söylenen bir beyanname yayınlandı. Bu beyannameye memlekette anarşinin var olduğu anlamına gelen ve vatandaşın hükümete olan güvenini sarsacak şekilde bir içeriği olduğu iddia edildi (ZG, 22.08.1951). Dahası bu metnin CHP Genel Kurulu'nda hazırlandığı ifade ediliyor ve CHP'lilerin kin ve ihtiras içinde hıyanetin hududunu aştıkları belirtiliyordu. DP'nin bu iddialarına karşılık CHP çevrelerinden herhangi bir tekzip yapılmamıştı.

Samet Ağaoğlu da Zafer Gazetesinde konuyla ilgili bir yazı yazdı. Ağaoğlu (23.08.1951) yazısında; “Seçim mücadelesine halkı kıyama teşvik eden uydurma imzalı ve gizlice basılmış beyannamelerle çıkmak gibi kanun ve ahlak nazarında memnu olan

hareketlere elbette müsaade edilemez” diyerek muhalefete çatmıştı. F. L. Karaosmanoğlu ise CHP’nin yalan ve iftiralarla yeni rejime uyum sağlayamayacağını ve Atatürk’ün vefatıyla CHP’nin misyonunu yitirdiğini iddia ederek, muhalefet partisinin görevini tam olarak yapamadığını belirtmişti (ZG, 27.08.1951).

Seçim öncesi DP muhalefetin tekrar iktidar olabilmek için her yola başvurabileceğini belirtiyordu. DP’lilere göre CHP muhalefeti partizan bir zihniyetle seviyesiz bir muhalefet yapıyordu. Nihayet 16 Eylül’de ara seçimler yapıldı. Seçimlerde 20 milletvekilliğinin 18’ini DP kazandı. CHP bir kez daha DP karşısında yenilgiye uğramıştı.

Gerçekleşen ara seçimlerin ardından DP iktidarının dış politikası ile başarı sağlayarak mevcut durumunu kuvvetlendiriyordu. Türkiye’nin Kuzey Atlantik Paktı’na (NATO) alınması için yapılan görüşmeler olumlu bir gidişat içindeydi. Menderes, CHP ve muhalefet basını tarafından bu konuda yapılan olumsuz eleştirilere karşılık, “İktidara hücum illetinden nefsinin kurtaramayan, memleket menfaatlerini hiçe sayan, ihtirastan gözleri kararmış bir muhalefet liderinin bu küçük politika oyunları, memlekette demokrasinin gelişmesi bakımından üzücü bir haldir” diyerek muhalefet lideri olan İnönü’yü eleştirmişti. Ancak daha sonra Ekim ayında Türkiye’nin NATO’ya resmen girişi için imzalanan antlaşmanın ardından İnönü, İstanbul’da yaptığı basın toplantısında ılımlı bir dille Menderes Hükümetinin başarısını takdir ediyordu (Ahmad ve Ahmad, 1976:90).

1952 yılına gelindiğinde DP genel seçimlerle ve ara seçimlerle elde ettiği sonuçların verdiği güven ile muhalefete daha çok yüklenmeye başladı. Ancak bu dönemde, CHP’nin yaptığı iktidar eleştirilerinin üzerine gidildi ve CHP muhalefeti Genel Başkan İnönü ve CHP olmak üzere iki ayrı söylem üzerinden ele alındı. DP, CHP’nin irticaı desteklediği iddialarından vazgeçti ve Atatürk üzerinden CHP’ye karşı bir siyaset mücadelesine girişti. Daha liberal, daha demokratik olduklarını her fırsatta dile getiren ve icraatlarıyla da bunu desteklemeye çalışan DP, Atatürk ve Atatürkçülük konularında da CHP’ye tarihsel ve ideolojik bağlamda kendisini savunacak bir alan bırakmak istemiyordu. DP, her fırsatta Atatürk’ün kurduğu bir parti olmakla övünen CHP’ne bu yolla da hücum etmeye başladı. Mümtaz Faik Fenik, CHP’nin Atatürk’ün kurduğu parti olduğunu söyleyerek yaptığı siyaseti Zafer Gazetesi sütunlarından

eleştirmişti. Fenik'e göre, muhalefet ne zaman sıkışsa Atatürk'ün partisi olduğunu, ülkeyi kurtardıklarını ve bağımsızlığı kendilerinin sağladığını öne sürmektedir. Bununla yapmaya çalıştığı kendilerinden başkasının iktidara layık olmadığı mesajını vermektir. CHP, DP iktidarının meşru olduğuna kani değildir. Oysa artık CHP'nin Atatürk'ün kurduğu CHP ile bir benzerliği kalmamıştır. Ne idare şekli ne de kadroları benzememektedir. Eskinin meşhur CHP düşmanları bugün CHP'de iken, Atatürk ile beraber ülkeye hizmet etmiş çoğu insan bugün DP'dedir. Fenik'e göre, "Atatürk'ün şahsına, idealine ve onun bu asil Türk Milletine olan güvenine karşı kalemle, kuvvetle ve hatta ihanet edenler, muhtelif menfaatlerle Halk Partisi'nin içine sokulmuştur" (Fenik,13.01.1951). Fenik, bu sözleriyle CHP'nin kurulduğu zamanki haliyle bir alakasının olmadığını vurgulamış, asıl Atatürkçü sayılabilecek siyasetçilerin CHP içinde değil DP içinde yer aldığını belirtmiştir. Bu şekilde Atatürkçülük konusunda CHP'nin bir biçimi, DP'nin ise özü temsil ettiği savunulmuş olmaktadır.

DP'nin iktidara geldiği günden itibaren yurdun çeşitli yerlerinde, Atatürk büstlerine saldırılar yapıldı. Bu saldırıları önlemek üzere DP, 25 Temmuz 1952'de "Atatürk Kanunu" çıkarmıştı. Bu konuyla Atatürk reformlarının ve Atatürk'ün büstlerinin gericilerin verecekleri zararlardan korunması amaçlanmıştı (Ahmad ve Ahmad, 1976:86). DP'liler Atatürk'ün maneviyatına duydukları saygıyı her fırsatta dile getiriyorlardı. 23 Şubat 1952'de Türk Devrim Ocakları kuruldu. Bu ocaklar Atatürk devrimlerini korumak için kurulmuştu ve siyasete karışmayacak, tarafsız olacaktı (Ahmad ve Ahmad, 1976:94).

CHP hem parti çizgisi bakımından hem de Genel Başkan İnönü üzerinden bu dönemde çok ağır eleştirildi. DP yöneticileri, iktidarda dahi başarılı olamayan CHP'nin muhalefette hiç başarılı olamayacağını savunuyorlardı. Bu nedenle DP ileri gelenlerine göre, CHP yurt için değil sadece muhalefet etmek için muhalefet etmekteydi (ZG, 27 Şubat 1952).

Mart ayında CHP'den Kars milletvekillerinin üçü de istifa etti ve DP'ye katıldı. İstifalar DP tarafından CHP içinde şef sisteminin hala devam ettiği ve CHP'nin hala parti-devlet anlayışından kopamadığı yönünde ithamlarla açıklandı (ZG, 19 Mart 1952).

DP'nin ana muhalefet partisine karşı kullandığı üslup gittikçe sertleşiyordu. Ancak bu dönemde belki de CHP'den istifa ederek DP'ye kaydolan vatandaşlardan dolayı, DP çevrelerinde ve özellikle Menderes'in konuşmalarında iki türlü CHP'nin var olduğu düşüncesi hâkim olmaya başladı. DP Antalya İl Kongresi'nde yaptığı konuşmada Menderes: “iki türlü Halk Partisi vardır. Parti merkezinde bir avuç insan başka türlü hareket etmekte ve CHP'nin büyük kitlesi olan teşkilat mensupları ise başka türlü düşünmekte ve hareket etmektedir” diyor ve CHP içindeki bu farklılaşmanın nedenini parti merkezinde bulunan ve partiyi yöneten zümrenin iktidar olma hırsına bağlıyordu. Ancak Menderes'e göre, CHP taşra örgütündeki partililerin böyle bir koltuk, vekillik gibi hırsları yoktu (ZG, 14 Nisan 1952). DP'liler, CHP'nin artık “ölüm döşeginde” bir parti olduğunu ve CHP'nin DP'den intikam almak için her yola başvurabileceğini iddia ediyor ve bu yönüyle CHP'nin Makyavelist bir tavır içinde olduğunu söylüyorlardı (ZG, 19.04.1952; ZG, 25.04.1952). DP, CHP'nin memlekette huzuru bozmak için her türlü yalan ve iftiraya başvurduklarından şikâyet ediyordu. Menderes, “değil bir, bin İsmet Paşa bir araya gelse bu memleketin taşını bile kıpırdatamayacaktır. Ömründe bir defa bile millet reyiyile iş başına gelmemiş bir adam bugün memleketin istikrarına ve birliğine hançer saplamaya hazırlanmaktadır” diyerek bir kez daha CHP içinde var olduğunu iddia ettiği ikiliği kast ediyor ve CHP'den ziyade eleştirilerini İnönü'ye yöneltiyordu (ZG, 03.06.1952).

CHP Genel Başkanı İnönü, Sivas'ta yaptığı konuşmada, memleketin bir tehlike karşısında bulunduğundan ve eğer nifak tohumları birden patlarsa etkisinin çok uzun süreceğinden bahsetmişti. İnönü'nün Sivas'ta yaptığı konuşma üzerine DP ileri gelenlerinin İnönü'yü hedef alan eleştirileri daha da şiddetlendi. Menderes, İnönü'nün bu beyanını, bir ihtilal beyannamesi niteliğinde bulduğunu ifade etti (ZG, 07.10.1952). Hatta Zafer Gazetesi'nde İnönü için “Milli Münafık” deniyor ve İnönü'nün memleket için başlı başına bir tehlike olduğu iddia ediliyordu (ZG, 06.10.1952).

4.3. KISA SÜREN “BAHAR HAVASI”

DP iktidarının ilk yıllarında oldukça gerilen iktidar- muhalefet ilişkileri 1952 yılı sonunda ve 1953 yılı başında bir anda değişmiştir. Öncelikle iktidar muhalefete karşı üslubunu yumuşatmış, daha sonra da aynı şekilde muhalefetten karşılık görmüştür. Menderes, “demokrasi bir insaf rejimidir. İleri ve mükemmel demokrasiyi müştereken

elde edelim ve bu, müşterek eserimiz olsun” diyerek muhalefet partisine “dost eli” uzatmıştır (ZG, 28.12.1952). Daha sonra Menderes İzmir’e gitmiş ve İzmir’de CHP İlçe Kongresi’ni ziyaret etmiş ve burada büyük bir ilgi ile karşılanmıştı. İzmir’de söylediği nutukta Menderes, “sizler, “biz Milli Şef Partisi değiliz”, dediğiniz anda artık karşımıza yepyeni bir parti doğdu demektir” dedi (ZG, 30.12.1952). İktidar, ancak muhalefet partisi şahıs idaresinden sıyrılabilirse normal bir parti durumuna gelebileceği kanaatindeydi. Fenik, Zafer Gazetesi’nde yer alan bir makalesinde, DP’nin CHP muhalefetine saldırmasının gerekçesini açıkladı Buna göre CHP’nin demokratik nizam içersinde milletin çoğunluğunun oylarını alan bir partinin (DP) memleketi idare edebileceğine inanmaması, halkın gözünde iktidarın meşruiyetini sarsacak söylemlerde bulunmasıydı. Yoksa DP’nin CHP’yi yıkmak gibi bir düşüncesinin olmadığını belirtti (Fenik,03.01.1953).

Menderes, iktidar ile muhalefet arasındaki sert mücadelenin demokratik rejime bir faydası olmadığı gerekçesiyle yeni bir dönem başlatmak çabası içine girdi. CHP de bu iş birliğini kabul etti (Fenik,23.01.1953). Bu dönemde partiler arasında konuşmalar, üsluplar yumuşamış, uyum havası yaratılmıştı. Daha birkaç ay önce İnönü için “Milli Münafık” diyen DP’liler, bu dönemde “Sayın İnönü” ifadesini kullanmaya başladılar. Menderes, 30 Ocak’ta bir basın toplantısı düzenledi ve bu toplantıda muhalefetle iki esasta anlaşmak gerektiğini belirtti. Bu esaslar; daima demokratik esaslar altında kalmak ve siyasi istikrarı bozmamaktı (ZG, 31.01.1953). Bu dönemde parti münasebetleri daha medeni bir hal almış ve hem iktidar hem de muhalefet partileri bundan memnun olduklarını beyan etmişlerdi.

Bu arada 1953 yılı Bütçe görüşmeleri yapıldı ve ilk defa bu görüşmeler tam bir dostluk ve uyum içinde gerçekleşti (ZG, 17.02.1953). Bütçe görüşmelerinin ardından Menderes iki parti arasındaki ilişkilerin artık tam bir olgunluğa eriştiğini ve bundan memnun olduğunu belirtti (ZG, 19.02.1953).

Bütçe görüşmeleri esnasında konuşma yapan İnönü’nün sözleri, DP’lilerce iyi bir muhalefet örneği olarak karşılandı. DP’lilere göre olması gereken buydu ve CHP artık doğru yola girmişti. Ayrıca DP’liler yaratılan bu bahar havasının mimarı olarak Menderes’i işaret ediyor ve iktidar sayesinde memleketin huzura kavuştuğunu ifade ediyorlardı. Ancak bu dönemi bazı kimseler DP’nin, muhalefeti güdümlü bir hale

sokmaya çalıştığı şeklinde yorumlayabilirlerdi. Buna karşılık Rıfkı Salim Burçak Zafer Gazetesi'nde bir yazı yazmış ve DP'nin asla böyle bir niyeti olmadığını, muhalefetin mücadelesine devam etmesini istediğini ifade etmişti (Burçak,14.03.1953).

1953 yılının Ağustos ayına gelindiğinde iktidar ve muhalefet ilişkileri tekrar gerilmeye başladı. Bu dönemde DP, CHP içinde iki grubun var olduğu söylemini yeniden gündeme getirdi. Yaratılan bu “bahar havası” giderek sertleşirken, DP tarafından CHP'lileri kendi içinde tasnif ediyordu. Örneğin, Menderes'in Denizli DP İl Kongresi'nde yaptığı konuşmada, “bugün iki türlü Halk Partisi vardır. Bunlardan biri resmi ve mücerret olan, sözlerini kitaptan okuyan, düşüncelerinde samimiyet bulunmayan, politikanın yolu budur ancak bu yoldan muvaffakiyete erişilir diyen Halk Partisi, diğeri de bizim gibi etten kemikten yapılmış vatandaşlardan mürekkep Halk Partisidir” deniliyordu (ZG, 03.08.1953).

4.4. CHP'Lİ SEÇMEN BLOĞUNU BÖLME HAMLESİ

Kısa süren bahar havasının ardından iktidar ile muhalefet arasındaki ilişkiler daha da sert bir hal aldı. 1954 Genel Seçimlerinin yaklaşmasıyla DP, CHP'ye yönelik üslubunu şiddetlendirdi. DP ve özellikle Menderes CHP seçmenlerini kazanmaya dönük bir ayrımı vurgulamaya başlamıştı. CHP'nin içinde “öz halk partili” kardeşlerimiz diye hitap ettiği bir kitlenin bir de “bir avuç” iktidar heveslisi zümrenin olduğunu iddia etmişti.

DP'nin yaklaşan seçimler için yapmış olduğu propagandanın ilki, “CHP zihniyeti” diye adlandırdığı bir anlayışa yönelikti. Menderes Balıkesir'de yaptığı konuşmada, şahıslarla değil bir zihniyetle mücadele ettiklerini söylemişti. Bu zihniyet, her ne pahasına olursa olsun iktidarda kalma anlayışıydı. Aynı zihniyet bugün iktidarı kaybetmiş ve ne pahasına olursa olsun yeniden iktidara gelmesi gerektiğini savunmaya başlamıştı. DP'nin mücadelesi bu zihniyetle idi (ZG, 07.09.1953). Menderes'in bu sözleri DP'nin CHP ile mücadelesini bir zihniyet mücadelesi olarak kodladığını ortaya koymaktadır. Ancak her ne kadar bu mücadelenin şahsileştirilmediği iddia edilse mücadele genel anlamda İnönü'nün şahsına karşı bir harekette toplanmıştır. Çünkü yaklaşık otuz yıldır CHP başında İnönü vardı ve haliyle partinin zihniyeti diye işaret edilen İnönü'nün zihniyetidir. DP, CHP zihniyetini partizanca ve ayrıacı bir zihniyetle

hareket eden ve ne pahasına olursa olsun iktidara gelmek isteyenlerin sahip olduğu zihniyeti tarif ediyordu. Bahsedilen bu zihniyete sahip CHP içindeki zümrenin öncüsü de İnönü idi. Öyle ki Menderes'in ve diğer DP'lilerin konuşmaların da ve yazılarında CHP'yi ayrıştırmalarının nedeni de budur.

Genel seçimler yaklaşırken DP ile CHP arasındaki gerginlik iyice artmıştı. DP'liler iktidarda kalacağına inanıyordu ve bunun için seçim öncesi CHP'ye karşı daha da sert bir üslupla yüklendi. Ancak iktidara gelmek isteyen CHP'lileri de iktidar sevdalısı olmakla suçladı. CHP'lilerin makyavelist bir biçimde iktidara gelmek uğruna her şeyi yapabilecekleri düşüncesindeydiler. Menderes çıktığı yurt gezilerinde CHP'ye İnönü üzerinden çatıyordu ve bu dönemde CHP içinde yapmış olduğu ayrıştırma ile Menderes, “öz kardeşlerim” diye seslendiği CHP'lileri İnönü ve grubuna karşı kışkırtmaya çalıştı. (ZG, 24.11.1953)

Menderes her fırsatta CHP'yi ülke içindeki huzuru ve birliği bozmakla suçladı. Menderes Samsun'da yaptığı konuşmada muhalefeti adeta tehdit etti ve gerekirse DP'nin her türlü tedbiri alabileceğini söyledi. Çünkü Menderes'e göre CHP'yi idare eden zümre, iktidardan uzaklaştırılmış olmayı bir türlü kabullenememiş ve bu yüzden muhalefeti kışkırtarak düşmanca davranmaya sevk eden davranışlarda bulunmaktaydı. Bu yüzden Menderes, CHP'lilerin demokratik düzeni bozmakla suçluyordu (ZG, 24.11.1953). Ayrıca DP'lilere göre CHP'nin seçim kampanyası DP iktidarının politikasını değil, sadece Menderes'i çürütmek amacıyla yürütülüyordu. Belki de bu sebeple DP ileri gelenleri, demokrasilerde kişiler üzerinden siyaset yapılmaması gerektiğini söylüyor ve partiler arasındaki meselelerin şahsileştirilmemesi gerektiğini belirtiyorlardı.

Bu arada CHP'nin malları hakkındaki tasarı Aralık ayında kanunlaştı. İnönü bu konu hakkında yaptığı konuşmada, “bu tasarı anayasaya aykırıdır, insan haklarına, Cumhuriyetin itibarına kastetme hareketidir” demiş ve İnönü'nün konuşmasının ardından CHP'li milletvekilleri Meclisi terk etmişti (Ahmad ve Ahmad,1976:117). Ancak DP'liler bunun tertipli bir mizansen olduğu düşüncesindeydiler. DP yöneticileri, mallarına el konulduktan sonra CHP'nin şimdi artık “temiz bir muhalefet partisi olduğu” düşüncesindeydiler (ZG, 15.12.1953). Ayrıca bu olay DP'nin muhalefet yıllarındayken Meclisi terk etmesini akla getirdi. Ve bu yüzden Menderes bir açıklama

yaptı. Menderes, DP'lilerin samimi bir şekilde Meclisi terk ettiklerini belirtti ve İnönü'nün kendilerini Meclise gelmeleri için davet ettiğini söyledi. (ZG, 15.12.1953) Bu bakımdan Menderes bu konuda da CHP'lilere söz söyleme şansı vermemiş oldu.

CHP'nin "haksız iktisap ettiği" iddia edilen mallara el konulması hakkındaki tasarı kanunlaşınca CHP'liler Atatürk'ün Partisi olma konusunu tekrar gündeme getirmişti. DP'liler ise yine bu konunun üstüne gitti ve Atatürk'ün CHP'ye miras bırakmadığını belirttiler. DP'lilere göre, CHP ancak milletin gözünden düştüğünü anladığı zamanlarda Atatürk'ün gölgesine sığınıyordu. DP'ye göre Atatürk'ün ölümünün ardından CHP'nin Atatürk'le maddi manevi hiçbir alakası kalmamıştı (ZG, 20.12.1953).

Seçimlere az bir zaman kala İnönü, İstanbul Kristal Gazinosu'nda bir konuşma yaptı. Bu konuşma DP'lileri rahatsız etti. Çünkü DP'lilere göre İnönü, gelecek seçimlerin şartlarını dikte ediyordu ve bu kanun dışı bir hareketti (ZG, 31.12.1953). CHP'liler seçimler yaklaşırken Anayasa Mahkemesi kurulması meselesini gündeme getirdi. DP çevreleri Anayasa Mahkemesi'nin aceleye getirilmemesi gerektiği düşüncesindeydi. Bu konuyla ilgili Zafer Gazetesi'nde Fenik'in yazdığı makalede, Türk Milletini ancak TBMM'nin temsil edebileceği ve Anayasa Mahkemesi'nin mevcut bulunması halinde mili hâkimiyetin kayda ve şarta tabi olacağı savunuluyordu. Bu ise Cumhuriyet prensiplerine adeta darbe vurmak olacaktı. Çünkü milletin serbest oyla seçtiği milletvekillerinden oluşan Meclisin yaptığı kanunların 3-5 kişilik bir heyet tarafından denetlemesi doğru değildi (Fenik, 02.01.1954). Yine Zafer Gazetesi'nde Ağaoğlu'nun yazdığı makalede seçimlere kısa bir süre kala İnönü'nün Anayasa konusunu aceleye getirdiğini ve bu iş yapılmadığı takdirde memlekette siyasi emniyetin olmayacağını iddia edilerek, İnönü'nün samimi olmadığını dile getirilmişti. (Ağaoğlu, 03.01.1954).

DP Meclis Grubu, genel seçimlerin 2 Mayıs 1954 tarihinde yapılmasını kararlaştırdı. Seçim kanununda değişiklik yapılması iktidar partisi tarafından gündeme getirildi. Menderes, seçim sicilleri suretinin siyasi partilere verilmesi, milletvekili seçim mazbatalarını tetkik ve tasdik hakkının Yüksek Seçim Kurulu'na tanınması için bir kanun teklifi yapılacağını beyan etti (ZG, 30.01.1954). Muhalefetin kanunun görüşülmesi esnasındaki tutumları DP'lilerce eleştirildi ve bu tutumlar CHP'nin kanunu

çıkmaza sokmaya çalıştığı ve fiilen hükümsüz bırakmak istediği şeklinde yorumlandı. Özellikle Menderes ve diğer DP'liler Seçim Kanunu'nda yapılan bu değişikliklerle seçimlerin şüphe ve şaibeden uzak tutularak seçim emniyetinin tam anlamıyla sağlanmasını hedeflemiştir. Seçim Kanunu'nda yapılan değişiklik 17 Şubat'ta Meclis'te kabul edildi. DP'lilere göre bu kanun seçmenlerin vicdanında 1946 hatıralarının doğmaması için açık kapıları kapatmıştı (ZG, 18.02.1954).

Bu arada irticai hareketlerinden dolayı “dini esasa dayanan ve gayesini saklayan bir cemiyet” olduğu gerekçesiyle Millet Partisi (MP) kapatıldı. Daha sonra seçimlere girebilmek için Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) kuruldu. DP çevrelerinde, yaklaşan genel seçimler için CHP'nin CMP ile işbirliği yaptığı iddia edildi. DP'liler geçmişte birçok inkılâbın gerçekleşmesini sağlayan bir parti olan CHP'nin, irticai beslemek suçuyla kapatılan bir partinin başka bir isimle kurulması üzerine ortaya çıkan parti ile işbirliği yapmasını eleştirmişti. DP'ye göre CHP bu şekilde kendi programını inkâr etmiş oldu ayrıca bu CHP'nin zaafının itirafıydı (ZG, 04.03.1954).

DP'liler muhalefetteki kaynaşmayı ve işbirliğini seçim öncesi muhalefete karşı kullandı. DP'lilere göre CHP'nin CMP ile işbirliği yapması, her ne pahasına olursa olsun “mutlaka iktidar” parolasından kaynaklanıyordu. Ayrıca Zafer Gazetesi'nde MP'nin Atatürk devrini “Kızıl Sultanlar devri” olarak nitelendirdiği iddia ediliyordu. Bu sebeple de CHP gibi Atatürk'ün izinden yürümek davasında olan bir partinin, daha sonra CMP ile işbirliği yapması ya da birleşmesinin mümkün olmaması gerektiği belirtiliyordu (ZG, 19.03.1954).

Seçimler yaklaşırken DP ile CHP arasındaki ilişkiler iyice sertleşti. CHP, DP iktidarını tek parti sistemine doğru gitmekle suçladı. DP'li Burhan Apaydın'a (21.03.1954) göre bu suçlamanın sebebi CHP'nin tekrar iktidara gelip şeflik rejimini kurmak istemesiydi. DP'lilere göre CHP seçim propagandasında İnönü halka tekrar şef edasıyla gösterilmeye ve dayatılmaya çalışılıyordu. Bu sebeple DP'liler İnönü'nün siyasi geçmişini sürekli eleştirdi. İnönü'nün, muhalefet lideri konumundayken yaptığı siyasi faaliyetlerinin de demokratik rejime zarar verdiği her fırsatta belirtildi. Ayrıca DP'nin CHP'ye karşı bir iktidar mücadelesinde olmadığı sadece demokratik rejimin muhafaza edilmesi ve rejimin iyi bir şekilde işlemesi amacıyla mücadele edildiği belirtildi (Apaydın, Zafer: 09.04.1954).

CHP'nin seçim kampanyası Malatya'da başladı. 9 Nisan'da İnönü, Malatya'da bir konuşma yaptı ve iktidarı partisi olan DP'nin ekonomi politikalarını eleştirdi (Ahmad ve Ahmad,1976:121). Muhalefet her fırsatta hükümeti partizanca davranmakla itham ediyordu ve İnönü de bu konuşmasında bu konuya değindi ve memleketin ekonomik ve siyasi anlamda bir buhran içinde olduğunu belirtti. Bunun üzerine Zafer Gazetesi'nde İnönü'nün bu sözleri devlet gelirlerinde yaklaşık 118.519.000 liralık artıştan söz edilerek yalanlanmış oldu ve DP'liler muhalefeti uydurma iddialarla seçim kampanyası yürütmekle suçladılar (ZG, 10.04.1954).

Menderes ise seçime yönelik ilk konuşmasını Erzurum'da yaptı. (Ahmad ve Ahmad,1976:121) Menderes, yaptığı konuşmada DP iktidar döneminde ekonomik refahın arttığını rakamlarla ifade etti. DP'nin elinde yaptıkları, CHP'nin ise vaatleri vardı. Ancak CHP,'nin bu seçimlerde somut vaatler ortaya koymakta yetersiz kaldığı görülmektedir.

DP'liler Zafer Gazetesi sütunlarından CHP'nin yaklaşan seçimler için hile yaptığını ve vatandaşları aldatarak oy istediklerini iddia ettiler. Gazetede iddia edildiği üzere CHP'liler, köy köy, kasaba kasaba dolaşarak şu fikri halka aşılamaaya çalıştılar: "Halk Partisi ne olsa seçimi kaybedecektir. Binaenalehyn siz burada, hiç değilse, kendi vilayetinizde seçimi Halk Partisine kazandırırsanız, bu suretle, Meclisteki muhalefeti hem takviye etmiş, hem de bir vatan vazifesi görmüş olursunuz. Aksi takdirde, DP, Meclise büyük bir ekseriyetle gelecek ve neticede de murakabe sistemi ortadan kalkacaktır" (Zafer: 15.04.1954). Bununla birlikte DP, CHP'nin seçimi kazanabilmek için Adana'da halka para dağıttığını da iddia etti (ZG, 17.04.1954). Bütün bunlar birer seçim taktiği olmakla beraber CHP tarafından gazeteler yoluyla tekzip edilmemiştir.

İnönü ve Menderes, seçim öncesi birçok miting düzenledi. Menderes'in seçim mitinglerinde yaptığı konuşmalar çoğunlukla İnönü'ye ve İnönü'nün seçim konuşmalarına yöneliktir. Menderes her fırsatta İnönü'nün realitenin tamamen dışında olduğunu söyleyerek, DP iktidarının 4 yılda gerçekleştirdiği "kalkınmayı" yalanlarla ve iftiralarla kötülemeye çalıştığını belirtti. Menderes ayrıca CHP'nin iktidar dönemini "atalet devri" olarak nitelendirdi. Menderes'e göre CHP tekrar iktidara gelirse DP'nin iktidar döneminde yaptığı bütün eserleri yok edecekti (ZG, 20.04.1954).

CHP'nin seçim propagandalarının başında yabancı sermaye meselesi ve memleket kalkınması, petrol kanunu vs. vardı. Menderes, yabancı sermaye kanunu için CHP'nin "iktidar kapitülasyon getiriyor" iddiasına Trabzon'da düzenlenen DP mitinginde cevap verdi. CHP'nin iktidara gelirse var olduğunu iddia ettikleri kapitülasyonları kaldıracaklarını bildirmeleri üzerine Menderes, eğer kapitülasyon gerçekten var ise nasıl bu kadar kolay kaldırılabilir sorusunu sordu (ZG, 22.04.1954). Menderes, yine CHP muhalefетinin eksikliklerini kendilerine karşı kullandı. CHP'nin kronikleşen davranışı, sorunu tespit edip çare bizde demek; ancak o soruna nasıl bir çare bulacağını ya da nasıl bir yol izleneceğini açıklamamasıdır. DP de CHP'nin bu yönünü her zaman CHP'ye karşı seçim dönemlerinde kullanmıştır.

DP'nin seçim öncesi yayınladığı "*Hangisi Bulunmaz Nimet*" (1954) adlı broşür, DP'nin seçim propagandası aracı niteliğindedir. Bu broşürde DP'nin devraldığı 1950 yılı hayat şartlarıyla 1954 yılı hayat şartları arasında bir karşılaştırma yapılarak DP'nin 4 yılda gerçekleştirdiği ilerleme vurgulanmıştır. Broşürden anlaşıldığı üzere DP, vergiler konusunda sosyal adaletçi bir çizgi oluşturmuştur. Az kazanandan az çok kazanandan çok şeklindeki vergilendirme, sosyal adalet ilkesinin uygulanmasının gereğidir. Yine broşürde, basının 1950'ye göre nispeten daha özgür olduğu belirtilmiştir. Dış güvenlik, köy kalkınması, sağlık, milli gelir, ziraat, yollar ve limanlar, ticaret filosu, dış ticaret, çalışma hayatı vb. konularda 4 yılda gerçekleşen ilerlemeler verilmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

ÇOĞUNLUKÇU DEMOKRASİ İLE TIRMANAN REJİM KRİZİ

1954 seçimleriyle iktidar konumunu koruyan DP, CHP'ye karşı bir önceki döneme göre daha hırçın ve daha sert eleştiriler yapma yoluna gitmiştir. DP'nin benimsediği demokrasi anlayışının çoğunlukçu olmasının etkisi büyüktür. Menderes hükümetini ve DP iktidarını sert bir şekilde eleştiren muhalefet partileri arasında gündeme gelen iş birliği girişimi DP'nin muhalefete karşı aldığı tedbirlerin artmasına yol açmıştır. Bu bölümde DP'nin CHP muhalefetine sertleşen muhalefetine karşı aldığı tedbirlerle beraber ortaya çıkan rejim krizi ele alınmıştır.

5.1. DP'NİN İKİNCİ KEZ BÖLÜNMESİ VE HIRÇINLAŞMASI

1954 Genel seçimleri 2 Mayıs günü yapıldı. Seçim sonucunda DP gücünü daha da arttırarak yeniden iktidar oldu. Seçim kanununa göre benimsenen mutlak çoğunluk sistemi gereği DP, oyların % 58'ini, Meclis'teki sandalyelerin ise % 93'ünü kazanmıştı. CHP, 1950 genel seçimlerine göre hem oy hem temsil kaybına uğramıştı.

TBMM'nin onuncu dönemi 14 Mayıs 1954'te açıldı. Bayar yeniden Cumhurbaşkanlığına seçildi. Kabinayı kurmak üzere Menderes görevlendirildi. Menderes'e göre 1950- 1954 dönemi, bir geçiş dönemi idi.

Tablo 3. 1954 Genel Seçim Sonuçları

Parti	Aldığı Oy Oranı (%)	Milletvekili Sayısı
Demokrat Parti (DP)	58,4	503
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	35,1	31
Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP)	5,3	5
Bağımsız	0,6	2
Türkiye Köylü Partisi (TKP)	0,6	-
Toplam	100	541

Kaynak: <http://www.global.tbmm.gov.tr/> (10.01.2014)

Yeni dönemde seçimlerin ardından iktidar muhalefet arasındaki ilişkiler iyice gerildi. Menderes, muhalefetin başındakiler değişmediği sürece muhalefeti sadece kanuni mecburiyetten tanıyacaklarını belirtti. (ZG, 27.05.1954) DP iktidarının ilk önemli icraatlarından biri seçim kanununda yapılan değişikliktir. Kanunda yapılan değişikliğe göre herhangi bir siyasi partiye başvurduktan sonra adaylığı reddedilen kişi, aynı seçim döneminden bir kez daha aday olamayacaktı. Ayrıca aday olmak isteyen devlet memurları, seçimden altı ay önce istifa etmek zorunda kalacaktı. Bu kanunda yapılan en önemli değişiklik ise siyasi partilerin karma liste oluşturmayacak olmalarıydı. (Eroğul, 2003:165) Yapılan bu değişiklikler DP'nin ikinci kez iktidar olduktan sonra gelecek seçimler için aldığı tedbirlerden ilki olması açısından önemlidir. DP, muhalefet partilerinin karma liste oluşturma ihtimalini göz önünde bulundurarak, aralarında herhangi bir ittifak kurulmasının önünü almaya çalışmıştır.

Temmuz ayında CHP'nin 11. Kurultay'ı toplandı. Kurultay'da parti içinde ikilik gündeme geldi. “Kurultay'da DP karşısındaki yenilginin derinleşmesinin getirdiği moral bozukluğu elle tutulur somutluktaydı” (Hatipoğlu, 2012:229) ve partililer genel olarak bir şekilde CHP'nin yenilenmesi görüşündeydiler. Bu dönemde CHP içinde hizipleşmenin var olduğunu iddia eden DP'liler CHP içindeki seçim sonrası buhranın üzerine gittiler. DP'lilere göre CHP Kurultay'ının öncekilerden bir farkı yoktu. Seçim yenilgisini değerlendirmemişlerdi ve Kurultay'da demokratik usullere uyum sağlamaya yönelik herhangi bir karar alınmamıştı. Kurultay sadece parti içi çekişmelere-hizipleşmelere sahne olmuştu (ZG, 30.07.1954).

Kasım ayında ülke genelinde muhtar seçimleri yapıldı. DP bu seçimleri büyük bir çoğunlukla kazandı. CHP, İnönü'nün memleketi olan ve kalesi sayılan Malatya'da bile seçimi kaybetti. DP'lilere göre bu seçimler tam bir “plebisitti” (ZG, 13.11.1954). CHP bir bildiri yayınladı. Genel olarak ülkede ekonomik ve siyasi bir buhran olduğu belirtildi. Ayrıca bu bildiride muhtar seçimlerinde hile yapıldığı iddiası da vardı. CHP'nin yayınladığı bu bildiriden sonra, DP'lilere göre CHP “soğuk savaş” taktiği uygulayarak iktidarın ve Meclis'in meşru olmadığını iddia ediyordu. Tüm bunları da yeniden iktidar olmak hırsıyla yapıyordu (ZG, 21- 22.11.1954).

DP, muhalefetle yaşanan bu gerginlikler beraber alınan tedbirlere yenilerini ekleyeceklerini her fırsatta dile getirdiler. Çünkü DP, serbest seçimle iktidara gelmeyi

meşruiyetin sağlanması açısından gerekli ve yeterli görmekteydi. DP, CHP muhalefetine iddialarını “Milletin sözüne itimat etmemek” şeklinde yorumladı (ZG, 27.11.1954). Menderes’in şu sözleri de DP’nin meşruiyet hakkındaki tutumuna dair aynı fikri vermektedir: “Demokrat Parti’yi itham etmek basit bir hataya düşmek demektir. Eğer vaatlerimizi tutmasaydık, millet bizi 1954 seçimlerinde çok daha büyük bir ekseriyetle tekrar iş başına çağırır mıydı?” (ZG, 21.02.1955).

DP’nin her fırsatta altını çizdiği “CHP zihniyeti” sorunu bu dönemde tekrar gündeme geldi. Ancak artık bu zihniyetin ne olduğuna açıklık getirildi. DP’ye göre değişmezi gereken zihniyet, İnönü’ye has olan tahakküm zihniyetiydi (ZG, 22.05.1955). Yine DP Milletvekili Mükerrer Sarol, Konya DP İl Kongresi’nde yaptığı konuşmada, “İsmet Paşa, eskiden olduğu gibi, kendine secde edecek bir Meclisin hasreti ve iştiağı içindedir (...) İsmet Paşa’nın bugün beğenmediği Demokrat Parti iktidarındır. Onun beğenmediği iktisadi, mali ve ticari sahadaki icraat değil, daha doğrusu İsmet Paşa iktidarı istemektedir” diyerek, İnönü’nün zihniyetinin tahakkümcü bir anlayışla, tekrar mutlak iktidar olmak arzusundan ibaret olduğunu belirtmiştir (ZG, 29.05.1955).

Ayrıca bu dönemde muhalefet kanadından özellikle de CHP’den gelen eleştiriler, ülkede ekonomik ve mali krizin var olduğu yolundaydı. Muhalefetin her fırsatta şeker, çay, kahve, petrol ve benzin gibi bazı maddelerin tükeneceğini ya da pahalalanacağını halka ilan etmesi iktidarı kızdırdı. Bu nedenlerle hükümet 3 Temmuz gecesi bu konulara ilişkin bir bildiri yayınladı ve muhalefet asılsız iddialarla yapay bir buhran yaratmakla suçlandı (ZG, 04.07.1955). Cumhurbaşkanı olarak Bayar da partiler üstü bir konumda bulunmasına rağmen, muhalefet partilerinin iddia ettiği mali ve siyasi buhrana ilişkin, “Gece gündüz durmadan vazife başında çalışırken, bu çalışmanın kutsiyetini unutanlar dünyanın en adi insanlarıdır” diyerek DP’nin yanında yer almıştır (ZG, 25.05.1955).

Eylül ayında yapılacak olan muhtar ve belediye seçimlerine muhalefet partileri katılmama kararı aldılar. DP, CHP’nin CMP ile iş birliği yaptığını ima etti. DP’liler CHP’nin seçimlere girmeyişini “CHP millettten kaçıyor” şeklinde yorumladılar. DP’nin iddiasına göre muhalefet ülkede anarşi ortamı yaratarak iktidarı ele geçirmek arzusundaydı ve eğer CHP iktidar olursa baskı ve zulüm devri geri gelecekti (ZG, 18.08.1955). Bu gelişmelerin ardından DP, Ağustos ayını adeta “muhalefeti protesto

gösterileri” ilan etti. Ağustos ayında Köprülü, ülkenin çeşitli yerlerine giderek konuşmalar yaptı. Birçok yerde muhalefeti protesto mitingleri düzenledi.

Eylül ayının ilk haftası, İstanbul, Ankara ve İzmir’de 6–7 Eylül olayları meydana geldi. Bu olayların tam olarak neden çıktığı kesin bir şekilde bilinmemekle beraber Kıbrıs sorunu gerekçesiyle Yunanistan’a karşı gerçekleştiği bilinmektedir. Ayrıca o dönemde muhalefet tarafından sıkça dile getirilen “mali ve ekonomik buhran” da ülke içindeki huzursuzluğa gerekçe olarak gösterilebilir. Bu ayaklanmalarının bastırılmasıyla birlikte iktidar bu üç ilde sıkıyönetim ilan etti. DP’ye yakınlığı ile bilinen gazetelerde bu olaylara pek fazla yer verilmedi. Ancak bu olayı izleyen aylarda bu olay iktidar partisine yakın yayın organlarında yer aldı.

Ülke içinde gerilim yükselirken, mevcut olan bu buhran havasının bir benzeri de DP içinde baş gösterdi. Hükümetin iç politikası gereği tedbir dönemi sayılan bu dönemde, muhalif basına karşı aldığı tedbir nedeniyle hükümet, DP’li bazı milletvekilleri tarafında eleştirildi. DP içinde 19 milletvekili basına ispat hakkı tanınması için bir önerge hazırladı. Ancak Menderes ve grubu ispat hakkının tanınmasına karşıydı. Parti içinde İspat Hakkı konusunda bir görüş ayrılığı belirdi. Ve bu görüş ayrılığı parti içinde bölünmeye neden oldu. DP’nin kurulduğu günden itibaren parti içi muhalefete karşı takındığı tavır belliydi. Ayrık sesler her zaman ayıklandı. Menderes, bu olayda da taviz vermedi ve 10 milletvekili istifa etti, 9 milletvekili de partiden ihraç edildi (Ahmad ve Ahmad, 1976:142).

DP’nin Dördüncü Büyük Kongresi 15 Ekim’de Ankara’da toplandı. Menderes Kongre’nin açılışında yaptığı konuşmada partiden ayrılan milletvekillerine dair konuştu ve şöyle dedi: “Mesele bir siyasi ahlak meselesine müncer olmaktadır. Bir insan, partimizin bayrağı altında mebus seçilecek, sonra ayrılacak ve bir anonim şirket kurar gibi bir hizip kuracak... Bu tarzda bir hareket, ahlak kaidelerine uygun olmaz. Buna karşı çareler aramamız, genç demokrasimizi ihtirasın şerrinden muhafaza için tedbirler bulmamız lazımdır” (ZG, 17.10.1955). Menderes’in gittikçe parti içi demokrasi prensibinden uzaklaştığı görülmektedir. CHP’yi ve özellikle İnönü’yü yıllarca parti içi demokrasiyi sağlamamakla eleştiren Menderes, daha sonra kendi partisindeki muhalefetin sesini kısmak için çabalamıştır. Böylece DP’nin kurulduğu günden itibaren savunucusu olduğu “demokrasi” kavramı parti üst yöneticileri tarafından terk edilmeye

başlanmıştır. DP'nin Dördüncü Büyük Kongresi'nin ardından da parti içi karışıklıklar sona ermedi. Menderes, hem muhalefet partileri ile hem de parti içi muhalefetle baş etmeye çalıştı. Parti içindeki muhalefet ve diğer muhalefet partileri tarafından yapılan eleştiriler, Menderes'in iktidarını zorlaştırdı. Ardından Menderes kabinesi adına değil de sadece kendisi için Meclis'ten güvenoyu istedi. Menderes güvenoyunu aldı ve dördüncü kez kabinesini kurdu (Cumhuriyet, 30.11.1955).

Menderes, yeni kabineyi kurduktan sonra Meclis'te muhalefet ve bilhassa İnönü'ye karşı tavrını iyice sertleştirdi. Hatta 16 Aralık 1955 tarihli celsede Menderes, "Paşa Vatan senden davacıdır" diyerek, İnönü'ye karşı tavrını bir kez daha ortaya koymuştur (ZG, 17.12.1955). Menderes'i bu kadar kızdıran ve böyle ağır bir söz söylemesine neden olan hadise, İnönü'nün İstanbul, İzmir ve Ankara'da yaşanan 6-7 Eylül olaylarıyla ilgili Menderes Hükümeti'ni sorumlu tutmasıydı. Menderes, İnönü'nün eleştirilerinde iki nitelik gördüğünü, bunlardan birinin tahripkâr nitelik, diğerinin ise bütün bir politikayı, programı ve partiyi şahsileştirmek olduğunu söylemiştir (ZG, 17.12.1955). Ancak 6-7 Eylül olayları ile ilgili gerginlik ilerleyen günlerde de devam etmiştir. 1956 yılında bu konu tekrar gündeme geldi. Bu olayların Meclis'te bir muhasebesi yapıldı ve Menderes'in bu olaylardaki rolü ve sorumluluğu üzerine bir tahkikat açılması talep edildi. Menderes'e göre muhalefetin 6-7 Eylül olaylarını tekrardan Meclis'e taşımasının amacı iktidarı kötülemektir. Hakkında yapılan tahkikat talebine karşı Menderes şu sözlerle kendini savundu: "Adnan Menderes yalnız Adnan Menderes olsaydı, eğer başvekil olmamış bulunsaydı, eğer Türk Hükümetini temsil etmiyor olsaydı, Adnan Menderes şimdi 'açın tahkikatı bakayım... Nasıl haib-ü hasir olacağını' derdi... Ben bugün sadece Adnan Menderes değilim ve onlara bekledikleri fırsatı vermeyeceğim" (ZG, 14.01.1956). Daha sonra tahkikat talebi reddedildi. Menderes ve Dâhiliye Vekili Namık Gedik hakkında Çevik'e göre delilsiz ve samimiyetsiz bir tahkikat talep eden muhalefet hezimete uğramıştı (Çevik, 14.01.1956). Tahkikat talebi reddedilince İnönü Meclis'te bir konuşma yaptı ve Meclisin kazai (yargılamaya ilişkin) bir vazifesini ifa ederken, parti grupları kararına bağlı kalmak suretiyle adalet prensibine aykırı bir harekette bulunulduğunu ifade etti (ZG, 17.01.1956).

DP'li bir mebus olan Emin Kalafat, 6-7 Eylül olaylarını gündeme taşıyan İnönü'nün bu hareketini vatanperverliğe aykırı bulduğunu söyleyince muhalefet, Meclis'i terk etti. Daha sonra 9 Temmuz'da muhalefet partileri ortak bir beyanname yayınladı. Ancak DP'lilere göre bu beyanname, muhalefet partilerinin Meclis'i terk etmelerine dahi açıklık getirmemişti. 11 Temmuz'da ise muhalefet partileri kendiliğinden Meclis'e döndü. Ancak DP'lilere göre, Meclis iç tüzüğüne göre iki ay aralıksız toplantılara gelmeyenlerin milletvekilliğinden çıkarılacağına dair bir hüküm bulunmasaydı, muhalefet vekilleri Meclis'e gelemeyeceklerdi ama bir yandan da milletvekilliğinin bütün nimetlerinden faydalanacaklardı. (Dilligil, 09.07.1956).

Muhalefet partilerinin kendiliğinden Meclis'e dönmelerini eleştiren Menderes, DP'nin muhalefet olduğu dönemde Meclis'i niçin terk ettiğini ve nasıl tekrar Meclis'e döndüklerini izah ederek yapılan bu çıkışı haksız bulduğunu ifade etti. Menderes, kendilerinin muhalefetteyken hakarete maruz kaldıklarını ve ısrarlı davet ve ricalar sonucu döndüklerini söylüyordu. Oysa şimdi muhalefetin çıkışı haksızdı. Bu nedenle iktidar partisi olarak onlar bir davette bulunmamışlardı. Menderes, “fakat onlar, bu kadar çalım yaptıkları halde, yine bugün maşallah tıpış tıpış Meclise geldiler. Bu teşriflerini memnuniyetle ve biraz da üzüntü ile müşahade ediyorum” diye ekliyordu (ZG, 12.07.1956).

Bu konu zaman zaman muhalefet partileri tarafından tekrar gündeme getirildi. Ancak 6-7 Eylül olaylarıyla ilgili olarak Menderes'in kesin tavrını belli eden, “Hükümetin bu hadisede zerre kadar ilgisi ve tesiri olduğu hükmünü verdirecek bir tek delil bulunursa, hükümet olarak yalnız hükümetten değil, insanlıktan da istifaya hazırız” sözleri olmuştu (ZG, 29.02.1956).

5.2. MUHALEFETİ KUŞATMA HAREKETİ

1956 yılının ilk aylarında DP'nin ele aldığı konuların başında muhalefet partilerinin iş birliği yapmak girişimidir. O dönemde basında da muhalefet partilerinin görüşmeler yaptıklarına dair haberler vardı (Ahmad ve Ahmad, 1976:147). DP'ye göre bu iş birliğini koordine eden başta İnönü olmak üzere CHP idi. Bu yüzden bu dönemde DP'nin CHP üzerine saldırıları daha da şiddetlendi. CHP kitleleri sistemli bir telkin

altında tutarak, totaliter rejimlerin başvurduğu usullerle halkı etkilemekle suçlanıyordu (ZG, 27.01.1956).

Şubat ayında CHP bir beyanname yayınladı. Bu beyannamede Türkiye’de zulüm olduğu ayrıca Türkiye’nin mali ve iktisadi açıdan bir iflas içinde olduğu belirtiliyordu. Bu beyanname DP’liler tarafından, CHP Türkiye’ye dış yardım yapılmamasını istemiyor şeklinde yorumlandı ve dış yardım yapılmayınca milletin CHP’den medet umacağı düşüncesinin oluşacağını, böylelikle halkın CHP’yi iktidara getirmek isteyeceğini sandıkları ifade edildi (ZG, 07.02.1956). CHP’nin yayınlamış olduğu bu beyannameye karşılık DP Genel İdare Kurulu da bir tebliğ yayınladı. Beyannamede, CHP tarafından, hükümetin dış yardım konusunda Mr. Randall ile görüşmeler yaptığı bir sırada yıkıcı ve zehirleyici propagandalarla dolu bir tebliğ yayınlarak halkın iktidara olan itimadını sarsacak şekilde ‘acze ve zaafa düşmüş böyle bir hükümete dış yardım yapılması lüzumsuz ve hatta zararlıdır’ denilmek istendiği belirtilmiştir (ZG, 09.02.1956).

Menderes, muhalefet partilerinin iş birliğini “milletin kaderine ve nasibine kast eden bir ihtiras” şeklinde yorumladı. 10 Şubat tarihli Meclis’te yapılan toplantı bir CHP’li milletvekili iktidarın milli birliği parçaladığını söylemesi üzerine Menderes söz aldı. Menderes, muhalefetin yayınladığı bildiriler ile milli menfaatlerin aleyhine davrandığını savundu. Yabancılarla, “bunlara para vermeyin” demek anlamına gelen bildiriler yayınlamakla eleştirdi. Daha sonra Menderes CHP sıralarına dönerek, onları “Türk milletinin nasibine mani olmakla” suçladı. Menderes’e göre CHP iktidarda iken farklı, muhalefette iken farklı davranıyordu (ZG, 11.02.1956). Menderes’in bu sözlerinde muhalefete ve özellikle de CHP’ye karşı olan tahammülsüzlüğün ortaya çıktığı görülüyor. Tedbirler dönemiyle beraber, demokratik rejim gereği, halkın oylarıyla Meclis’e gelen muhalefet partilerine karşı, DP hükümetinin artık tahammül edemediği ve en sert şekilde muhalefeti eleştirmekten çekinmediği görülmektedir. Ayrıca Menderes bu sözleriyle CHP’lilerin tamamını kastetmediğini de belirtmiştir. Kast edilen CHP içindeki “tahrikçiler” idi.

Menderes’e göre muhalefet partilerinin DP iktidarına karşı iş birliği yapmalarının asıl sebebi, 1958 yılına kadar olan dönemi tahammül edilmez bir hale getirmektir. Muhalefetin bu tutumunu totaliter rejimlerin uygulamalarını benzeterek var

olan hükümeti antidemokratik ve bozguncu yöntemlerle bozguna uğratmak olarak yorumladı (ZG, 14.02.1956).

Nisan ayında CHP Meclis Grubu toplanarak diğer muhalefet partileri ile iş birliği yapılması hakkında bir beyanname yayınladı (Ahmad ve Ahmad, 1996) CHP'nin yayınlamış olduğu bu beyanname DP hükümetini ve Menderes'i çok kızdırmıştı. Menderes 11 Nisan'da Gaziantep'de yaptığı konuşmada "böylesine demokrasi olmaz bu ancak bir kan kavgasıdır" demiştir (ZG, 11.04.1956).

Muhalefet partilerinin DP iktidarına karşı iş birliği hazırlığının, Menderes hükümetini yeni tedbirler almaya sevk ettiği görülmektedir. Menderes, "kanunlar kâfi gelmiyorsa, kanun hükmü getireceğiz. Müeyyideleri ve kıstasları gayet sarahate götüreceğiz. Ta ki, ihtilalci metodların bu memlekette sökmeyeceği bir defa daha sabit ve malum olsun ve bu fitne artık mutlak ve muhakkak olarak dinsin" demiştir (ZG, 11.02.1956).

Muhalefet partilerinin iş birliği hazırlığı basın tarafından da ele alınınca Menderes, "muhalefetin ve matbuatın açmış olduğu bu şiddetli ateşin himayesinde bir takım komünist birliklerinin de cesaretlenerek harekete geçmek hazırlıklarında oldukları görülüyor Muhalefet bugün hatta memleket düşmanlarıyla bir ittifak cephesi vücuda getirmiştir ve iktidarla boğuşmaktadır. Buna siyasi mücadele gözüyle bakılabilir mi?" (ZG, 11.02.1956). Menderes'in bu sözlerinden anlaşıldığı üzere muhalefetin iş birliği hazırlığının iktidarın gözünü korkuttuğu anlaşılmaktadır. Her ne kadar Menderes, bu iş birliğini, son çare veya acizliğin göstergesi olarak gördüğünü her fırsatta belirtse de yine de bu hazırlıkları ciddiyle ele almıştır.

Muhalefetin ve muhalefetle paralel hareket eden basının yarattığı ortam Menderes hükümetini yeni tedbirler almaya sevk etmiştir. "DP Meclis grubu 'gazeteciliği ve gazeteleri, gazete haberlerini, yorumları sınırlayan, tekzip haklarını genişleten yeni bir tasarımı' kabul etti (Ahmad ve Ahmad, 1976:151). 7 Haziran'da ise basın kanunda antidemokratik nitelikte sayılabilecek kısıtlamalardan oluşan değişiklikler yapıldı. İnönü, basın kanunda yapılan değişiklik hakkında; "İrtica rejimi ansızın gelmiyor, gözümüzün içine baka baka, adım adım, profesörler eliyle hazırlanarak geliyor. Basiretler bağlanmıştır. Mesuliyetlerin vicdanlar üzerindeki

baskısı da o nispette ezici ve amansız olacaktır... Karanlıktan medet umanlar, elbette tarihimizin karanlık köşelerinde unutulacaklardır” (Eroğul, 2003:193) demiştir. İnönü’nün bu sözlerinden DP’nin, muhalefete ve ona paralel yayın yapan basına karşı aldığı tedbirlerin derecesi anlaşılmaktadır.

DP hükümetinin bu dönemde muhalefetin politikasına karşı aldığı tedbirlerden bir diğeri de toplantı ve gösteri haklarını düzenleyen kanun hakkındadır. Bu kanun 27 Haziran 1956’da kabul edilmiştir. Bu kanunla “siyasal partilerin, seçim propaganda devresi dışında açık hava toplantıları yapmaları yasaklandı. Kapalı toplantılar da mahallin en büyük mülkiye amirinin iznine bağlandı” (Eroğul, 2003:195) Bu kanunun müzakeresi esnasında Menderes yaptığı konuşmada, “almakta olduğumuz tedbirler muhalefetin velveleli şekilde ilan etmek istediği gibi, hürriyetlerin tahribine değil, bilakis hürriyetlerin masuniyet ve teyidine müteveccihdir. Bunu Türk milleti huzurunda partimiz adına ifade etmekle kendimi bahtiyar saymaktayım” diyerek, bu kanunla ilgili getirilen “hürriyetleri kısıtlama” eleştirilerine cevap vermiştir (ZG, 28.06.1956). Bu kanunun uygulanmaya başlamasıyla özellikle CHP’lilerin toplantıları engellendi. Hatta CHP Genel Sekreteri olan Kasım Gülek, Rize’de bulunduğu sırada mahkemeye verildi ve hakkında 6 ay hapis cezasına hükmedildi (Eroğul, 2003:195).

İktidar ile muhalefet arasındaki ilişkiler ve iktidarın tutumuna karşı muhalefetin verdiği tepkiler üzerine, DP Meclis grubu 1956 yılı için ara seçim yapmama kararı aldı (ZG, 12.07.1956). Bu karara muhalefetin verdiği tepki üzerine Menderes’in, “mesele haddi zatında çok basittir. Bu sene ara seçimleri yapmak caiz değildir. Çünkü ekseriyet böyle istiyor. Siz ekseriyette olduğunuz zaman aksine karar verebilirsiniz. Ama şimdi ekalliyette bulunuyorsunuz. İşte bütün muhalifler şurada olduğunuz kadarsınız” (Ahmad ve Ahmad, 1976:152) dediği bilinmektedir. Menderes’in bu sözleri, daha önce de belirtildiği gibi iktidarın meşruiyetinin çoğunluğun oyunu almış olmaktan ibaret olarak algıladığı görülmektedir. Bu yüzden demokrasinin sadece bu yönüyle ele alınışı ve Meclis’te azınlığın görüşlerinin dikkate alınmaması, haliyle bu rejimin işlerliğini sekteye uğratmıştır.

1956 yılında DP’nin yeni bir tedbire başvurmasına neden olan olaylardan biri de Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı Turhan Feyzioğlu’nun ders yılının açılışı münasebetiyle yapmış olduğu konuşmada yer alan bir cümledir. Feyzioğlu

konuşmasında, “nabza göre şerbet vermeyiniz” demiş ve bu söz iktidar tarafından siyaset yapmak olarak değerlendirilmiştir (Eroğul, 2003:193). Konunun DP açısından ele alınışı sadece Feyzioğlu üzerinden olmamıştır. Ancak Menderes’e göre asıl sorumlu İnönü’dür. DP’lilere göre dekanın nutku olay çıkarmak içindi (ZG, 04.12.1956). Muhalefet, üniversite özerkliği sorununu böylece gündeme taşıdı. Bu dönemde öğrenciler dersleri boykot etti ve bazı akademisyenler istifa ettiler (Eroğul, 2003:193)

Menderes, bazı profesör ve doçentlerin öğrencileri derslere devam etmemeye, hatta ayaklanmaya teşvikte bulunduklarının sabit olduğunu söyledi. Hükümet tarafından kesin tedbirler alınmasının kararlaştırıldığını bildirdi (ZG, 05.12.1956).

Bu konuya ilişkin DP’nin yarı resmi yayın organı niteliğindeki Zafer Gazetesi’nde konunun İnönü üzerinden ele alınarak geniş bir şekilde işlendiği görülmektedir. Gazetede İnönü, Meclis’te yapılması gereken muhalefeti sokakta hatta üniversitelerde anarşist bir şekilde yapmakla suçlanmıştır (ZG, 04.12.1956).

DP yöneticilerinin muhalefet partilerine, basına ve üniversiteye karşı aldığı tedbirler dönemi, özellikle Menderes hükümetinin çoğunluk sistemine dayanan seçimlerle kazandığı iktidardan vazgeçmediğini ve bu konuda taviz vermemek için parti programına dahi aykırı tedbirler aldığı görülmektedir. İnönü de bunu fark etmiş olacak ki, 1957 yılının ilk aylarında DP ile İnönü arasında, öncekine nazaran çok daha kısa süren bir bahar havası yaşanmıştır. DP ile İnönü arasında denilmesinin nedeni ise, CHP içinde bir grubun bu bahar havasını onaylamamış olmasıdır. İnönü, 25 Şubat 1957’de Meclis’te bir konuşma yaptı. Bu konuşmasında İnönü, iç politika tartışmalarının salim bir yola girmesi için bütün emekleri sarf etmeye hazır olduklarını, geçmiş hezimetin geçmiş günlerin ithamı ile iktidar ve muhalefet birbirlerini kırmalarının asla hoş karşılanmadığını ve iç politika meselelerinin salim bir yolla görüşülmesi için kendilerinin daima hazır olduklarını ifade etmiştir (ZG, 26.02.1957). İnönü’nün bu konuşmasının ardından Menderes de Bilecik’te yaptığı konuşmada ne iktidarın muhalefeti ne de muhalefetin iktidarı yok edemeyeceğini belirterek, karşılıklı birbirine tahammülün zorunlu ve gerekli olduğunu belirtmiştir (ZG, 07.04.1957). Ancak yine bahar havası Mayıs ayında sona erdi ve Menderes, 25 Mayıs’ta genel seçimlerin erkene alınacağını ilan etti.

5.3. YÜKSELEN KRİZ VE ERKEN SEÇİM

Menderes'in genel seçimlerin erkene alınacağını bildirmesinin hemen ardından muhalefet partileri arasında iş birliği için görüşmeler başladı. Muhalefet partileri arasında görüşmeler temmuz ayında başladı. Bu sırada Menderes, “siyaset pazarının bezirgânları” diye nitelendirdiği muhalefet partilerinin iş birliğini acz içinde olduklarının ilanı olduğunu belirtti (ZG, 14.08.1957).

Muhalefet partileri, İnönü'nün Heybeliada ve Taşlık'taki evlerinde görüşmeler düzenlediler. DP'liler tarafından bu görüşmeler “milli iradeye hıyanet” şeklinde yorumlanmıştır. Bu dönemde iktidar partisi tarafından, muhalefet partilerinin, 1950'den beri Meclis'te, yurtdışında ve seçimlerde obstrüksiyon* yaptıkları teması işlendi (ZG, 21.08.1957).

DP, muhalefeti gizli görüşmeler yapan bir şirket haline gelerek iktidarı ele geçirmek çabası içinde olmakla suçlamaktaydı. Ayrıca DP'lilere göre muhalefet bir yanılgıya düşmüştü. Menderes hükümetini ve Menderes'i diktatörlükle suçlayan muhalefet nasıl olup da seçim yoluyla diktatörlüğü yıkacaktı? (ZG, 22.08.1957). DP'liler, muhalefetin iş birliğinin başı olarak İnönü'yü işaret etmekteydiler. Onlara göre İnönü'nün politikası Meclis içinde ya da Meclis dışında obstrüksiyona gitmek suretiyle icraatları yavaşlatmak hatta durdurmaktı.

Heybeliada ve Taşlık görüşmelerinin ardından muhalefet partileri ortak bir beyanname yayınladılar. Beyannamede, muhalefet cephesinin eğer seçimlerde iktidara gelirse, bütün antidemokratik mevzuatı ve usulleri kaldıracağı, vatandaş hak ve hürriyetlerini hukuki teminata bağlamak suretiyle memlekette hür ve demokratik bir idare kurulacağı belirtiliyordu. Ayrıca, mahkeme istiklali ve hâkim teminatı, söz ve basın hürriyeti, toplanma hürriyeti, ilim hürriyeti ve üniversite muhtariyeti, grev hakkı ve sendika hürriyeti, mesleki teşekküller kurma hakkı, bütün idari tasarruflar üzerine kazai murakabe (yargı denetimi), vatandaşlar arasında siyasi kanaatlerine göre fark gözetmeyen tarafsız idarenin derhal gerçekleştirileceği belirtiliyordu. Seçim sisteminin de nispi temsil esasına göre düzenleneceği, vazife ve nüfuz suiistimallerine karşı ispat

* Obstrüksiyon: Mani olma, Engelleme, Geciktirme. Obstrüksiyon sadece demokratik ülkelerin parlamentolarında görülür.

hakkının kabul edileceği ve Anayasa’da değişiklikler yapılacağı vaat ediliyordu (ZG, 05.09.1957).

4 Eylül 1957’de muhalefet partileri tarafından yayınlanan bu beyanname DP tarafından “Taşlık Formülü” olarak nitelendirildi ve bu formül muhalefet için DP’yi iktidardan uzaklaştırmanın formülüydü. Ancak bu beyannamenin ardında DP’liler CHP’nin hürriyet, muhtariyet, grev hakkı vs. gibi konularda verdiği sözleri gerçekleştirmek için neden iktidardan düşmeyi beklediğini dile getirdiler. Her seçim döneminde DP’liler tarafından İnönü’nün geçmişte yaptıkları eleştirilerken, 1957 seçimleri öncesi yayınlanan bu beyanname ile İnönü’nün yapmadıkları da eleştirildi.

Genel seçimlerin 27 Ekim’de gerçekleştirileceği TBMM’de kararlaştırıldı. Bu arada seçim kanununda değişiklik yapıldı. Bu değişiklikte, partiler her seçim çevresi için tam aday listesi yapmak zorunda bırakıldı, bir partiye mensup bir kişinin bir başka partiden aday gösterilmesi yasaklandı yani partiler karma liste yapamayacaktı; bir partiden 6 ay önce istifa etmiş birinin başka bir partiden aday olmasının yolu kapatıldı. Seçim kanununda yapılan bu değişiklikler yaklaşan seçimlerde muhalefet partilerinin iş birliği yapmasını neredeyse imkânsız kılacak şekilde düzenlenmiştir. Ayrıca DP’den ayrılan Fuat Köprülü gibi bazı partililerin de DP’ye karşı başka bir partiden seçimlere katılmasının da yolu kapatılarak DP, kendisi için “seçim güvenliğini” sağlamış bulunuyordu. Nitekim muhalefet partileri bir süre sonra resmen iş birliği yapamadıklarını ve seçimlere tek başlarına katılacaklarını ilan ettiler.

Menderes, DP’nin seçim kampanyasını 12 Ekim’de Erzurum’da düzenlenen mitingle başlattı. Burada yaptığı konuşmada Menderes, seçimlerin öne alınmasının nedeni olarak muhalefetin ortaya attığı rejim buhranı iddialarına bir karşılık olduğunu söyledi (ZG, 13.11.1957).

Menderes’in seçi propagandasının merkezinde İnönü’nün olduğu görülmektedir. “İnönü kindardır. İktidardan düşmesini bir türlü affetmemiştir. Bugün elinde yaptıkları ile övünebilmek veya bizim yaptıklarımızı inkâr edebilmek imkânı mevcut olmadığı halde, propagandayı sadece bir tahrik silahı olarak kullanmakta ve soğuk harbi bunun için devam ettirmektedir” (ZG, 14.11.1957). Menderes, İnönü’nün sözlerini eleştirmekle kalmıyor, aynı zamanda İnönü’nün şahsına yönelik kişisel

eleştirilerde de bulunuyor. Çünkü İnönü, Türkiye’de var olan tüm muhalefetin başı olarak görülüyordu. Bu yüzden bu dönemde CHP’nin muhalefetinden ziyade İnönü’nün DP’ye karşı yürüttüğü muhalefet eleştiriliyordu. Ayrıca Menderes, DP iktidarı boyunca yapılan eserlerin ve kalkınma hamlelerinin CHP’nin iktidar olması halinde yok olacağını hatta ülkenin gerileyeceğini söyleyerek son yedi yılda iktidar olmanın verdiği gücü seçim propagandasında kullanmıştı (ZG, 19- 22.11.1957).

Türkiye, 1957 Genel seçimlerine işte bu gergin ortamda girmiştir. İktidar ile muhalefet arasındaki tahammülsüzlük seçim kampanyalarına ve mitinglerine de yansımıştır.

ALTINCI BÖLÜM

“DEMOKRASİ” SAVAŞI: İKTİDAR MEVZİLERİNİN TAHKİMİ

DP iktidarının son döneminde demokrat partinin demokrasi anlayışı muhafazakârlaşmıştır. DP’nin “çoğunluğun dediği olur” anlayışı başta CHP olmak üzere Türkiye’deki muhalefet partilerini rahatsız etmiştir. Menderes hükümetinin, iktidarın kaybedilmemesi için hiçbir tedbiri almaktan kaçınmadığı görülmektedir. Bu bölümde DP’nin CHP’nin bir ihtilal havası yaratmak için giriştiği “taarruzlarına” karşılık olarak aldığı baskıcı tedbirler incelenmiştir.

6.1. DP’NİN MUHAFAZAKÂRLAŞAN DEMOKRASİ ANLAYIŞI

1957 Genel seçimleriyle DP üçüncü kez iktidar oldu. Ancak DP’nin ve CHP’nin aldıkları oy oranlarına bakıldığında, bu seçimlerde aradaki makasın iyice daralmış olduğu görülmektedir. CHP, DP karşısında ilk kez ucu yukarı dönük bir başarı grafiği çizebilmişti. Reel seçmen sayıları düzeyinde büyük bir fark olmamakla birlikte, uygulanmaya devam edilen mutlak çoğunlukçu seçim sistemi nedeniyle DP, CHP’nin 3 katı kadar milletvekili ile Meclis’e girmiştir.

DP’ye göre millet CHP’ye inanmadığını bu seçimlerle de teyit etmişti. Ancak seçim sonuçlarının ilan edilmesinin ardından muhalefet tarafından tepkiler ve itirazlar gündeme gelmişti. DP’lilere göre CHP seçimlerde uğradığı mağlubiyeti hazmediyordu ve İnönü’nün seçim sonuçlarına göre iktidarın henüz hangi partiye ait olacağının belli olmadığını iddia etmesi üzerine Menderes, “millet sizi hiç istemedi paşam” dedi (ZG, 30.11.1957).

Tablo 4. 27 Ekim 1957 Genel Seçimlerin Sonuçları

Parti	Aldığı Oy Oranı(%)	Milletvekili Sayısı
DP	48,6	424
CHP	41,4	178
CMP	6,5	4
HP	3,5	4
Toplam	100	610

Kaynak: <http://www.global.tbmm.gov.tr> (10.01.2014)

DP'nin, muhalefetin seçim sonrası yarattığı hadiselerden dolayı “muhalefeti hizaya getirecek” tedbirler alması gündeme geldi. Muhalefetin seçim sonrası yarattığı havanın zihniyet meselesinden kaynaklandığı düşüncesinde olan DP'liler, CHP'nin “kazanırsam, deviririm, kazanamazsam yine deviririm” formülüne göre hareket ettiğini iddia ettiler (ZG, 14.11.1957).

DP Meclis Grubu, seçimlerin ardından bir değerlendirme yapmıştır. DP Meclis Grubu'nda CHP'nin ve CHP'lilerin seçim esnasında yaptıkları taşkınlıkları gündeme alındı. DP'li bazı milletvekilleri CHP'nin iki yıldır bu seçimlere hazırlandığını iddia etti. İnönü, iktidarı almak için her çareye başvurabilir deniyordu. CHP'nin bir geçiş döneminde olduğunu düşünen DP'liler, 1957 seçimlerinin CHP için sandıkla iktidar olmak adına son şansı olduğunu bundan sonra CHP'nin meşru olmayan yolları deneyeceğini belirterek tedbirlerin artırılmasını gündeme getirdiler. (Tutanak, Kasım 1957).

DP'li milletvekilleri seçimlerde, seçimlerden sonra ve seçim sonuçları üzerinde muhalefetin yaptıklarından dolayı Meclis tahkikatı açılmasını talep ettiler. Seçimlerin CHP'nin baskısı altında yapıldığını, CHP'lilerin vatandaşları tahrik; memurları tehdit ettiğini ve CHP'nin meşru yoldan kazanamadığı iktidarı gasp yoluyla kazanmaya çalıştığını iddia ettiler (ZG, 19.11.1957).

DP, seçimlere CHP kadar hazırlanmamış ve bu seçimlerde “kaybetmiştir”. Seçimlerde CHP'nin oylarının artışı için Menderes, “CHP kazanmadı biz kaybettik” demiştir (Tutanak, Kasım 1957). İktidarın yorgunluğu ile muhalefetin hükümete karşı tutumu DP'li yöneticileri seçim kararı almak zorunda bırakmıştır. Ancak DP'lilere göre seçimlerde CHP'nin oylarındaki başarı, CHP'nin başarısı değildi. DP'lilere göre CHP'nin oylarının artmasının nedeni, DP'den ayrılanların başka bir parti kurarak DP aleyhine propaganda yapmasıydı. Bu sebeple parti içi istikrarın sağlanması adına Menderes, partiden ayrılan milletvekillerinin milletvekilli olma haklarının ellerinden alınması gerektiğini düşünüyordu ancak bu diğer DP'liler bu karara yanaşmadılar.

Meclis'in yeni dönemi “demokrasinin devamı, halkın iyiliği” için tedbirlerle başladı. Seçimlerin ardında CHP'lilerin seçimler esnasında gösterdiği davranışlardan ötürü tahkikatın açılması konusunda bu devrin “ağırlaştırılmış tedbirler” devri

olacağının sinyalini vermiştir. Seçimlerin ardından DP'lilerin Parti Meclis Grubu'nun yapmış olduğu müzakerelerde Menderes, bir önceki dönem alınan tedbirlerin ne kadar yerinde olduğunu ve daha fazla tedbir alınması gerektiğini belirtti. Tedbirlerin gerekliliğini, muhalefet tarafından tepkiyle karşılanan toplantı ve gösteri yürüyüşü kanununu iler örnekleyen Menderes, eğer bu kanun çıkmasıydı, ihtilal çıkabilir, kan dökülebilir hatta seçimsiz bir rejime gidilmek mecburiyetinde kalınabilirdi diyerek alınan tedbirlerin "haklılığını" dile getirmiş ve bu dayanak olarak da demokrasinin muhafaza edilmesini göstermiştir (Tutanak, Kasım 1957).

5 Aralık 1957'de Meclis'te Menderes'in beşinci hükümetinin programı okundu. Muhalefetin eleştirileri üzerine dönemin İç İşleri Bakanı Namık Gedik "tek şef, tek insan zihniyetiyle mücadeledeyiz" demiştir ve böylece, DP'lilere göre CHP içinde var olduğu her fırsatta dile getirilen zihniyet meselesi yine gündeme gelmiştir (ZG, 05.12.1957). Meclis'in 5 Aralık celsesinde Ulus Gazetesi'nde yayınlanan İnönü'nün yapmış olduğu bir konuşmaya DP'liler tepki göstermişlerdir. Çünkü İnönü konuşmasında, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde "insanın istibdat ve baskıya karşı son çare olarak ayaklanmaya mecbur kalmaması için insan haklarının bir hukuk rejimi ile korunması esaslı bir zarurettir" hükmüne atıfta bulunmuştu. DP'liler İnönü'nün bu sözlerini, "ihtilal hakkı" olarak yorumladı. DP'ye göre CHP'liler ihtilal metotlarıyla çalışıyordu ve buna dayanak olarak da İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ni göstermişlerdi.

Bu dönemde DP'liler CHP'nin "ihtilal metotları" uygulayacağı endişesiyle alınan tedbirleri arttırmıştır. Bu tedbirlerden biri de Meclis İç Tüzüğü'nün değiştirilmesiydi. Tüzükte yapılacak değişiklik ile Meclis başkanının yetkileri arttırılacaktı. Ayrıca milletvekillerinin dokunulmazlığının kaldırılması kolaylaştırılacak ve sözlü sorulara ayrılan süre daraltılacaktı. (Eroğul, 2003). Muhalefetin tepkisiyle karşılaşan bu değişiklik tasarısı 27 Aralık'ta Meclis'ten geçti. Muhalefetin değişik müzakereleri esnasında gösterdiği tepki, DP'lilerce yapılan değişikliği antidemokratik göstermek adına bir stratejiydi (ZG, 26.12.1957). Ayrıca DP'lilerin Meclis İç Tüzüğü'nde yapılan bu değişiklik için gerekçelerinden biri de muhalefetin sık sık sözlü sorularla obstrüksiyon yapması ve Meclis'in çalışmasını engellemektir. DP'lilerce böylece bu sorun da ortadan kalkmış oldu.

DP, her fırsatta alınan tedbirlerin muhalefetin tutumuna karşı demokrasiyi muhafaza etmek amacıyla gerçekleştirildiğini vurgulamıştır. Bursa’da yaptığı konuşmada Menderes, muhalefetin beğenmediği birçok kanunun çıkmasını bizzat muhalefetin kendilerini zorladığı bir yol olarak açıkladı. “Sizin üstünüze yürünürse elbet müdafaa tedbirleri alırsınız” diyordu. Fakat muhalefet ne kadar zorlarsa zorlasın daha şiddetli kanunların çıkması söz konusu olmayacak, DP sınır aşmak, ölçüyü kaçırmak gafletine düşmeyecekti (Cumhuriyet, 10.02.1958). Menderes bu konuşmasında, bir bakıma kanunların muhalefet üzerinde oluşturduğu baskıyı kabul etmiştir denebilir

Menderes’e göre İnönü, muhalefete geçtiği günden itibaren aşırı hürriyetçilik politikası yürütmüştür. Kendisini, CHP’nin temsil ettiği “ceberut” yönetim tarzı karşısında demokrasinin temsilcisi olarak sunarak siyasi hayatına başlamış bir partinin, iktidar koşullarında birkaç yıl içinde muhafazakâr bir demokrasi anlayışına yöneldiği görülmektedir. DP’nin muhalefet yıllarında CHP, rejimi tehlikeye atmayacak sınırlar içinde bir muhalefet istemiş ve bir anlamda kendi muhalefetini kendisi yaratmaya çalışmıştı. DP’nin bu dönemdeki temel meselesi, icazetli olmayan özgün ve özerk bir muhalefet alanını inşa etme kavgası olmuştu. Şimdi ise roller değişmiş, DP kendisi açısından “kabul edilebilir” muhalefetin sınırlarını iktidar partisi olarak tayin etmeye çalışmaktaydı. Menderes’e göre, İnönü hem iktisadi hem de siyasi bir buhran havası yaratarak DP’nin meşruiyetini zedeleyip, iktidarın kendine geçmesi için uğraşıyordu. Bunu yaparken de diğer muhalefet partileri ile koalisyon kurarak nispi temsil sistemini getirmek istiyordu. İnönü’nün Fransa’yı örnek aldığı hatta kendini “De Gaulle” sandığını iddia eden Menderes, Fransa ile Türkiye’nin durumunun aynı olmadığını ve Fransa’da yaşanan olayların başvekil sorunu olmadığını söylemiştir. İşte Menderes’e göre İnönü, bu amaçlara ulaşabilmek için sert bir politika sürdürmekteydi (Tutanak, Haziran 1958).

1958 yılının ortalarında CHP’liler, ara seçimlerin yapılmasını gündeme getirdi. Ancak DP, ara seçimlerin yapılması fikrine yanaşmadı. Aksine DP milletvekilleri Meclis’in tatile girmesi taraftarıydı. İnönü’nün ara seçimlerde iktidarın uygulayacağı metotların görülüp tecrübe edilmesi gerektiğini söylemesi üzerine, dönemin Devlet Bakanı Ağaoğlu, İsmet Paşa’nın ne zaman kürsüye çıksa yaptığı konuşmanın hakaret ve

kavga içerdiğini belirtiyordu. Ağaoğlu'nun hedefinde doğrudan İsmet İnönü vardı. Öyle ki, “1946 Ankara seçimlerinde, benim mazbatamı zorla elimden almış olan bir zat kalkıp da bana doğruluktan dürüstlükten bahsederse muzdarip olurum (...) İsmet Paşa çıkmasın başkaları çıksın, İsmet Paşa çıkınca hatıralar tazeleniyor” sözleriyle, oldukça kişiselleşmiş bir siyasi rekabeti vurguluyordu (ZG, 26.06.1958).

Ağaoğlu'nun bu sözlerinden anlaşıldığı üzere, DP içinde İnönü'ye karşı alınan tavır sertleşmişti. DP'liler artık İnönü'nün köşesine çekilmesi gerektiği düşüncesiydiler (ZG, 12.07.1958). Çünkü iktidara karşı, muhalefet partilerini organize eden ve halkın gözünde DP iktidarının meşruiyetini yıpratmak için mücadele eden İnönü idi. Muhalefetin tepkisine rağmen Meclis tatile girdi.

14 Temmuz'da İran'da ihtilal oldu. Nuri Sait Hükümeti ve Kral Faysal devrildi, ikisi de öldürüldü. Menderes'in bu konudaki tutumu ve Türkiye'deki Amerikan üssünden Amerika tarafından Lübnan'a gönderilen askeri birliklerden dolayı Türkiye'nin durumu tehlikeye girdi (Eroğul, 2003:222). Her ne kadar Türkiye bu konuda sonuç itibarıyla tarafsızlığını korumuş olsa da, Menderes Hükümeti muhalefet tarafından yoğun bir şekilde eleştirildi. İnönü'nün ulusal birliğin kurulmasını istemesinin ardından DP'li Gedik İnönü'nün sözlerinin milli menfaate aykırı olduğunu belirtti (ZG, 29.07.1958).

Dış politika konusunda hükümeti eleştiren CHP'nin tutumundan dolayı Zafer Gazetesi sütunlarında İnönü'nün “dağa çıkan eşkıyadan” bir farkı olmadığı yazıldı. (ZG, 06.08.1958) DP'lilere göre ihtilalcı metotlar uyguladığı iddia edilen İnönü, Irak İhtilali'nin ardından Menderes Hükümeti'ne karşı sert tutumu nedeniyle “iktidar kuluçkasına yatmak” ile suçlandı (ZG, 08.08.1958). Tüm bu gelişmelerin ardından DP Meclis Grubu bir tebliğ yayınladı ve bu tebliğ “millet huzurunda CHP'ye ihtar” niteliğindeydi. DP'nin bu tebliğinde CHP, istek ve amaçlarına uygun bulmadığı Meclis kararlarına karşı bir takım faaliyetlere girişmekle suçlanıyordu. Böylece herkesçe uyulması gereken Meclis kararlarının çiğnenmesi için zemin hazırlamaktaydı. CHP'nin tuttuğu tarz, ülkeyi devletsiz ve otoritesiz yönetiliyormuş gibi göstermeyi amaçlıyordu. Bu mücadele tarzının meşru sayılması mümkün değildi. Oysa CHP, anayasal düzenin bir parçasıydı. Bu nedenle anayasal sınırlar içine girmesi gerekiyordu. DP Meclis Grubu bildirisi, ana muhalefet partisine yönelik sert bir uyarı mahiyetindeki “Meclisin kudret,

kuvvet ve salahiyeti önünde, hürmetkâr ve itaatkâr olması, muhalefet vazifesini meşruiyet hudutları içerisinde başarmaya çalışması, kanuni mecburiyettir” ifadesiyle sonlanıyordu (ZG, 12.08.1958). DP’nin, 1957 seçimlerinin ve özellikle Irak’ta yaşanan ihtilalin Türkiye’nin iç politikasına etki etmesinin ardından CHP’nin tutumuna karşı resmen bir ihtar niteliğinde yayınladığı bu beyanname ile muhalefetin kanuni sınırlar içerisinde meşru sınırlarda hareket etmesi gerektiğini belirtmiştir.

Menderes Havadis Gazetesi başyazarı ile yaptığı söyleşide, İnönü’nün son basın açıklamasını değerlendirmiş ve ona cevap vermişti. İnönü’nün açıklamasında “Bu dönem karşılıklı beyanlara ve atışmalara tanık olmuştur. Menderes, İnönü’nün açıklamasında geçen “insan hakları dışında iktidar sürmek sevdasına düşen siyaset serserileri ihtilali zorla meydana getirirler” cümlesine cevap veriyordu. Buna göre, İnönü tek parti-şef kavramının uygulayıcısı olarak tarihe geçmişti. Millettin iradesi karşısında korkup yolundan dönmeye mecbur kaldığı güne kadar insan hakları dışında iktidar süren bizzat İnönü olmuştur. Başında bulunduğu tek parti-şef kavramının ise insan hakları ile hiçbir ilgisi yoktu (ZG, 09.09.1958). İnönü’nü bu sözlerinden dolayı Menderes ve DP CHP’nin uyguladığını söyledikleri “ihtilal metotları” iddiası böylelikle bir dayanak daha bulmuş oldu. Ayrıca Menderes, Balıkesir ve İzmir’de yaptığı konuşmalarda da İnönü’yü sert bir şekilde eleştirmişti (ZG, 10.09.1958).

İnönü, Menderes’in sözlerine cevap verirken, “demokrasiye paydos demeye DP Genel Başkanının gücü yetmeyecektir” deyince, Menderes de “İnönü bilsin ve emin olsun ki, Halk Partisinin, demokratik müesseseleri ve hürriyetleri suiistimal ederek soysuzlaştırmak isteyen zorba idarecilerine karşı, muvafık ve muhalif bütün fertleriyle, Türk Milletinin sahip olduğu hakları ve hürriyetleri korumak vazifemizdir” diyerek cevap vermişti (ZG, 22.09.1958). Her iki taraf da birbirini demokratik metotların dışına çıkmakla eleştirmeye başlamıştı. DP, ana muhalefet partisini ihtilal hazırlıkları yapmakla, muhalefet ise hükümet partisini demokratik yoldan ayrılmakla eleştiriyordu.

DP’lilere göre muhalefetin husumeti, kini artık had safhaya gelmişti ve DP iktidarının verimli hizmetleri karşısında CHP bir eksiklik duygusu içindeydi. Muhalefet partileri arasında tekrar İnönü’nün öncülüğünde iş birliği yapılması gündeme geldi. Muhalefetin bu girişimlerine karşılık Menderes, Manisa’ da yaptığı konuşmada, DP’nin iktidara geldiği günden itibaren oluşturduğu eserlere sahip çıkmak ve muhalefetin

kurduğu “nifak cephesine karşı Vatan Cephesi”nin kurulmasının gerekli olduğunu söylemiştir (ZG, 13.10.1958). Ayrıca Menderes, nifakçı zihniyet diye tabir ettiği muhalefetin zihniyetini sınır dışı edene kadar vatan cephesinin mücadelesine devam edeceğini belirtti ve herkesin vatan cephesinde birleşmesi için çağrı yaptı.

DP’lilerin DP’nin kalesi olarak gördükleri Uşak’ta yaptığı konuşmada ise Menderes, İnönü’nün kendisinden hesap sormaya hakkı olmadığını söylemişti. İnönü’nün “280 milyon altın ne oldu?” diye sormasına Menderes sinirlenmiş ve kendisinin İnönü’nün hizmetinde çalışan bir memur olmadığını ve hesabını ancak Büyük Millet Meclis’ine vereceğini belirtmişti (21.10.1958). Karşılıklı hücumların günden güne arttığı bu dönem de CHP’nin de son seçimlerde aldığı oylarla birlikte muhalefetteki tavrı sertleşmişti. Buna karşılık, İnönü’yü ülkenin kalkınmasında ve demokrasinin yerleşmesinde yalnızca bir engel olarak gören DP, CHP’yi de Şeyh Sait’e benzetmiştir (05.12.1958).

CHP 14 Ocak 1959’da 14. Kurultayı’nı yaptı. Bu Kurultay’ın önemi kabul edilen “ilk hedefler” beyannamesidir. Bu beyanname ile muhalefetin birlik olmasının hedefleri sıralanmıştır. Bu hedefler; “partizanlığın kaldırılması, Millet Meclisi’nden başka bir ikinci meclisin kurulması, seçim güvenliğinin sağlanması, bir anayasa mahkemesi kurulması, bir yüksek yargıçlar kurulu oluşturulması, memurların mahkemeye başvuru haklarının tanınması, basın hürriyetinin anayasa güvencesine bağlanması, üniversite özerkliğinin eksiksiz sağlanması, bir yüksek askeri şurası kurulması ve sosyal adaletin anayasaya girmesi idi” (Eroğul; 2003:227). Bu beyanname ile CHP demokratik bir hareketin başlangıcını inşa etme eğiliminde olduğunu göstermiştir. Ancak bu beyanname DP’yi muhalefete ve muhalefet partilerinin planladıkları güç birliğine karşı daha ağır tedbirler almaya sevk etti.

Ayrıca bu dönemde İnönü, DP’yi dini siyasete alet etmekle ve irticayı körüklemekle suçladı. Menderes’e göre İnönü’nün bu ithamı dahi dini siyasete alet etmekti (ZG, 30.03.1959).

6.2. CHP’NİN TAARRUZU VE DP’NİN TAHKİKATI

DP’lilerce “Büyük Ege Taarruzu” olarak adlandırılan CHP’nin propaganda gezisi İnönü ve ona eşlik eden CHP’li 46 milletvekilinden oluşmaktaydı. İnönü ege gezisine Uşak’ta başlamayı tercih etti ve bunun nedeninin Yunan Generali burada esir almış olması olarak bilinmektedir. Ancak Uşak aynı zamanda, DP’nin iktidara geldiği günden itibaren DP’lilerce “DP’nin kalesi” olarak görülüyordu. Uşak’ CHP’liler ile DP’liler arasında olaylar yaşandı. İnönü’yü karşılayan kalabalığa DP’lilerden müdahale yapılmasının ardından iki taraf arasında arbede yaşandı ve polis kalabalığı dağıtmak için göz yaşartıcı bomba kullandı (Cumhuriyet, 01.05.1959). İnönü’nün, Uşak’tan ayrılacağı sırada DP’lilerin saldırısına uğradı. Uşak’ta yaşanan bu olayların ardından CHP’li dört milletvekili CHP’ye karşı yapılan saldırılar için tedbir alınması istemiyle dönemin İç İşleri Bakanı Gedik’e bir telgraf çekmişlerdir. O telgrafa karşılık olarak Gedik, CHP’nin düzenlediği “Büyük Ege Taarruzunun” Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu’nun uygulanmasını imkânsız bir hale getirilmek amacıyla gerçekleştirildiğini ve bu tertipli taarruzun bir zamanlar ülkeyi işgal eden Yunan Generali’nin esir alındığı hadiseye benzetmenin kimsenin hakkı olmadığını belirtmiştir (ZG, 02.05.1959). DP’lilere göre İnönü, Uşak halkının aleyhte tezahüratlarıyla karşılanmıştı. DP’ye göre İnönü ege gezisinde halkı tahrik etmiş ve bunun karşılığını görmüştür. İnönü’nün ege seyahatinin ve yaşanan olayların ardında Menderes Hükümeti, İnönü’nün Türk Milleti’ni ve iktidarı hedef alan ve gösteri yürüyüşleri kanunu çiğneyerek tertipli tahrik hareketlerine karşı, bu hareketlerin kökünden söküleceğini bildirdi (ZG, 04.05.1959).

CHP Meclis Grubunun Uşak’ta yaşanan olaylarla ilgili Menderes ve Gedik hakkında soruşturma açılması için verdikleri önerge reddedildi ve CHP Meclis Grubu Meclis’i terk etti. DP’lilerce CHP’li milletvekillerinin bu hareketi, Meclise karşı girişilen baskı teşebbüslerinin sonuç vermemesine bağlandı. Bunun üzerine 14 Mayıs’ta DP Meclis Grubu bir tebliğ yayınladı. Bu tebliğ ile CHP’liler resmen millete şikâyet ediliyordu. CHP’nin Meclis içi ve Meclis dışı tutumunu inceleyen DP’liler, CHP’nin milli birliği bozucu ve vatandaşları tahrik eden tutumunun yanı sıra Büyük Millet Meclis’inin çalışmalarını aksatmaya yönelik hareketlerini bu tebliğ ile millete şikâyet ettiler (ZG, 15.05.1959).

İktidar ile muhalefet arasındaki gerilim oldukça artınca, İnönü bir basın açıklaması yaparak, partiler arasında ılımlı bir hava yaratmaya çalışmıştır. İnönü, 12 Temmuz Beyannamesi'ne benzer nitelikte bir beyannamenin yayınlamasına ihtiyaç olduğunu ve böylelikle iktidar partisi ile muhalefet partilerine eşit haklar sağlanması gerektiğini belirtti (ZG, 24.05.1959). Ancak DP'lilere göre partiler arasında huzurun sağlanması için böyle bir beyannameye gerek yoktu. Onlara göre CHP'nin kanuni sınırlar içinde muhalefet etmesi yeterliydi.

İnönü'nün CHP Bursa İl Kongresi'nde yaptığı konuşma Menderes'le karşılıklı yeni bir atışmaya neden oldu. İnönü'nün, "seçimi kaybedecek olanlar iktidarda kalmak isterlerse, dünya başlarına yıkılacaktır. Dünyanın başlarına yıkılması için, ben, tasavvur ettikleri, tasavvur edecekleri derslerin en ağırını onlara öğretmesini bileceğim" sözleri, Menderes'i daha da sert bir cevap vermek durumunda bırakmıştır. Mevcut hükümetin başbakanı olarak Menderes, İnönü'nün sanki yaklaşan bir seçim havası varmış gibi suni bir seçim havası yaratması teşebbüsüne tepki gösterdi ve "siyasi zorbalık hevesine kapılanların âlem mutlaka başlarına yıkılır" diyerek cevap vermiştir (ZG, 12.01.1960).

Menderes'e göre, tek parti dönemi daima "irtica vardır" bahanesiyle gereğinden fazla devam ettirilmiş ve laiklik öyle bir baskı döneminin aleti haline getirilmişti. Ayrıca Menderes, gelecek seçimlerde DP'nin dini istismar ederek oy kazanmaya çalışacağını iddia eden İnönü'nün iftirada bulunduğunu, din ve vicdan hürriyeti taraftarı olmanın suç olmadığını aynı zamanda laikliğin de din düşmanlığı olmadığını belirtmiştir (ZG, 13.01.1960).

İnönü'nün taarruz niteliğindeki yurt gezilerinden bir diğeri Konya'da gerçekleşmiştir. Konya'da da İnönü'yü karşılayan kalabalığa polis müdahale etti. CHP'liler seçimlerin 1950 şartları ile yapıldığı takdirde DP'nin iktidarı kaybedeceği düşüncesindeydiler. İnönü de Konya'da yaptığı konuşmada bu konuya değindi. Ancak Menderes, "dürüst seçimlerden bahsedemeyecek biri varsa o da İnönü'dür" diyerek İnönü'nün bu sözlerine cevap vermiştir (ZG, 10.02.1960).

DP'lilere göre başta İnönü'nü ve CHP'nin bu sert muhalefet tarzı, Menderes'e karşıydı, muhalefet sistemlerin değil şahısların peşindeydi (ZG, 24.02.1960). DP'ye göre muhalefetin tarzı yıkıcı ve bozguncu bir tarzı. Bu dönemde Meclis'te 1960 yılı

bütçesi görüşüldü ve artık DP ile muhalefet arasında hiçbir konuda anlaşma sağlanamadığı kesinleşti.

İnönü'nün taarruzlarından sonuncusu ve belki de ülke içinde siyasi gerginliğin son noktaya varmasına neden olan Kayseri seyahatidir. Mart ayında CHP Yeşilhisar İlçe Başkanı ile DP'li belediye başkanı arasında yaşanan bir olayı soruşturmak ve Kayseri'de yapılacak olan CHP İl Kongresi'ne katılmak üzere İnönü, Kayseri'ye gitmek istedi. Ancak Kayseri Valisi İnönü'ye bir telgraf çekerek gelmemesini ve yapılması planlanan kongrenin de gerçekleşmeyeceğini söyledi. İnönü yine de Kayseri'ye gitti. Kayseri Valisi, Kayseri'de uzun zamandan beri CHP'nin tahriklerin devam ettiğini ve çok yakın bir zaman önce bir olayın yaşandığını belirtti. Bunun için Vali, Vilayetler İdaresi Kanunu'nun verdiği yetkiyle Kayseri'de yapılmasına CHP tarafından karar verilmiş olan kongreyi ve hangi partiye ait olursa olsun bütün kongreleri siyasi açıdan var olan gergin hava geçene kadar yasakladı (ZG, 03.04.1960). DP'lilere göre Yeşilhisar'da yaşanan olayları tahrik eden CHP'lilerdi. Bu olayla DP'liler, CHP'nin siyaset yapmayı sadece halkı hükümet aleyhine kışkırtmak, ayaklanmalara teşvik etmek ve kanun ile devlet otoritesine karşı gelmek amacıyla bir şekilde ihtilal çıksın diye sandıkları düşüncesindeydiler. Çünkü İnönü, CHP Kongresi'nin iptal edildiğini bile bile Kayseri'ye gitmişti (ZG, 28.03.1960).

Tüm bu olayların üzerine DP'li yöneticiler, muhalefetin “gizli ve yıkıcı” faaliyetleri hakkında Meclis tahkikatı açılacağını bildirdiler. DP'ye göre CHP siyasi mücadelede meşru sınırları fazlasıyla aşmıştı. CHP'nin faaliyetleri ile bir kısım basının yayınları etrafında TBMM İç Tüzüğü'nün 177. maddesine göre Meclis Tahkikat Komisyonu kurulması için DP'li milletvekillerinden Baha Akşit ve Mazlum Kayalar bir önerge hazırladılar. Bu önergede CHP'nin orduyu siyasete karıştırdığı, ordu kuvvetlerini emir ve kanun dinlemez bir hale getirmek için gizlice çalıştığı, hücre usulü çalışan kollar kurduğu, CHP'nin bir kısım basın ile işbirliği ile gayrimeşru amaçlar için hareket ettiği ve seçimlerde vatandaşlara kanlı silahlı siyaset çeteleri hazırladığı gerekçe olarak gösterildi. Bu sebeple oluşturulacak tahkikat komisyonunun yetkileri de o derece geniş olacak, komisyon gerekirse siyasi faaliyetleri durdurabilecekti (ZG, 16.04.1960).

SONUÇ

Siyaset biliminde ortak bir literatür bulunmasına karşın, her kavram yaşadığı toplumun tarihsel ve toplumsal devinimleri içinde anlam kazanır. Sağ ve sol kavramları da toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Gelişmiş ülkelerle az gelişmiş ülkeler arasında mevcut olan farklılık bu kavramların toplumsal tezahürlerinde de kendini göstermektedir.

Tüm dünyada siyasi partiler sağ ve sol olarak ikiye ayrılmaktadır. Sağ ve sol kavramları yalnızca ideolojik kavramlar değildir. 18.yy'da Fransız devrimi ile ortaya çıkan bu iki kavram, günümüze kadar toplumsal, siyasal ve kültürel koşulların etkisiyle bazı anlam farklılaşmalarına uğramıştır. 20.yy'da kapitalizmin tekeli bir hale gelmesi ile emperyalizm oluşmuştur. Emperyalist kapitalizmin oluşmasıyla beraber gelişmiş batı ülkelerindeki sağ ve sol kavramlarının anlamında pek bir değişiklik olmamıştır. Ancak az gelişmiş, batı dışında kalan, ekonomide sermaye birikiminin yetersiz olduğu, kültürel anlamda gelenekçi ve feodal yapıda olan ülkelerde bu kavramlar değişikliğe uğramıştır. Bu nedenle az gelişmiş ülkelerde sağ ve solun kendi içinde var olan toplumsal sorunlarla beslendiği görülmektedir.

20.yy'da İkinci Dünya Savaşının ardından değişen dengeler, Türkiye'de sağ ve sol kavramlarının gelişimini etkilemiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu partisi ve 27 yıl boyunca tek parti olarak iktidar olan CHP de soğuk savaş döneminin etkilerine maruz kalmıştır. CHP içinden gelerek DP'yi kuran Adnan Menderes, Celal Bayar, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan, Türk siyasal hayatının en önemli dönüm noktasını oluşturmuşlardır. DP, yapısal olarak CHP'de pek farklı değildir. DP'nin program ve tüzüğü incelendiğinde bu rahatlıklar görülmektedir. Ancak kuruluş aşamasında DP'yi CHP'den ayıran en karakteristik özelliği, demokratik ve özgürlükçü bir düzen kuracağına ilişkin söylemleridir. Siyaset yapma anlayışları açısından bakıldığında, DP'nin kendisini sınıfsal temelli bir parti olarak tanımlamadığı görülmektedir. CHP ile DP'nin siyasi oluşumları ve kendi seçmen tabanlarını oluşturmalarında, kültürel bölünmeler etkili olmuştur.

DP, ideolojik ve sınıfsal vurgulara dayanan bir siyaset anlayışını değil, toplumun ihtiyaç ve taleplerini öne çıkaran bir anlayışı öne çıkararak hareket etmiştir.

CHP’de ise idealin siyaseti anlayışı hakim olmuştur. 1950’ye kadar tek parti olarak varlığını sürdüren CHP, kendini sağ veya sol parti olarak tanımlamamıştır. Soğuk savaş döneminin ardından iki kutuplu dünyada sağ ve sol kavramları az gelişmiş ülkeler için değişikliğe uğramıştır. Dolayısıyla Türkiye’de ABD ile daha yakın olan bir ülke olduğu için sağ, özgürlüklerden açık toplumdan yana olmak gibi anlamlara gelmeye başlarken, sol Sovyetler Birliği taraftarı olmak, vatansızlık, dinsizlik gibi anlamlara gelmeye başlamıştır. Solun, kitleler nezdindeki algılanışını inşa etmede, DP’nin CHP’ye karşı yürüttüğü siyasi mücadelenin büyük payı vardır. Bir başka deyişle, Türkiye’de merkez sağ, kendi özgün siyasi kulvarını, kendisini CHP’den farklılaştırarak yaratmıştır. Söz konusu farklılaştırma süreci, aynı zamanda sağ bir parti olarak DP’nin seçmen kitlesinin gözünde CHP ve “sol” imgesini de inşa etmek anlamına gelmiştir. Oysa bu dönemde Türk siyasal hayatına yön veren CHP ve DP, komünizme ve Sovyetler Birliği’ne karşı ortak bir tavır almışlardır.

1946-1950 yılları arası, dünyada ve Türkiye’de yaşanan iktisadi ve siyasi gelişmelerin etkisiyle bir geçiş dönemidir. DP’nin kuruluşunun ardından geçen ilk yıllarda CHP’nin karşısında ayakta kalabilme mücadelesi vermiştir. DP, muvazaa partisi olmadığını ispatlamak zorunda kalmıştır. Bununla beraber CHP’nin 1946 Genel seçimlerinin tarihini erkene alması nedeniyle, yeni kurulmuş olan DP, örgütlenmesini tamamlayamadan bu seçimlere girmek durumunda kalmıştır. Ancak DP, bir takım demokratikleşme reformlarının gerçekleştirilmesi için antidemokratik kanunların kaldırılmasını ve özellikle seçim kanununda değişiklik yapılmasını talep etmiştir. 1946-1949 yılları arasında DP, muhalefet konumunda olması nedeniyle genel olarak ılımlı bir politika sergilemiştir. Ayrıca Türk Siyasal hayatında çok partili yaşama geçişte, CHP’nin nasıl ve ne için çok partili düzene geçilmesine izin verdiği sorusu mevcuttur. DP’lilere göre” baskıcı” olarak nitelendirilen CHP’nin, neden izin verdiği konusunda yeterli kaynak yoktur. DP açısından da çok partili düzene geçiş bir oldubittiye getirilmiştir. Bu dönemin temel meselesi, hükümet kararıyla DP’yi kapatma yetkisi olan CHP karşısında bir özerk muhalefet alanının yaratılmasıydı. Bu nedenle söz konusu dönemde, DP’nin CHP eleştirilerinin partiden çok onun kurduğu hükümetler üzerinde toplandığı görülmüştür. Özellikle Peker Hükümeti döneminde, iki parti arasında sertleşen ilişkiler mevcuttur. Bu dönemde DP, CHP hükümetlerini antidemokratik kanunların varlığı ve tek parti idaresini devam ettirme mücadelesi içinde olmakla suçlamıştır. İki parti

arasında siyasi gerginliğin artması nedeniyle İnönü, 12 Temmuz Beyannamesi'ni yayınlarak partiler arasında hukuki güvenliğin sağlanmasını amaçlamıştır. DP, muhalefet konumunda olduğu dönemde 12 Temmuz Beyannamesi'ni gerekli görmüşse de iktidar konumuna geldiği dönemde, bu beyanname ile İnönü'nün güdümlü bir demokrasi politikası güttüğü iddia edilmiştir.

DP'nin CHP'ye karşı restleştiği ve gitgide muhalefet politikasını yoğunlaştırdığı dönem olması itibarıyla 1949- 1950 dönemi önemlidir. Bu dönemde DP İkinci Büyük Kongresi'ni gerçekleştirmiş ve bu kongrede “milli teminat andı” olarak anılan kongre raporu, seçim kanunu ve diğer anti demokratik kanunların değiştirilmesi için baskısını arttırdığı görülmektedir. Eğer bu kanunlarda değişiklik yapılmazsa milli husumet ile karşı karşıya kalınabileceği tehdidi, bu dönemde DP'nin CHP'ye karşı mücadelesinde restleşmenin göstergesi sayılabilir. Aynı kongrede DP, “ev içi temizlik” yaparak, CHP 'ye karşı daha yoğun ve daha sert bir politika sürdürülmesi taraftarı olan ve parti için “aşırımlar” olarak bilinen bir grup DP'liyi partiden ihraç etmişlerdir. DP Genel İdare Kurulu'nun bu “ev içi temizliği” ile CHP'ye karşı yapılan muhalefetin kanuni sınırlar içinde demokratik ve meşru yollarla yapılmak istediği belirtilmiştir. DP muhalefet olduğu dönemde, CHP iktidarını başarısız bulmuştur. Kurucu ve idealin partisi olan CHP'nin halkla ilişkisini kestiği ve bunun yerine devlet idarelerine güvendiği belirtilmiştir. Ancak CHP halktan kopuşunu muhalefet partisi olduğu dönemde bu sorunu fark etmiştir.

DP, 1950 Genel seçimleriyle iktidara gelince CHP muhalefetine kanuni teminat altında olacağı bir beyanname ile bildirilmiştir. DP'nin iktidara geldiğinde gerçekleştirdiği icraatlardan ilki Bayar'ın cumhurbaşkanı seçilmesiyle parti genel başkanlığı görevine Menderes'in gelmesidir. Bir diğeri de DP iktidarının Arapça ezan yasağını kaldırmasıdır. DP, bu icraatını dinin siyasete alet edilmediği sürece vicdan hürriyetinin korunması gerektiği düşüncesindedir. DP'nin Arapça ezan yasağını kaldırması, Türkiye'de merkez sağ geleneğin kurulması açısından önemli bir icraattır. DP'nin bu icraatı Türk Siyasal hayatında var olan kültürel bölünmenin bir sonucudur ve DP'nin siyaset tarzında parti programı ve ideolojik çizgiye göre değil, toplumsal talep ve ihtiyaçlara göre şekillendiğinin de bir göstergesidir.

DP iktidarının ilk döneminde, CHP'yi İnönü üzerinden eleştirmeye başlamıştır. Ayrıca CHP'nin Atatürk'ün kurduğu parti olmasını her fırsatta iddia etmesi üzerine DP, Cumhuriyeti kuran CHP ile sonraki CHP arasında hiçbir benzerlik olmadığını ve İnönü'nün Atatürk'ün kurduğu CHP kadrosunu tasfiye ettiğini dolayısıyla böyle bir iddianın hükmünün olmadığını belirtmişlerdir. DP, Atatürk konusunda CHP'nin rakipsiz konumunu alt edebilmek için dikkatli bir ayırım yapmaya çalışmıştır. DP'nin Atatürk söylemi, iktidar döneminde CHP'ye karşı her zaman kullanılmıştır. DP'lilere göre iktidarda dahi başarılı olamadığını düşündükleri CHP'nin muhalefette de başarılı olamayacağı düşüncesindeydiler. CHP'nin “ölüm döşeginde” bir parti olduğu ve CHP'nin intikam duygusuyla iktidarı ele geçirmek için makyavelist bir biçimde her yola başvurabileceğini düşünülmüştür.

DP iktidar olduğu süre boyunca CHP'yi yalancı ve iftiracı bir parti olarak görmüş ve hatta CHP'nin bir parti değil tröst olduğunu ifade etmiştir. 1954 seçimlerine doğru Menderes CHP'yi kendi içinde ayrıştırarak CHP içinde bir ötekileştirmeye, ayrıştırmaya gitmiştir. DP'nin CHP ile olan mücadelesi bir zihniyet mücadelesidir. Bu zihniyet CHP içindeki yönetici kadronun iktidar olmak hırsıyla yaptıklarında görülmektedir. CHP zihniyetinden kast edilen aslında İnönü'nün tahakküm zihniyetidir.

DP iktidarının muhalefete ve iktidarı kaybetme riskine karşı tedbir döneminin başlayacağı sinyalleri 1954 genel seçimleri öncesinde verilmiştir. DP, demokrasinin ve milli iradenin koruyucusu olduğu iddiasıyla muhalefetin sert çıkışlarına karşı, sıkı tedbirler almıştır. Alınan tedbirlerin “baskıcı” bir idare yarattığı düşüncesine Menderes tam anlamıyla karşı değildir. Ancak bu tedbirler CHP'nin günden güne sertleşen muhalefeti üzerine alındığı görülmektedir. Seçim öncesi dönemlerde birkaç defa muhalefet partileri arasında iş birliği girişimi olmuştur. Bu iş birliği girişimi DP tarafından seçim öncesinde muhalefete karşı kullanılmıştır. DP'ye göre CHP tekrar iktidara gelip şeflik sistemi kurmak için irticai beslemek suçuyla kapatılan bir parti ile iş birliği yapması CHP'nin “mutlaka iktidar” parolasından kaynaklanmaktadır. DP'liler bu şekilde CHP'nin parti programını inkâr ettiğini düşünmüşlerdir.

Seçim öncesi dönemlerde DP'nin seçim propagandalarına ve politikalarına bakıldığında, Menderes'in CHP'ye yönelik İnönü üzerinden bir söylem kullandığı görülmüştür. DP “millele hizmet” sloganıyla iktidarı boyunca “kalkınma” hamleleri

yapmış ve muhalefete karşı bunu kullanmıştır. Gerçekten de DP'nin 1950-1954 arasındaki icraatlarıyla, hayat şartları nispeten daha iyi bir duruma gelmiştir. Ancak kalkınmanın gerçekleşmesi için bu yeterli değildir. Demokrasinin sadece oyların çoğunluğunu almak olduğu düşüncesini benimseyen DP, kalkınmanın da sadece yeni barajlar, fabrikalar kurmak, köprü, yol vs. yapmak olarak görmektedir. Menderes, seçim öncesi dönemde iktidarı boyunca yapılan eserlerin ve kalkınma hamlelerinin CHP'nin iktidar olması halinde yok olacağı düşüncesindedir. Dolayısıyla bu düşünceler zamanla rejimin işlerliğini zedelemiştir. Muhalefet, iktisadi ve siyasi bir buhranın var olduğunu söyledikçe DP, muhalefeti yalan ve iftira yoluyla halkı kandırmakla suçlamıştır. Ve muhalefetin bu söylemleri DP'yi daha ağır tedbirler almaya sevk etmiştir.

6-7 Eylül olaylarında, CHP ve muhalif basın bu olaylardan Menderes Hükümetini sorumlu tutmuştur. Menderes, bu konuda Meclis'te hakkında tahkikat açılmasına izin vermemiştir. CHP yalancı ve iftiracı olmakla suçlanmıştır. Bu olay gibi, bazı profesör ve doçentlerin öğrencileri ayaklanmaya teşvik ettiği iddiasının sorumlusu olarak İnönü'yü gören DP, İnönü'nün Meclis'te yapmadığı muhalefeti sokakta, üniversitede yaptığı düşüncesindedir. CHP'nin ve diğer muhalif kesimlere karşı Menderes Hükümeti, parti programından ve çizgisinden ödün vermek pahasına ağır tedbirler almak yoluna gitmişti. Çünkü CHP'nin yalan ve iftiraya başvurmak da dâhil her yolu deneyerek iktidara gelme tehlikesinin başka türlü önünün kesilemeyeceği düşüncesi hâkimdir.

DP iktidarının son döneminde DP'ye göre CHP'ye hâkim olan zihniyet, “kazanırsam deviririm, kazanamazsam yine deviririm” formülüne göre şekillenmiş bir zihniyettir.

DP iktidarının muhalefetin baskısını hissettiği anlaşılmaktadır. CHP'nin bir şekilde iktidara gelme düşüncesinde olduğuna dair saplantılar, DP'nin muhalefetin anayasal haklarını kısıtlamaya dönük daha ağır tedbirler alma yoluna gitmesine neden olmuştur. Ancak bununla beraber, CHP'nin tek başına tehdit olarak algılanmadığı ve CHP'nin DP iktidarına karşı girişeceği tertiplerin nedeni olarak DP içinden ayrılan milletvekillerinin muhalif tutumlarının gösterildiği görülmektedir.

DP'ye göre CHP iktidar olduğu dönemde hürriyetleri kısıtlayıcı girişimlerde bulunurken, muhalefet konuma geldiğinde hürriyetlerin savunucusu haline gelmiştir. DP tarafından bu tutum samimi görülmemekle beraber, İnönü'nün ülke içinde ihtilal havası yaratmasına bu tutumu gerekçe olarak gösterilmiştir.

Türkiye'de merkez sağ geleneğin kurucusu olan DP'nin gözündeki "CHP zihniyeti" meselesi, DP'den sonra kurulan sağ partilerde de var olmaya devam etmiştir. CHP'nin halkın partisi olmadığı, ideoloji partisi olarak halkın ihtiyaçlarına cevap vermediği ve zümre partisi olduğu iddiaları bugün hala sağ partilerin CHP'ye bakışlarında yerini almıştır. Bugün, Adalet ve Kalkınma Partisi Genel Başkanı da söylemlerinde sık sık "CHP zihniyeti" meselesinin altını çizmektedir. Zaman içinde CHP, tek başına iktidara gelememekle beraber, kendi içinde de bu zihniyet meselesini çözememiş ve sağ kulvardaki partilerin gözündeki bu zihniyet meselesini kırmayı başaramamıştır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Ağaoğlu, S. (2004), *Arkadaşım Menderes*, Alkım Yayınları: İstanbul.
- Ağaoğlu, S.(1993), *Siyasi Günlük Demokrat Parti'nin Kuruluşu*, Haz. Cemil Koçak, İletişim Yayınları: İstanbul.
- Ahmad, F. (2007), *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945- 1980*, Çev. Ahmet Fethi Yıldırım, Hil Yayınları: Ankara.
- Ahmad F. ve Ahmed, Turgay B. (1996), *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945- 1971*, Bilgi Yayınevi: Ankara.
- Ahmad, F. (1995), *Modern Türkiye’nin Oluşumu*, Çev. Yavuz Alogan, Sarmal Yayınevi: İstanbul.
- Albayrak, M. (2004), *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946- 1960)*, 1. Baskı, Phoenix Yayınevi: Ankara.
- Alkan, T., (1977), *Gelişen Ülkelerde Aydınlar ve Siyaset*, ODTÜ Yay.
- Armaoğlu, F., (2003), *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara
- Avcıoğlu, D., (1998), *Türkiye’nin Düzeni*, c.2, Tekin Yay., İstanbul
- Aydemir, Ş. S. (2000), *Menderes’in Dramı*, Remzi Kitabevi: İstanbul.
- Barutçu, F. A. (1977), *Siyasi Anılar (1939- 1954)*, Milliyet Yayınları: İstanbul.
- Bayar, C. (1969), *Başvekilim Adnan Menderes*, Der. İsmet Bozdağ, Baha Matbaası: İstanbul.
- Bayar, C. (1999), *Celal Bayar’ın Söylev ve Demeçleri (1946-1950-1954)*, Türkiye İş Bankası Yayınları: İstanbul.
- Baykal, D., (1970), *Siyasal Katılma*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Ankara

- Bektaş, A., (1993), *Demokratikleşme Sürecinde Liderler Oligarşisi, CHP ve AP (1961-1980)*, Bağlam Yay., İst.
- Bolluk, H., (Yay. Haz.), (2003), *Kurtuluş Savaşı'nın İdeolojisi*, Kaynak Yay., İstanbul
- Çağlar, D., (2008), *Hayali Komünizm*, Berfin Yay., İstanbul
- Demokrat Parti Tüzük ve Programı*, (1949), Doğu Matbaası: Ankara.
- Doğan, A. (1964), *Kurtuluş, Kuruluş ve Sonrası*, Dünya Yayınları: İstanbul.
- Erer, T. (1966), *Türkiye'de Parti Kavgaaları*, Çınar Matbaası: İstanbul.
- Eroğul, C. (2003), *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi: Ankara.
- Esirci, Ş. (1967), *Menderes Diyor Ki, Birinci Kitap (7 Ocak 1946- 14 Mayıs 1950)*, Demokrasi Yayınları: İstanbul.
- Giritlioğlu, F. (1965), *Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin Mevkii, Cilt I.*, Ayyıldız Matbaası: Ankara.
- Gevgili, A., (1987), *Yükseliş ve Düşüş*, Bağlam Yay., İstanbul
- Güneş, T., (1983), *Araba Devrilmeden Önce*, Kaynak Yay., İst.
- Hangisi Bulunmaz Nimet?*, (1954), Demokrat Parti Neşriyatı: No.2 Güneş Matbaası: Ankara.
- Hatipoğlu, A. (2012), *CHP'nin İdeolojik Dönüşümü Kemalizmden Sosyal Demokrasiye*, Kaynak Yayınları: İstanbul
- İnan, S. (2006), *Muhalefet Yıllarında Adnan Menderes*, Liberte Yayınları: Ankara.
- Karpat, K. H.(1996), *Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller*, Yeni Baskı, Afa Yayıncılık: İstanbul.
- Mete, O. (1947), *Bütün Tafsilat ve Akisleriyle Demokrat Parti'nin Birinci Büyük Kongresi*, Ticaret Dünyası Matbaası: İstanbul.
- Sevgen, N. (1951), *Celal Bayar Diyor Ki, (1920- 1950)*, Tan Matbaası: İstanbul.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi

Us, A. (1966), *Hatıra Defteri (1930- 1950)*, Vakıf Matbaası: İstanbul.

Timur, T., (1996), *Küreselleşme ve Demokrasi Krizi*, İmge Kitabevi Yay., Ank.

Yalman, A. E., (1997), *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, c. 2, Yay. Haz. Erol Şadi Erdiñç, Pera Turizm ve Tic. A.Ş. Yayınları, İstanbul

Yücekök, A., (1983), *Türkiye’de Parlamantonun Evrimi*, A.Ü.S.B. F. Yay., Ankara

Gazete Makaleleri

Ağaoğlu, S., (23.08.1951), “*Halkı Kıyama Mı Teşvik Ediyorlar?*”, Zafer Gazetesi

Ağaoğlu, S., (03.08.1954) “*Anayasa Mahkemesi*”, Zafer Gazetesi

Apaydın, B.,(21.03.1954) “*Harakiri*”, Zafer Gazetesi

Apaydın, B., (09.04.1954) “*Sakit Şef Hakkındadır*”, Zafer Gazetesi,

Başgil, A. F., (01.08.1950)“*26 Temmuz Kararı Üzerine Düşünceler*”, Zafer Gazetesi

Burçak, R. S., (14.03.1953)“*Memleketçi Muhalefet*”, Zafer Gazetesi

Çevik, İ., (14.01.1956)“*Muhalefetin Hezimet*”, Zafer Gazetesi

Dilligil, T., (09.07.1956)“*Muhalefet Tebliğini Neşretti*”, Zafer Gazetesi

Fenik, A. , (10.05.1950)“*Demokrat Partiye Niçin Oy Vereceğiz?*”, Zafer Gazetesi

Fenik, M. ,(04.06.1950) “*CHP’nin Yapmak İsteddiği Oyun*”, Zafer Gazetesi

(14.05.1950)“*Demokrat Partiyi Tenkit ve Murakaba*”, Zafer Gazetesi

(25.06.1950) “*CHP’nin İçinde Bulunduğu Çıkmazlar*”, Zafer Gazetesi

(19.09.1951) “*Seçim Neticesi Bize Ne Öğretti*”, Zafer Gazetesi

(03.07.1950)“*Tezatlarla Dolu Perişan Nutuk*”, Zafer Gazetesi

(26.08.1950)“*CHP Niçin Bir Parti Değildir*”, Zafer Gazetesi

(14.12.1950) “*CHP Parti Değil, Tröstitür*”, Zafer Gazetesi

(13.01.1952) “*Atatürk’ün Kurduğu Parti İmiş!*”, Zafer Gazetesi

(03.01.1953) “*Hangi Vaadden Bahsederler*”, Zafer Gazetesi

(23.01.1953) “*CHP Muhalefeti İş Birliğini Kabul Ediyor*”, Zafer Gazetesi

Sadak, N. (9 Ocak 1946), “*Demokrat Partiye Hoş geldin Deriz*”, Akşam Gazetesi

Resmi Yayınlar

TBMMTD, (Dönem:7, Birleşim:57, Oturum:1, Cilt:23)

TBMMTD, (Dönem:8, Birleşim: 36, Oturum:1, Cilt:15)

DP Meclis Grup Tutanakları(Kasım 1957- Haziran 1958)

Gazeteler

Cumhuriyet Gazetesi

Vatan Gazetesi

Ulus Gazetesi

Zafer Gazetesi

Akşam Gazetesi

İnternet Kaynakları

<http://www.tbmm.gov.tr>. (28.12.2013)

<http://www.tbmm.gov.tr>. (27.12.2013)

<http://www.global.tbmm.gov.tr>. (10.01.2014)

EK 5 : ZAFER GAZETESİ

Şamba
25
MAYIS 1951
No. 813

Şamba
25
MAYIS 1951
No. 813

ZAFER

DEMOKRASİNİNDİR

Denizcilik Caddesi No. 2 de
GÜNEŞ MATBAACILIK T. A. O.
Güneş Matbaası
Her türlü baskı ve dizgi işleri için alışı-
kabulüne devam etmektedir.
TEKİZ İŞ — EHVEN KİRAYAT
Telefon: 15619

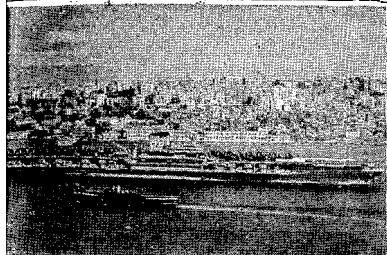
Hukuk devleti nizamının esası yerine getiriliyor

Milletin Mal Millete Veriliyor

D. P. Grubunun verdiği tarihi karar

C.H.P. ning gasbettiği mallar sahibine iade edilecektir

Halkevleri ve C. H. P. nin haksız iktisap ettiği malların devlete iadesi hakkındaki tasarısı D. P. grubunda ittifakla kabul edildi Bu mühim kanun tasarısının geniş bir hülâsasını veriyoruz!

İçişleri Bakanlığı'nın İstanbul'da yaptığı toplantıda D. P. grubunun üyeleri. Arka sıradan sağdan sola: C. H. P. grubunun üyeleri.

Karadeniz müdafaası

Amerika ve İngiltere tek bir yüksek emutanlık tesisinden vazgeçti

Amerika ve Yunanistanın bu mevzuda rolü ne olacak?

24. a.s. (Routier) Karadeniz müdafaası için Amerika ve İngiltere'nin tek bir yüksek emutanlık tesisinden vazgeçtiği, Yunanistanın da bu tesisin kurulmasına yardım edeceğini bildirdi.

24. a.s. (Routier) Karadeniz müdafaası için Amerika ve İngiltere'nin tek bir yüksek emutanlık tesisinden vazgeçtiği, Yunanistanın da bu tesisin kurulmasına yardım edeceğini bildirdi.

24. a.s. (Routier) Karadeniz müdafaası için Amerika ve İngiltere'nin tek bir yüksek emutanlık tesisinden vazgeçtiği, Yunanistanın da bu tesisin kurulmasına yardım edeceğini bildirdi.

24. a.s. (Routier) Karadeniz müdafaası için Amerika ve İngiltere'nin tek bir yüksek emutanlık tesisinden vazgeçtiği, Yunanistanın da bu tesisin kurulmasına yardım edeceğini bildirdi.

24. a.s. (Routier) Karadeniz müdafaası için Amerika ve İngiltere'nin tek bir yüksek emutanlık tesisinden vazgeçtiği, Yunanistanın da bu tesisin kurulmasına yardım edeceğini bildirdi.

24. a.s. (Routier) Karadeniz müdafaası için Amerika ve İngiltere'nin tek bir yüksek emutanlık tesisinden vazgeçtiği, Yunanistanın da bu tesisin kurulmasına yardım edeceğini bildirdi.

24. a.s. (Routier) Karadeniz müdafaası için Amerika ve İngiltere'nin tek bir yüksek emutanlık tesisinden vazgeçtiği, Yunanistanın da bu tesisin kurulmasına yardım edeceğini bildirdi.

24. a.s. (Routier) Karadeniz müdafaası için Amerika ve İngiltere'nin tek bir yüksek emutanlık tesisinden vazgeçtiği, Yunanistanın da bu tesisin kurulmasına yardım edeceğini bildirdi.

24. a.s. (Routier) Karadeniz müdafaası için Amerika ve İngiltere'nin tek bir yüksek emutanlık tesisinden vazgeçtiği, Yunanistanın da bu tesisin kurulmasına yardım edeceğini bildirdi.

24. a.s. (Routier) Karadeniz müdafaası için Amerika ve İngiltere'nin tek bir yüksek emutanlık tesisinden vazgeçtiği, Yunanistanın da bu tesisin kurulmasına yardım edeceğini bildirdi.

24. a.s. (Routier) Karadeniz müdafaası için Amerika ve İngiltere'nin tek bir yüksek emutanlık tesisinden vazgeçtiği, Yunanistanın da bu tesisin kurulmasına yardım edeceğini bildirdi.

24. a.s. (Routier) Karadeniz müdafaası için Amerika ve İngiltere'nin tek bir yüksek emutanlık tesisinden vazgeçtiği, Yunanistanın da bu tesisin kurulmasına yardım edeceğini bildirdi.

24. a.s. (Routier) Karadeniz müdafaası için Amerika ve İngiltere'nin tek bir yüksek emutanlık tesisinden vazgeçtiği, Yunanistanın da bu tesisin kurulmasına yardım edeceğini bildirdi.

24. a.s. (Routier) Karadeniz müdafaası için Amerika ve İngiltere'nin tek bir yüksek emutanlık tesisinden vazgeçtiği, Yunanistanın da bu tesisin kurulmasına yardım edeceğini bildirdi.

24. a.s. (Routier) Karadeniz müdafaası için Amerika ve İngiltere'nin tek bir yüksek emutanlık tesisinden vazgeçtiği, Yunanistanın da bu tesisin kurulmasına yardım edeceğini bildirdi.

24. a.s. (Routier) Karadeniz müdafaası için Amerika ve İngiltere'nin tek bir yüksek emutanlık tesisinden vazgeçtiği, Yunanistanın da bu tesisin kurulmasına yardım edeceğini bildirdi.

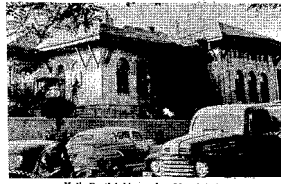
24. a.s. (Routier) Karadeniz müdafaası için Amerika ve İngiltere'nin tek bir yüksek emutanlık tesisinden vazgeçtiği, Yunanistanın da bu tesisin kurulmasına yardım edeceğini bildirdi.

24. a.s. (Routier) Karadeniz müdafaası için Amerika ve İngiltere'nin tek bir yüksek emutanlık tesisinden vazgeçtiği, Yunanistanın da bu tesisin kurulmasına yardım edeceğini bildirdi.

24. a.s. (Routier) Karadeniz müdafaası için Amerika ve İngiltere'nin tek bir yüksek emutanlık tesisinden vazgeçtiği, Yunanistanın da bu tesisin kurulmasına yardım edeceğini bildirdi.

24. a.s. (Routier) Karadeniz müdafaası için Amerika ve İngiltere'nin tek bir yüksek emutanlık tesisinden vazgeçtiği, Yunanistanın da bu tesisin kurulmasına yardım edeceğini bildirdi.

24. a.s. (Routier) Karadeniz müdafaası için Amerika ve İngiltere'nin tek bir yüksek emutanlık tesisinden vazgeçtiği, Yunanistanın da bu tesisin kurulmasına yardım edeceğini bildirdi.

İçişleri Bakanlığı'nın İstanbul'da yaptığı toplantıda D. P. grubunun üyeleri. Arka sıradan sağdan sola: C. H. P. grubunun üyeleri.

Karadenize ait mühim karar

Büyük fındık rekoltesini hükümet destekliyecek

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

Atatürk Kanununun birinci maddesi

Adalet Komisyonu maddenin bir Tâli Komisyonunda incelenerek tanzih ve tefsirine karar verdi

1 nci madde bugünkü Meclis toplantısına yetiştirilecek

Adalet Komisyonu dün

Adalet Komisyonu dün

Adalet Komisyonu dün

Adalet Komisyonu dün

Adalet Komisyonu dün

Adalet Komisyonu dün

Adalet Komisyonu dün

Adalet Komisyonu dün

Adalet Komisyonu dün

Adalet Komisyonu dün

Adalet Komisyonu dün

Adalet Komisyonu dün

Adalet Komisyonu dün

Adalet Komisyonu dün

Adalet Komisyonu dün

Adalet Komisyonu dün

Adalet Komisyonu dün

Adalet Komisyonu dün

Adalet Komisyonu dün

Adalet Komisyonu dün

Adalet Komisyonu dün

Adalet Komisyonu dün

Adalet Komisyonu dün

Adalet Komisyonu dün

Adalet Komisyonu dün

Adalet Komisyonu dün

Adalet Komisyonu dün

Adalet Komisyonu dün

Adalet Komisyonu dün

Adalet Komisyonu dün

Adalet Komisyonu dün

Adalet Komisyonu dün

Adalet Komisyonu dün

Adalet Komisyonu dün

Adalet Komisyonu dün

Adalet Komisyonu dün

Adalet Komisyonu dün

Adalet Komisyonu dün

Bağlum nahiyesinde 12 Ticanî yakalandı

Köylerde âyin yapan ticanîler cezaevine nakledildi

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

Torik mevzuatı bütün

İzmir üzümü piyasası

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Şerife Gökçen Nalbant

Doğum Yeri ve Tarihi : Elazığ- 01.01.1988

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Gazi Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu
Yönetimi Anabilim Dalı

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce- İyi Düzeyde

Bilimsel Faaliyetleri :

İletişim

e-posta Adresi : gokcennalbant@gmail.om

Tarih : 03.04.2014